THE PARASHURAMIAN

Sir Parashurambhau College Magazine

FEBRUARY 1947

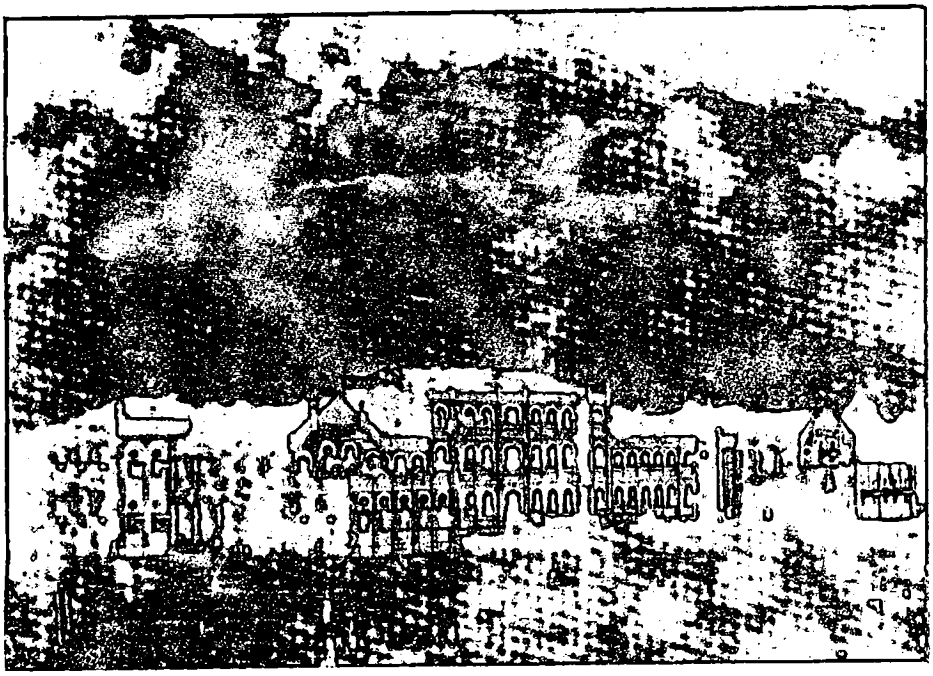

EDITOR

Prof. S. G. Hulyalkar, M. A. (London)

EDITORIAL COMMITTEE

Principal S. V. Dandekar

Prof. J. N. Karve (Vice-Principal)

Prof. S. G. Hulyalkar

Mr. N. D. Rajadhyaksh } Asst. Editors.

Miss Jerusha Ruben } Asst. Editors.

CONTENTS

EDITORIALS	...	...	...	...	i–xviii
ENGLISH ...	...	...	...	...	1–38
MARATHI ...	...	...	...	...	1–44
HINDI ...	...	...	...	...	45–48
KANNADA	...	...	...	...	49–51

Printed by Mr. Vithal Hari Barve, at the Aryabhushan Press,
915/1 Shivaji Nagar, Poona 4.
Published by Prof. S. G. Hulyalkar, M. A. (London),
at Sir Parashurambhau College, Poona 2.

dom and the well-being-of the four hundred millions of India."—said Pt. Jawaharlal Nehru in his first broad-cast speech to the nation on 7th Sept. 1946.

Elsewhere he said, "There is no group in India, no party, *no religious community* which can prosper if India does not prosper. If India goes down, *we go down, all of us*.........but if it is well with India, if India *lives as a vital free country*, then it is *well with all of us*, to whatever community or religion we may belong.........Our work is not merely to pass resolutions, not merely to frame a constitution. We represent the *hopes of millions. We are the trustees of a great future even as we are the inheritors of a great past.* This resolution (on the Independant Sovereign Republic of India) brings *promise of food to the hungry, clothing to the naked, and freedom and equality to all*, the sooner we translate it into action the better."

We wish Pt. Nehru and his colleagues God speed in their mighty task and pray most humbly that our ancient land may attain its rightful and honoured place in the world and make its full and willing contribution to the promotion of world peace and the welfare of mankind!

The

PARASHURAMIAN

Let all the ends thou aim'st at, be thy country's
Thy God's and Truth's.

—*Shakespeare.*

Vol. XXXI FEBRUARY No. 1

SHAPE OF THINGS TO COME

" India is on the move and the old order passes. Too long have we been passive spectators of events, the play-things of others. The *initiative comes* to our people *now* and we shall make the *history of our choice*. Let us all join in this mighty task and make of India, *the pride of our heart, great among nations, foremost in the arts of peace and progress.* The door is open and destiny beckons to all. There is no question of who wins and who loses, for we have to go *forward, and together* as comrades and either all of us win or all go down together. But there is going to be no failure. We go forward to success, to independence, and to the free-

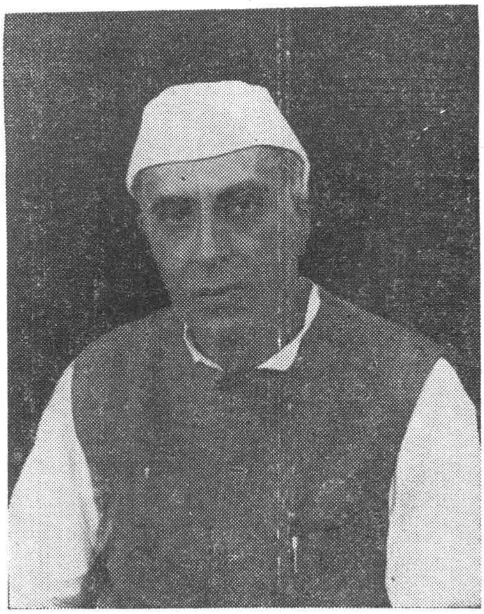

dom and the well-being-of the four hundred millions of India."—said Pt. Jawaharlal Nehru in his first broad-cast speech to the nation on 7th Sept. 1946.

Elsewhere he said, "There is no group in India, no party, *no religious community* which can prosper if India does not prosper. If India goes down, *we go down, all of us*.........but if it is well with India, if India *lives as a vital free country*, then it is *well with all of us*, to whatever community or religion we may belong.........Our work is not merely to pass resolutions, not merely to frame a constitution. We represent the *hopes of millions. We are the trustees of a great future even as we are the inheritors of a great past.* This resolution (on the Independant Sovereign Republic of India) brings *promise of food to the hungry, clothing to the naked, and freedom and equality to all*, the sooner we translate it into action the better."

We wish Pt. Nehru and his colleagues God speed in their mighty task and pray most humbly that our ancient land may attain its rightful and honoured place in the world and make its full and willing contribution to the promotion of world peace and the welfare of mankind !

EDITORIALS

The War and After

Since we wrote last time through these pages, changes all over the world have taken place. The World War II is now over but as yet there is no real peace, at best it is only a truce. The globe is simmering under the birth pangs of a New World. There is everywhere an upsurge towards Freedom, and the countries, so far crushed under the heels of imperialism are now awakened. Against the tyranny of Imperialism, dependent countries are registering their protest, if need be even in blood. That only shows how people all over the world are prepared to pay any price for the emancipation and freedom of their countries. Amidst the mass of chaotic ideologies and conflict of interests, the United Nations Organisation is trying its best to fashion out a Better World—a truly humanitarian and democratic ideal.

In the above Kaledioscope of things and events, the pattern of India, in the World map, is not far·from being affected. The exhuberant jubilation with which the rank and file of India celebrated the release of the leaders of the first Indian National Army organised by Subhash Bose, must have rudely reminded the Stuarts (Stewards) of India, of the "trial of seven bishops." This fact and such others caused a deep concern, to the British Labour Government over the Indian problem. In their anxiety to solve the problem, a delegation of three cabinet ministers was sent over here in April last. After a good deal of confabulations, the three ministers came out with their proposals: (i) a United India (ii) a Constituent Assembly and (iii) a Popular Interim Government at the Centre: embodied in the State Paper of May the 16th. But unhappily the proposals, instead of becoming an instrument of progress or a 'divine rod' of a statesman, have proved to be an apple of discord which has caused in Bengal, Bombay and Bihar terrible blood-bath of an unprecedented type, both in its magnitude and duration. We do not see any hope of betterment unless this mad frenzy of communalism is stopped. The prospect of any understanding between the different communities is far from cheerful. The Muslim League has, once again, refused to cooperate with the work of the Constituent Assembly. Inspite of this dismal and dreadful picture, the Interim Government is functioning right earnestly and is dealing with the various problems in the spirit of "first things must come first;" the

country must be fed, the communications must be built up, Industrial policy must be chalked out, foreign embassies must be organised. Happily, the Interim Government is manned with the best talent, ability and imagination that the country can find to cope with the difficult task of reconstruction and rehabilitation.

India today is firmly placed on the map of the World and the British people have realised that a peaceful settlement with India is essential for the World-order and progress. Mrs. Vijaya Laxmi's success at the U. N. O. against the Union of South Africa is an ample justification, if one is needed, of the fact that the British Government can no longer set back the clock of progress in India. So with a friendly and democratic India as a healthy partner the British Government can serve effectively the United Nations Organisation and human Civilisation. Thus in spite of many internal troubles and difficulties, but with favourable external conditions, we are sure, a time may not be far off when India as a Free Country will play a great part worthy of her past in the Commonwealth of Nations.

* * * *

News and Views

In the beginning of the new academic year Principal Dandekar went on long leave on the grounds of health. And we feared, for the time being, that there would be a lull in the various activities of the college, that he had started last year. But thanks to the efforts of Professor Karve and Sattigiri, who kept the college 'going' with its normal activity, until the beginning of the second term when Principal Dandekar resumed his work. We were all anxious about him and we are now happy that he is once again amidst us.

During the leave period of Principal Dandekar, Prof. J. N. Karve was appointed Acting Principal and Prof. B. D. Sattigiri—the acting Vice-Principal. We are glad to record that both of them discharged their duties quite creditably.

In the month of June Principal Karmarkar and Prof. Deodhar went on furlough prior to retirement. It is for the first time in the history of our college that we miss both of them. They were with us for the last three decades, almost right from the very beginning of the College. Their wide range of experience and guidance, was a matter of great value to us. We are helpless and feel the sense of separation too much. It was with great difficulty that we had to overcome that feeling. Professor Deodhar

actually retired from the services of the Mandali on 12-1-47; and Principal Karmarkar is due to retire on 28-8-48. We wish both of them a long and happy life in the period of retirement.

From the next academic year the B. A. Course is going to be changed. For the detailed information on this question we draw the attention of our readers to Prof. Sattigiri's Note on 'the New Course for B. A.' to be found in this number.

* * * *

The College News

It was on the 20th of June that Prof. B. D. Sattigiri gave the inaugural address to the students of our College and Prof. J. N. Karve (Ag. Principal) presided on the occasion. He made a very feeling reference to the absence of Principal Dandekar who had gone on leave. He asked the students to make the best use of their college life and various opportunities that are offered to them, here both in the academic and non-academic spheres. In conclusion he advised the students not to forget the great responsibilities that lie ahead of them and hoped that they would prove themselves to be good citizens of a great Nation.

* * * *

Inspite of many colleges that were started last year in the different parts of our Province, there was a great rush of students this year too, seeking admissions to the various classes in our college. We have this time 2043 students, studying in the various classes, of whom 1898 are under-graduates and 145 are post-graduates. Of the former 351 and of the latter 28 are lady students. This increase in numbers has necessitated the immediate and urgent extension of the Boys' and Ladies' Hostels, which the authorities are seriously thinking of undertaking in the next academic year. Our difficulties are mainly of getting the building materials in time, and the economic resources for the same, considering the prohibitive prices of the materials. When the things come to their normal we assure our students that the extension of various Buildings would be undertaken, almost immediately, by the authorities. Until then, we ask our readers to wait and see.

* * * *

Our results at the various university examinations are quite satisfactory, (as can be seen elsewhere in this number). At the M. A. examination Mr. R. N. Gaidhani is placed in 1st class and

he gets the Chancellor's Medal—the much coveted distinction and the highest honour in the University. This is for the third time, that a Parashuramian gets this unique honour. At the B. A. examination Mr. Y. D. Wagh gets Narayan Vasudeo Scholarship. At the Intermediate Arts examination, once again, the top honours in Sanskrit go to Mr. S. H. Deshpande to whom also goes the credit of getting a first class. He carries away all the Sanskrit Prizes and Scholarships —S. G. Achaya Prize; V. J. Shankarshet Prize and Varjivandas Madhavdas Sanskrit Scholarship. We heartily congratulate all of them and also the other students placed in First Class at the various University examinations, for bringing honour and fame to themselves and to the institution. They have thus cemented the healthy traditions of the Alma Mater.

The Triennial Inspection Committees of the University, for Arts and Science visited our College on 30-1-47.

* * * *

Our Fellows

This year also our Fellows have formed a nice batch of young and enthusiastic workers. Mr. G. V. Huprikar is in charge of Boys' Hostels as Superintendent; Mr. R. P. Gokhale, of the Gymkhana as General Secretary and Mr. N. D. Rajadhyaksha and Miss Jerusha Reuben, of the Parashuramian as Joint Assistant Editors. Miss Sulochana Nachane worked Creditably on the Gathering Managing Committee as Ex-Officio. We welcome very warmly the appointment of these Fellows and wish them a brilliant future.

* * * *

The Changes in the Staff

In the beginning of the academic year Prof. D. B. Wagh was transferred here from R. R. College on the grounds of health. This change was welcome to him and to us. Indeed, the mathematics department was immensely strengthened by his addition. He happily combines in him the qualities of a good teacher and a good sport—just the thing wanted by the students. There are a few more additions to the Staff. Messrs A. G. Mangrulkar, R. N. Gadre, Dr. P. G. Sahasrabudhe and S. V. Joag are appointed lecturers in Sanskrit, Marathi and English respectively; and most of them are Parashuramians. The former two have filled the vacancies of Principal Karmarkar and Prof. Deodhar; and Dr. Sahasrabudhe has ably filled the vacancy of Prof. Mate. Messrs G. M. Kelkar, C. R. Kanekar are appointed lecturers in Chemistry; and Messrs

Our University Honours

Mr. R. N. Gaidhani

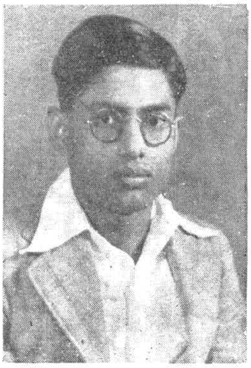

Mr. Y. D. Wagh

Mr. S. H. Deshpande

Prize Winners Inter-Collegiate Sports 1946-47

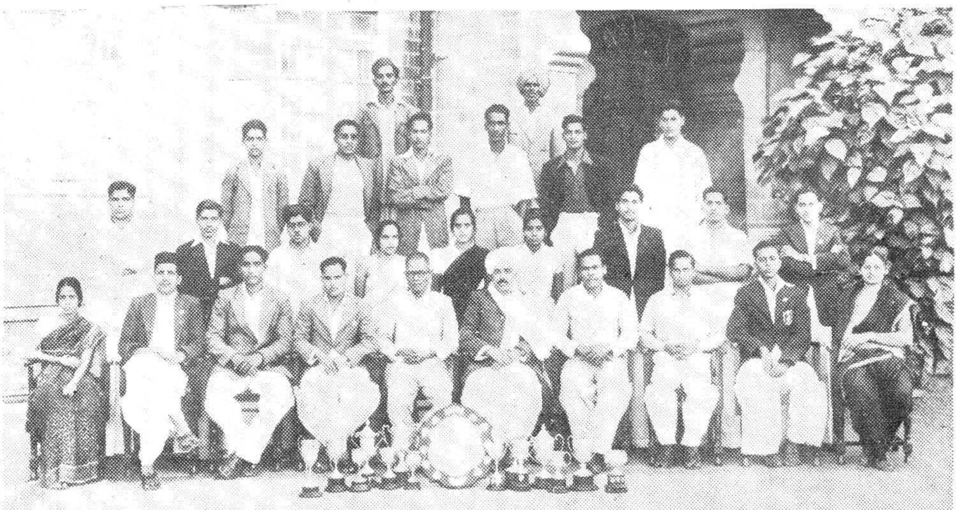

Prize Winners Inter-Collegiate Ladies' Sports 1946-47

Our Sports Honours

Miss Kamal Phadke

Individual Champion
Inter-Collegiate Sports 1946.

Mr. J. G. Pendharkar

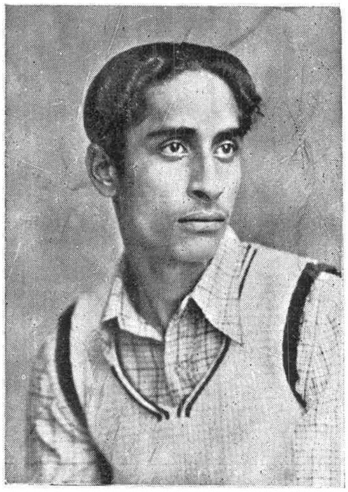

A New Record in Discus Throw (99'-6")
University Sports 1946.

R. N. Gaidhani,—our Chancellor's Medalist, and S. N. Athavale in Sanskrit and History, respectively. We are happy to note that most of the new lecturers have already made their name as good teachers. We wish them all the best of luck in their career.

During the first term, Dr. C. S. Karve, and Dr. K. Gopalachari our able and popular teachers left us to better their prospects. Their suit was followed in the beginning of the Second term by Prof. S K. Kulkarni, who was loved equally by his colleagues and students. He was a seasoned teacher and a devoted worker, whose associations with our Institution spread over a long period of seventeen years. We have lost by his departure a good teacher and a sincere friend of 'S. P'. We wish him the best of luck. The two vacancies thus created, were filled by Messrs R. D. Joshi and A. B. Shah respectively. Both of them are doing well in their departments.

* * * *

The Social Gathering

This year's Social Gathering marked a departure in many respects, from its usual formalities. In the first place 'whether or not to have a Social' was a question hotly discussed amongst the students. So Principal Dandekar had to take a referendum of all students over the question, and by a majority of votes it was decided to celebrate the 24th Annual Social. However, it is a pity that the students seemed very enthusiastic only to register their votes and not to give their moral and material cooperation in the celebration of the Social. For, hardly thousand students joined the Gathering! This very fact calls for a serious consideration, on the part of the authorities of the many issues that are involved in such cases. We have said enough over the question in our last two numbers. A time is not yet ripe for us either to change or to revise our views on the subject.

The 24th Social came off successfully in the third week of December under the presidentship of Sjt. Achyutrao Patwardhan—a Congress Socialist Leader of All India repute. We are extremely grateful to him for his kindness to preside on that occasion, inspite of very indifferent health. His was an address (to be found elsewhere in this number) marked by lofty idealism springing from the hard realities of life and a sincerity of purpose and action. It was toned to a high pitch, quite sober and serene, and amidst continuous applause and long cheers he concluded his talk in the words "may the seed of revolution sown in your Institution, bear early fruits". We congratulate the G. M. C. on their happy choice of

the Chief Guest. The Social came off smoothly under the able and inspiring guidance of Prof. R. V. Oturkar—the Chairman of G. M. C.

* * * *

Extra Curricular Activities

In the Inter-collegiate Sports and also in the Inter Group Sports of the University our students participated very enthusiastically in all the major events. Most of the team events like Baskat-Ball, Atyapatya etc. were won by our students. Detailed reports is to be found elsewhere. In the University sports special mention must be made of Mr. J. G. Pendharkar who has created a new record in discus throw (99′-6″). In the Ladies' sports once again the high lights shine on our college. Our lady students have won the General Championship for the sixth year in succession—splendid achievement indeed! It is all pleasure and thrill to note that the Individual Championship goes to Miss Kamal Phadake. Her performance is magnificent and her achievement is most covetable. We heartily congratulate all the Parashuramians on their great work in the various 'Fields', and thank them for the honour and fame they have brought to our College. Dear Parashuramians, three cheers to all of you.

The Annual P. T. Day was celebrated on 2nd February under the presidentship of Dr. V. K. Bhagwat—the Principal of R. R. College, Matunga. In his eloquent speech, he stressed the urgent need of physical training in the 'total' education of a man. We are thankful to him for his kindess to preside on that occasion and to give away the prizes.

The College Gymkhana Day was celebrated on 9th February under the able presidentship of Prince Dhuleepsinhji—a born cricketer whose exploits as a test player in England and Australia are things too well known, to the cricket-world. On the same occasion a farewell tribute was also given to Prof. D. B. Deodhar on the eve of his retirement. We are extremely grateful to Prince Dhuleepsinhji for his kindness to accept our invitation inspite of indifferent and uncertain health and to give away the prizes (College and Inter-Collegiate) to our students. Our guest also joined with us in giving a humble tribute to our Deodhar—a Prefessor-cricketer. The whole function came off sucessfully.

* * * *

This year, the defaulters of P. T. parades were asked to attend some few lectures in first aid and they were examined in that subject.

Thus the lectures in first aid were a substitute for ' fines '. Dr. K. N. Jejurikar was kind enough to give the above lectures, and for which we are very thankful to him.

The annual U. O. T. C. Camp was held at Moshi from 22nd December 1946 to 5th January 1947. We congratulate our Boys of the 'C' 'Coy.' for winning the Company Efficiency Trophy for the second year in succession. We wish all of them a brilliant future.

* * * *

Old Boys' Corner

We are glad to learn that Mrs. Kamalabai Tilak is appointed Principal of the New Arts College in Poona, started by the Maharashtra Girls' Education Society. We also note that Prof. Chaudhari, is appointed Principal of the Muljee Jaitha College of Arts and Science, Jalgaon. We warmly congratulate both of them on their appointments and wish them a very happy and prosperous career as administrative heads.

It is our pleasure to note that Mr. U. B. Pardeshi who was a Commissioned Officer during the last war, is now absorbed in the Employment Exchange—Publicity (Govt. of India Dept.) as Assistant Public Relations Officer, at Jalgaon. It may be recalled that Mr. Pardeshi was a busy and active student always taking prominent part in the Inter Collegiate Sports and U. O. T. C. in which body he was a sergeant ('B' Coy.). He also won many prizes in the Inter Collegiate Sports. We wish him the best of luck in his 'Civil' career.

* * * *

Achievements of our Colleagues

We are very happy to note that Dr. N. L. Phalanikar is appointed a Fellow of the National Institute of Science, India. We further learn that only eleven Fellowships were distributed over the various parts of India and Dr. Phalanikar is the sole recipient in our Province. We very warmly congratulate him on his magnificent achievement. This success of his is followed by one more thrill. He has been elected an Associate Member of the Institute of Physics, London. We wish him every success in his future endeavours.

We learn with pleasure that Prof. S. G. Hulyalkar is elected to the Senate of the Bombay University, from the Registered Graduate's constituency. He walked into the Senate with a thumping majority of votes. We heartily congratulate him on his success at

the election and wish him the best of luck in his University activities. Prof. Hulyalkar's success is entirely due to the sincere co-operation and help from all ranks of S. P. Mandali and its student clientale. We thank all those who helped him and the 'S. P.' incidentally.

We are glad to note that Dr. K. N. Watave is recognised as a guide to the students reading for Ph. D. in Marathi. Profs. S. K. Kulkarni and U. K. Kanitkar are recognised from this year as Post-graduate teachers in Mathematics and Botany respectively.

Dr. P. G. Sahasrabudhe gave a series of ten extension lectures on '*Rashtra Rachana*' during the month of December, and January, 1947. They were largely attended by students from all Colleges. The hall used to be packed to its full capacity. We have no doubt that the students will be immensely benefitted by such lectures. The next series of lectures, will be delivered, in the month of July 47. We warmly congratulate Dr. Sahasrabudhe on this innovation, and hope, our students will fully exploit the opportunity.

Under the auspices of the Poona Philosophy Union Dr. K. N. Watwe read a paper on "Rasa and Psychology" and Prof. A. G. Javadekar, on "The Approach to Reality". Prof. S. G. Hulyalkar continued to be the joint Secretary of the Union as before.

It is our pleasure to note that Prof. N. A. Gore attended the 13th Session of the All-India Oriental Conference held at Nagpur on 19-21 Oct. 1946, and read two papers on: (i) Kavi Karikana, (ii) Importance of the *Camatkaratarangıni* to Marathi lexicography. He is elected Chairman of the Executive Committee of the Poona Library Association this year. It may be noted incidentally that Dr. K. N. Watwe had been to Indore and Hyderabad (Deccan) and gave inspiring lectures in Marathi and Sanskrit which were largely attended by the elite of those cities.

We are much interested to record that a biographical sketch of Mr. V. M. Kolhatkar—our librarian, appears in "Biographical Encyclopædia of the World" 1946 edition, New York.

It is our happy privilege to record that Mr. S. G. Shinde was selected, last year, to play for the Indian side against England. This is the highest honour that one could possibly get in the field of Cricket. And even here we are proud to find a Parashuramian! We heartily congratulate Mr. Shinde on this great distinction which he has ably earned. Whenever opportunities were offered to him in England, he amply justified his inclusions in the Indian side. We

wish Mr. Shinde the best of luck with the 'Ball' and a brilliant future as a Test Cricketer of India.

Prof. D. B. Deodhar also left for England, at the same time as a Reporter of the Hindustan Standard, Calcutta, specially assigned with the job of writing a commentary on the various Cricket matches that were played between India and England. A Farewell function was arranged in honour of Mr. S. G. Shinde and Prof. Deodhar, when a happy 'Bon Voyage' was given to them by the College Gymkhana under the presidentship of Principal Dandekar.

After his work was over Prof. Deodhar travelled extensively in England and on the continent. He also took the opportunity of visiting America. We are sure that the foreign tour and the visits to various University Centres, must have given a finishing touch to Prof. Deodhar's long academic career of over 30 years in our College. We hope and pray that he will give us the utmost benefit of his varied experiences in England and America.

* * * *

Prof. Deodhar Retires

It is with mixed feelings that we refer to Prof. D. B. Deodhar's retirement from services of the S. P. Mandali and incidently from our College. We feel an aching sense of separation though we are happy to record that after a signal service to the Mandali and the College for a period of nearly thirty years, he is now free to enjoy his well-earned rest.

Prof. Deodhar was easily the best known man on our Staff—a man of all-India fame. When the distinguished visitors came to our college, they always felt it a proud privilege to be introduced to Prof. Deodhar. He shed a glory on our college, and whenever he distinguished himself on the field, either against the home side or the tourning side like those of Gilligan, Jardine, Ryder or Tennyson, we felt that our college was making a name for itself. We firmly believe that the greatness of a college depends not only on the academic success of its students but also on their distinctions in sports which are an integral part of Education—understood in its wider aspect. And so, the greatness of Prof. Deodhar in the sphere of sports was a direct asset to us. His relations with the other members of the staff were very easy and cordial, and by nature he was extremely unassuming. It is no exaggeration to say that he not only pulled his weight as a useful Professor, but that he honoured the Mandali by giving it a status in our province. And, it would

be a long time before the Mandali can secure another such sportsman of International repute, among its staff. But even, if at any time we succeed in getting a man, it would be entirely due to Prof. Deodhar's memory, and to the noble example—of service and self-sacrifice, set by him.

On the eve of his retirement, Prof. Deodhar was given a farewell address under the presidentship of Prince Dhuleepsinhji—whose exploits in the game of cricket, both in England and Australia are too well-known. Glowing tributes were paid to Prof. Deodhar. by the Guest of honour, Principal Dandekar and other members of the staff. It was officially announced, through Prince Dhuleepsinhji that the College Gymkhana Pavilion (when newly built,) will be named after Prof. Deodhar—a fitting memorial of him, who was the Vice-President of our College Gymkhana all these years. We pray God to give him a long life of comfort and happiness— long enough to see his *son* or other *budding Cricketers* in our College representing the all-India side, in the New and Independent India of Tomorrow.

* * * *

Mr. Bapat Retires

Mr. D. K. Bapat the Head Clerk of our college, since the very foundation of the college in 1916, retires from the employment of the Mandali as from 15-11-46. Since the beginning of the academic year, he was on forlough prior to retirement. A farewell was given to him on behalf of the Professors' Common Room when Principal Dandekar presided on that occasion. He is a shining example of a loyal devoted servant who had completely identified himself with the institution and its fortunes. In fact, he knew more about the College, and its growth and the vicissitudes through which it had passed during the last thirty years than many a senior servant of the Mandali. He was sincere, hardworking and a man of amiable temperament and deservedly enjoyed great popularity with all students and members of the staff.

We wish him a long life of ease and happiness in his well-deserved rest.

* * * *

Those Whom Gods Love

Death laid its icy hand on Mr. S. K. Natu on 19-5-45,—a young, promising and devoted student, of the Junior B. A. Class. We are very sad to record his death as he 'returned too soon to earth' by

typhoid. He came from the respectable and well-known family of Natu from Belgaum and his father late Mr. Krishnarao R. Natu was a first class sub-judge. The premature death of Master Natu leaves hehind him his unfortunate mother to mourn over his loss. We offer her our sincere condolences in her sad bereavement. May the departed soul rest in peace!

We are very grateful to late Master Natu's revered mother—Mrs. Radhabai Natu for her kind donation of Rs. 9000 (in G.P. Notes) to enable us to give two scholarships every year in the Junior and Senior B. A. Class in the name of her son. We thank her very sincerely for her generous donation.

* * *

Coming nearer home, we record with regretful sorrow, the sad and most sudden death of Mr. S. S. Gole on 23rd July 1946, due to cerebral—haemorrhage. Late Mr. Gole, was a permanent servant of the Mandali and a demonstrator—lecturer in the Physics Dept. He always worked with zeal, sincerity and efficiency and thus he could easily win the confidence and sympathy of students and the authorities. He was transferred to the Radio School in 1945, where he proved to be a great asset and a real help to Prof Paranjpe. In him, the Physics Dept. and the Radio School have lost a good, sincere and able worker. Our heartfelt condolences go out to the members of his family. May his soul rest in tranquillity!

* * * *

Thanks

In conclusion we thank all our contributors particularly, Prof. R. K. Khandekar for his '*sonnets*' and Prof. Deodhar for his illuminating article. We record with a sense of pride the happy cooperation and help from our colleagues and the members of the Editorial Board, without whose guidance this *number* would not have been found in its present form. We wish a happy future and the best of luck to all Parashuramians.

12-2-47.

A. G. Hulyalkar

Publications by the members of the staff

Prof. N. A. Gore has published the following :—

I Books—1 *Kavikaustubha* of Raghunātha Manohara, Edited for the first time with an Introduction, Notes and Appendices. Pub. Bharatiya Vidya Series, Bombay, 1946.

2 *Uvāsagadasāo* edited with an Introduction, Notes, Translation and a Glossary. Pub. Oriental Book Agency, Poona, 1946.

II Papers–1 Two versions of the *Padyataraṅgiṇī* of Vrajanātha. Pub. Dr. Kunhan Raja Commemoration Volume, Adyar, 1946.

2 The *Padyataraṅgiṇī* an analysis and an index.

Dr. P. G. Sahasrabudhe, has published the following :—

१ विज्ञानप्रणीत समाजरचना (१९३६) पुणें.

२ स्वभाव लेखन (१९४०) पुणें.

६ लपलेले खडक (लघुकथा संग्रह) (१९३७) पुणें.

४ लोकसत्ता (आगामी).

Prof. R. V. Oturkar, has published the 'मजुर सरकार' (Labour Government) 1946 Poona.

Mr. A. G. Mangrulkar, has published a thesis on, 'Marāthi Orthography'. in 'the Sahyadri' (Sept. Oct.).

He has also written "Musical Criticism" in the Diwali Number of "Vividhavritta".

Examinations Result 1946

Examination	Number Appeared	I Class	II Class	Pass Class	Percentage
M. A. ...	17	1	4	4	53 %
M. Sc. ...	3	1	...	...	33 %
,, by papers ...	15	...	...	7	
B. A. ...	163	8	28	91	77 %
B. Sc. ...	105	1	21	53	71 %
B. Sc. (Sub.) ...	113	...	...	68	61 %
Inter Arts ...	398	1	9	148	39 %
Inter Sc. ...	296	12	61	60	45 %
F. Y. Arts ...	317	10	58	207	86·7 %
F. Y. Sc. ...	272	24	67	124	79 %

I Class Students at 1946 Examinations

M. A.—Mr. R. N. Gaidhani. M. Sc.—Mr. H. N. Shah.

B. A.—Mr. V. V. Bapat, Mr. P. G. Joshi, Miss Sulochana Nachane, Mr. V. W. Paranjpe, Mr. R. P. Gokhale, Mr. P. N. Joshi, Miss Jerusha Ruben, Mr. N. D. Rajadhyaksha.

B. Sc.—Mr. G. V. Huprikar. I. Arts—Mr. S. H. Deshpande.

I. Sc.—Mr. Y. B. Limaye, Mr. M. S. Risbud, Mr. S. K. Gokhale, Mr. J. A. Ashtaputre, Mr. N. G. Dastane, Mr. R. G. Deodhar, Mr. R. R. Deodhar, Mr. S. R Kshirsagar, Mr. A. K. Phansalkar, Mr. M. D. Tambekar, Mr. M. N. Tamhankar, Mr. M. V. Sathe.

The New Course for B. A.

(BY PROF. B. D. SATTIGIRI.)

From the next academic year, there is going to be a new and revised course for the B. A. examination. The present course has been in force for the last thirty years. And, during this period, there has been a lot of severe criticism against the Pass class. Indeed, the B. A. Pass degree of our University has been very cheap. We do not allude to the result—nearly 80 %—which may be even higher; but we refer to the fact that the average Pass graduate has no serious grounding in any subject, nor has he a wide outlook. Hence, there was a need for drastic alteration, along the lines in other universities.

Now, in the proposed course, the Honours course remains more or less unchanged; and, if anything has become a bit easier: but the Pass standard has been raised and stiffened. The broad idea of the change is that there are to be two broad divisions—(1) B. A. (General) and (2) B. A. Honours. A student has to make up his mind whether he wants to read for Honours and specialise in a subject, or whether he would like to have a general degree. Today also, there is this distinction of Pass and Honours; but, as an examination in Honours means offering three additional papers and securing a higher per-centage than for the Pass, a student can continue in the Honours class even up to the fourth term, and sometimes, he can appear for the Honours examination even if he is not above the Pass standard. In short, he has nothing to lose. But, in the new course, all this will be altered. If a student fails to secure Honours—that is, to get 45 p. c.—he will be given one more chance only. And, if he fails to get Honours even then, he will have to revert to the General Course. And that means, he will have to study some new subjects; and perhaps keep the term. This condition will scare away weak students. If they are not strong in the subject they are offering, and if they have no grit, they will never get the Honours degree; and they will find to their cost, that they have wasted two years of their life to find out that they had no special aptitude in the subject! The provision is unreasonable; and, whatever the practice in other Universities, it will have to be changed. As long as it continues, we cannot recommend the course to the ordinary student.

Now, as regards the B. A. General Course, it is an advance on the Inter course. Today, in addition to the Compulsory English, a student for the pass degree has to appear for four papers, in one group, and to secure 30 p. c. In the new course, there will be *eight* papers in all, in the three (or four) subjects he chooses, and he has to secure 35 p. c. So, the new course is made twice as heavy.

But, before we give some details, it may be said that following the current uproar against English, there have been two papers, instead of three. But, the passing standard has been raised. We feel that this change is not in the right direction. As long as University education means ability to understand English and to express in English, the standard of English ought to be raised, and not lowered.

Then, as regards the various subjects, it may be said that they are more or less the same as we have now, except with this difference that History is treated as a separate group; and Geography is included as one of the subjects in the Science group. The groups are (1) Languages; (2) Philosophy; (3) History; (4) Economics; (5) Mathematics and (6) Science.

Out of these groups, a student has to take up at least three groups; or, if he wants, he can take four groups. A student choosing three groups only, has to take up two subjects (or, in other words, four papers) in one group; and two papers each, in the two remaining groups. And, a student taking four groups has two papers in each group. Thus, for a Pass student, whether he takes three groups or four groups, the total number of papers he has to answer are eight, in addition to the Compulsory English.

When a student is weak in one subject, or strong in one subject, he can take three groups; whereas an ordinary student may choose four groups, if he likes.

Now, in each group,—Languages, Philosophy, etc.—there is a very large option. But, it is doubtful whether the Colleges would be in a position to give such an option. It would be bewildering to the student. and highly expensive to a College to maintain a staff for all these optional subjects. Hence, perhaps, the University, or the groups of local colleges, should pool their resources, and make provision for as many options as possible, without duplicating.

The simplest combination would be (1) Languages—Marathi; (2) Philosophy—Moral and Social Philosophy (3) History—Modern

Indian History; and (4) Economics—General Economics Theory. In each group, the second subject also will be fixed. For the Honours student, these two subjects would be common, so that they can attend these lectures along with the General students. And, the Honours students will have to study two other subjects in that group.

Such in broad outline is the new course. One can easily see that the Pass Course is certainly twice as heavy as it is now; and, as there is to be a variety of subjects, it would be found to be three times more difficult.

Let us hope that the raising of the standard would bring a serious academic atmosphere in the College, and our students will not take their B. A. course as lightly as they do, today. For, if they would not realise the difficulty, they would never get through; while, those who will submit to the rigour, will be better graduates and more capable to face the struggle of life.

We feel that the University should set some examination (as the subsidiary in B. Sc.) at the end of the J. B. A. That alone would give a healthy tone to our Colleges. As yet, it is not too late to take this step.

Quixote in College

BY SHAMASUNDAR MUDGAL (Inter Arts (A))

"Dear Sancho" said the sick Don "Yes master" was the response. "Men especially great men never see the good things coming out of their labour; I travelled all round the world, encountered so many adventures. Rescued so many chastised laides. My hair has simply gone grey. But what effect. I can see nothing. Let persons I mean the world realize after me of what great service was I to the world". But master "interrupted his lieutenant" so also is the case with me. I was the Governor of that Island. I was simpled out for my Governoring". "Excuse me Sancho' said the Don "say 'singled' out for my "Governance". "Yes master. I am with you for the last 15 years your life's partner". "Say you that Sancho. Don Quixote Dela Mancha the Knight of Lions. The Vanquisher of the Knight of the Wood he is a bachelor. Correct thyself. Say I was your squire for the last 15 years." "Yes master." "Look here Senor Sancho the last of the desires is to attend the College, where I learn that the Girls, maidens, rosy as roses, fine as peaches, beautiful as blooming flowers, bright as midday sun, innocent as a lamb are daily interned to sit with the rough boys. Oh Destiny. Oh Change of time. During the remaining period of time if I must rescue them I will quietly lay down my body". But Senor Knight You have taken things wrong, Sir that is not an internment Camp. That is as my wench of wife was telling me an Educational System. Call me a whore son if I mistake" "Sancho" said the sick Don Quixote De La Mancha "You know little about Knight errantry. In days gone by you called those deadly monsters as wind mills. When I met hundreds and thousands of soldiers I saw them rushing towards me did not you see how they were translated into sheep by witches. Don't you know how my beautiful Lady Love, the life, of the light of Knights, Don Quixote De La Mancha, was turned into a country, garlic smelling wench, riding a pony. Sancho You mistake things. I am feeling well. By tomorrow morning help me to ride my horse. Saddle him well. Keep my armours and the lance well. I must go".

The next day dawned. The knight on the horse with his squire on the donkey were seen on the college yard. "Stand here Sancho" Ordered the Don and as Sancho stood before the porch he said "I

would reconnitre and see from where I can batter this lovely mansion of a prison " He went round and round the building with a grave smile and said "Sancho" "Yes master" "The earth is round, I left this place and turned round and came back here again. The earth is and must be round ". In the meanwhile there came the man the gate keeper and seeing these semi barbaric creatures he was quite horrified and was lost in horror. He neither spoke nor breathed. He began to shudder, and quake in his shees. The heroic Don Quixote caught hold of him and said " You devil. You miscreant know me by the name Don Quixote De La Mancha the Knight of the Lions and vanquisher of the Knights of Woods. I have come here to rescue the young dames and maidens whom you all mercilessly have interned here and make them to easily and by force to mix and mingle with rough boys. Show me the way " says he ". The man could not understand anything.

Thus the Don and his squire made an easy way into the class room, On the bench they sat. Let their horses and donkey loose to graze in the open ground. The time was up. Boys came and also the girls. They saw the ghastly creatures. One a tall maypole clad in armour; the other a small pumpkin in a dirty rags, they screamed wildly and out of fright without caring whether boys or girls they held each other in their arms. " Dunces all. Zounds you Bastards " roared the Don. Leave them or I will send you all to the heavens straight ". Students from all class gathered irrespective of sexes, caste, color, creed, " See the simple, beautiful butterflies ", says the Don. " They are interned. I would teach the authorities a lesson ". The news of the strange man spread like wild fire. All came on to the spot running. Students, clerks, peons, Professors The Don stood proudly leaning on his long rusty lance. One professor rubbed his eyes. Again he rubbed his eyes, He could not believe. He wide opened his eyes. " Yes " he said. " The Don Quixote De La Mancha " he whispered to his neighbours. The whisper became noise. All remembered they had read about this mad Knight Errant, Don Quixote De La Mancha, At once in one voice they all shouted. " The mad Knight Don Quixote De La Mancha ". The don and his Squire were baffled, " Sancho " Said the Don " We have lost. The witches are after us. They have turned all these into soldiers ". " No Master " said the humble squire. " They are simpletons like us ". " Say simple men like us " corrected the Don. They ran after their horse and ass. Rode. The students were now no longer afraid. They shouted " Chase the mad-cap, " in one voice. The horse and ass were horrified. They ran helter

skelter, threw down both of them from their saddle. The sick Don Quixote De La Mancha the maypole with an armour and the Pumpkin squire Sancho Panza the Governor Island were much bruised. They were removed to the Hospital. There before dying the great Don Quixote at last said " Mine was a wrong pursuit. Had I served thee O God as I had madly tried to serve the Humanity" were the last words. And " Amen" came the response from his ailing squire. Both breathed their last. On their graves till now run these lines:

Here lie the valiant cavaliers
Who never had a sense of fear
So high their matchless courage rose
They reckoned Death amongst their vanquished foes.

Wrongs to redress their sword they drew
And many a caitiff giant they slew
Their days of life though madness stained
In death their sober senses they regained.

To Karl Marx:

BY K. R. SHIRWALKAR, SR. B. A.

I

Karl Marx! the might incarnate of modern age!
The eternal charioteer! the leading torch
Of our revolution—of this mighty march
To the goal of fraternity! thou oh sage!

Time has past! thou wert the victim of their rage
Hounded through nations with no haven;
From thee came the truth though known not spoken,
To throbbing poor hearts thou hast given courage.

Despair ruled when despots and tyrants danced,
All hopes were dead—but thou Prometheus great
Hast ignited the dying flames! Now over earth.
They throw the light of Truth, now courage enhanced;
Hear, thou red sun of the dawn! thou prophet!
The marching music! Revolution at birth!

Essay On Woman:

By K. R. Shirwalkar, S. B. A.

If you have ever attempted to arrest some drops of mercury, you will realise how difficult the job is! When I tried to define woman I felt the same difficulty. I cannot catch her easily. However, the best of the definitions on which I hit is this: Woman is the most beautiful and yet the most brainless creature that breathes on earth. I am aware of the relative emphasis. A dog may assert that to him the bitch is the most beautiful—but to man she is not. The validity of my definition is at once derived from the fact that it represents the two most essential aspects of womanhood. If History is the expression of the intellectual achievements then the history of woman is that she has no history at all. The definition, once again, shows her weak point and her strength. Her strength lies in her essential weakness; her weakness is exposed by her pretty presumption of power—when she pines for what is not.

Woman is no new topic of for discussion in the thinking of man. She had been discussed for a long period. However men are too clever to be profited by them and women too tight to their cerebral system to understand them.

Almost all discussions start with Aristolte the father of human knowledge. 'To think correctly is to think like Aristolte' is not always a correct way of thinking; but we may adopt the view profitably on this point. This empiric philosopher came to the conclusion that compared with man, woman is more envious and quarulous, readier with abuse and blows; and again...more despondent and apprehensive, more shameless and more mendacious! Homer did not think of women much I mean of their intellect. For him the enslaving beauty of Helen was sufficient, Our old Hindu philosophers belittled the social position of woman that is to say, for them she had no position in society. And we cannot belittle them unless we are wretched thinkers.

In the modern world we have no considerable abberations from Aristolte. Shakespeare, as usual, keeps a characteristic reticense on the point. But the most Shakespearean Hamlet who cries ecstatically 'what a piece of work is man! How noble in reason! How infinite in faculty......in apprehension how like a God! 'says to Ophelia with the same vehemence, 'Go, to a nunnery go. If you want to

marry; marry a mad man because wise men know what monsters you make of them!' And is not Hamlet the most honest thinker we ever know? Of womanly beauty, Shakespear has profuse descriptions and the attending Lord in Cymbeline says of Imogen 'her brain and beauty do not go together', and the statement may be extended as a generaliasation. 'Excellent wretch', cries furious Othello, still the wretch was excellent! To deny the enthralling charms of woman is as absurd and stupid as to extill her for intellectual abilities. The glittering charms of her beauty are as infinite and rich as the starry—sky of mid-night, and the display of her intellect is as monotonous and repelling as the afternoon-sky. In fact, her inability in this respect adds more to her beauty than any thing else. Just as poet is decidedly a mad man and he ought to be so, woman is decidedly foolish and she ought to be so. It is only 'when a lovely woman stoops to folly' she boasts that she is not foolish and frivolous. Without that her beauty would be life-less. But let us on our way. Milton was a puritan and hence a misogynist, yet he complains 'beauty, though injurious, hath strange power.'

Age of classicism was an age of sound commonsence, and Esmond tells us "There's not a writer of my time of any note......that does not speak of woman as of a slave, and scorn and use her as such Mr. Pope, Mr. Congreve, Mr. Addison, Mr. Gay......" Romanticism of the 18th century is a pathetic fallacy. Breaking off with commonsense they talked nonsense. Beautiful woman, to Shelley, was an image of the millenium but it must be remembered that she ought to be beautiful. Of this millenium no woman of his time did or of any time can, understand any thing. 'Intellectual beauty' of which Shelley sings, was all nonsense. It is a contradiction in itself. Byron was the sanest of all the poets in the Revival. He had considerable hatred for women and women ran after him like hounds. He used to say that he preferred 'mad' .women, but the epithet was vain! If we go on tracing up to Schopenheaur and Nictzche or even to D. H. Lawrence, we gather the same note. Disgusted with the shalowness and mediocrity of women, Prince Andrew (in War and Peace) writes to his friend 'wise man, never marry. The views from Aristotle to Austin Feverd (Meridith's character)—who remarks that woman would be the last thing civilised by man—support the definition with which we started, though they add something more.

'But these are all men thinking' may scream a woman. The case is worse for her. Women never thought on anything except

their dresses. The field of thought is as it were, monopolaored by man. She did not dare—and therein showed a wisdom quite unusual for her—to rush in this field, Very well, flowers are meant for garlands, not for furnace to be used as fuel! 'This is all misogynism—and it is now dead', it may be complained. But I assure mine is not misogynism. It is stressing at the proper place. Beauty is the essence of female existence. 'A thing of beauty is joy for ever' is undeniable truth. Man who condemns women is self-condemned, and man was never misogynist—infact for ages he is chivalrous, and susceptible of woman. 'To imagine her is to imagine heaven'; to defend her is to defend poetry. The greatest contribution of womanhood can not be better expressed than by Goethe's. " Tho eternal spell of Womanhood Draws us above."

This is the exact magnetic force that accelerates the chariot of humanity. Homer means the same thing when he tells us of Helen's face that launched a thousand ships. And burnt the topless tower of Ilium! This is the confession of puritanic Milton when he writes. 'yet beauty, though injurious, hathe strange power.' It is the spell of this eternal beauty when we admit 'we are women's men'. Indeed she walks in beauty in all ages!

However with the rise of capitalistic democracy women were praised for their intellectual abilities. She can think! She can work! She can act! The shrewd capitalists were pleased to get women in their factories because they could get no more asses and horses, and woman without ever understanding the words she spouted was pleased to exploit the freedom! Flower was at last thrown in the furnace—but it was the will of flower!

According to our system of coeducation or rather of 'co-exhibition' women are taught philosophy, ethics, economics, psychology mathematics etc. Our professors, with a peculiar zeal, heap on their heads baffling knowledge. This is most lamentable tyranny. Philosophy! I am afraid of philosophy because it makes a Hamlet of a man—but now the subject is most favourite among the ladies. Indeed, 'fools rush in where angels fear to tread!' These pretty things were brought out of home to sustain the huge fabric of our civilisation. We have destroyed our homes and we are not sure that our civilisation is not on the verge of ruin We expected the Moon to emit heat and we did not get it, but, I am afraid, we won't get even the charming moon-light hereafter.

Apart from these two salient features, this creature under examination shows many other qualities. Prince Andrew writes

them: "Egoism, vanity, folly, utter mediocrity—that is the essence of woman when she shows her real self', and advises his friend 'My dear fellow, never marry......What Andrew says is true but what he conclues is a mistake-He had some unnecessary serious view of life but we have not with us mysogynism is happily dead. Even Khayyam, who loves 'a flash of wine and a book of verse' most, must have his though she may be 'wrangling queen' yet she is a 'wonderful piece of work' and the most sovereign creature! What Enobarbus says of Cleopatra we can say of woman as whole.

Age cannot wither her, nor custom stale
Her infinite variety.

She may be frail, foolish and frivolous but can we not feel the poetry in it? She may be faithless and dishonest but then she is more beautiful. She is shallow and mediocre but the creator has not endowed her with brain because the gift of beauty was enough for her purpose 'This is unreasonable view in these days', a woman may object. All I can answer is that, with a woman to be reasonable is a serious insult both of Reason and woman. She is poetry not logic.

To Principal S. V. Dandekar

By Prof. R. K. KHANDEKAR

(Fergusson College).

Behold the bachelor Principal, bright
His looks, beaming hearty smiles in profusion,
Lustrous eyes, innocent of confusion,
Cordial words, ways, sweet his source of might;
With mind illumed with rays of knowledge high
A heart imbued with milk of human kindness
The soul wrapp'd in dreams of eternal gladness
He brings Truth, Beauty, Love, blessedly nigh;
His splendour of lore deep is oft bedewed
With faith in divine grace, in life renewed;
When reason works in harmony with faith
Kingdom of God arises, the poet saith;
May peace prosperity his regime yield
To crown effort, trust in spiritual field.

Love Speaking.

ACHYUT B. PENDSE.

[Translations from Kusumagraja].

Alas! Harp not on the lute, the string have burst;
Why hope for music sweet? Look in hot dust
Of the desert, water; then bliss for this broken soul
Thy beauty, life, has quenched itself with Beauty's thirst.

* * * * *

When in the grave my chilly body will lay
A moment's tears, and Love, you will go your way
Then farewell, memory! Only a vacant seat
For a day will remain, and a laugh less boisterous for a day!

* * * * *

If I did know that One at least with sighs
Would mourn my death; that wet would be two eyes
Then welcome Death would be! But Oh! how mad
How mad to hope that Death will offer what life denies!

* * * * *

Love says, "Forbear; for on this path thorns lie!"
But beyond thorns the Ideal sees mine eye
Then leave me, Love! Let me go! Leave, oh; leave!
Or love itself will ruin my life and hopes so high!

* * * * *

"Yes" you said then, Love; in my heart the word
Echoed a hundred times; for a moment the world
I was heaven; then sadness lightly touched the heart
Is Quest or possession happier of Love, that elusive Bird?

* * * * * * *

For you alone this wonderful art I wrought
And then you come and ask: "Who now is sought
By you?" Do you not know my heart's one secret?
Or perhaps you know, and therefore ...! Oh God! A horrible thought!

* * * * *

And now the flowers have withered away
Dry is the spring
The jewel of my heart is shattered, crushed
Tired the wing!
Still, drenched in gore
I come to thy door
Then, Love, will you at least accept
This faded rose?

A Flight From $-\infty$ To $+\infty$

By M. V. REVANKAR.

In mathematical calculations and physical interpretations there is frequent occurrence of the symbol ∞ (infinity). It signifies that it is greater or smaller than any number we mention with regard to the comparison of any physical quantity under consideration. This symbol finds its use in every field of science and the present rapid progress in its scientific knowledge in every field of science is extending its arms to the proximities of both $-\infty$ and $+\infty$.

If wise men say that life is a pendulum between smiles and tears we may as well compare Scientific Research to a pendulum's flight from $-\infty$ to $+\infty$ and vice versa.

Man is addicted to normal state of living. We live in midway between two extremities hot and cold, high pressure and low pressure. As to the size we are neither too big nor too small in stature to compare it with that of a whale, the biggest animal on earth or a microbe. So is the case with the functions of the parts of our body. They work efficiently only in moderate or medium conditions viz. the eye can detect rays of a certain range of frequencies the ear can hear *the sound.* The sound of definite range of sound waves and so on. The range of frequencies for the visible light is from 3900 Angstroms to 7700 A' ($IA' = 10^{-8}$ cms.) and that for audible sound is from 300 to 5000 cycles per second. But ingenious devices have made it possible to produce sound waves of frequencies from one to 10^9 cycles per second. Prominent scientists like HESS and KOLHORSTER have succeeded in measuring the wave length of the smallest wave so far conceived (cosmic rays) to be as 10^{-11} cm. i. e. ten thousand millionth of a cm. and the longest wave length 10^6 cms. or one million m. ms. which are known as HERTZIAN waves.

But it is extremely strange and highly astonishing to know how human brain is capable on to work day and night efficiently so as to fight against nature, conquer it and bring to light the secrets of nature. This is an age of science, may be called Cosmic or Atomic Age.

The greatest wonder that scientists have revealed to us in their recent research is the close anology existing between the Astronomical world and the terrestrial world. The astronomical universe

contains innumerable stars, planets, nebulae and satellites separated by enormous distance but attracted to one another by relative gravitational pull. The earth rotates round the sun in an elliptical orbit (sometimes in a perihelion and sometimes at aphelion) due to dynamic forces existing between them. Along with the earth are satellites which rotate round the earth. The sun, the earth and the satellites constitute one system of revolving bodies. There are innumerable such systems which have filled the whole space in the universe. They are so unimaginably plentiful and far away from us that we see them at night, in patches of dim light in the sky and poets describe it as "Milky Way".

Exactly the same type of behaviour is seen in the system of an atom, where in there exists a nucleus at the centre and electrons moving round the nucleus in elliptical orbits under mutual forces of attraction. Matter has been classified into its elements and each element differentiates itself from the rest in its physical and chemical properties which mainly depend on the structure of its constituents called atoms. The number of electrons in an atom of an element is fixed. The hydrogen atom contains only one electron moving round the nucleus. The number of electrons in the atoms of different elements is varied. Helium atom has two electrons moving round the nucleus. The atom of each element corresponds to a new system and there are as many syst ems as the elements and we have so far known 92 systems though not innumerable as in the case of Astronomical universe.

Let us now turn to the extreme cases of magnitude of temperature, distance and size and consider the facts and figures of the scientific discoveries placed before us by the scientists who have devoted all their life in exploring the obscure nature extending their arms of scientific Research to both the extremities of infinity. As calculated by Prof. AMDEN in 1907 the central temp. of the sun is 31,500,000 degrees and Sir JAMES JEANS suggests it to be 55,000,000 degrees.

The present investigation discloses the fact that an atom when disintegrated emits heat of temperature equal to that of the sun. If mechanical processes are possible it may still be increased to a higher temperature. Similarly scientists have succeeded in producing cold to the temperature near about – 270° C though not as yet have come to the quoted figure, and an ingenious device by the scientists may in future bring about still a greater fall of temperature. As compared to the normal temperature 0°C these two

extremities of temperatures are enormously high and what we understand from the definition of $-\infty$ and $+\infty$ we can regard the two boundaries of scientific achievements as the extremities of infinity.

Light has a velocity of 186,000 miles per second. This is the highest velocity so far conceived. Yet light takes 8 minutes to travel from the sun to the earth and 6/5 second from the moon to the earth. The distance from the sun to the earth as has been adopted by the Paris Conference in 1911 is 92870,000 miles. There are stars in which case light takes years together to travel from one to the other. A rough idea of the same may be given by the following table.

NAMES of Stars.	Distance in miles.	Time taken by the light.
PROXIMA CENTAUN	25,000,000 million.	4·27 years.
MUNICH	36,000,000 ,,	6·06 ,,
WOLF	47,000,000 ,,	8·07 ,,
LALANDE	49,000,000 ,,	8·33 ,,
SIRIUS	51,000,000 ,,	8·65 ,,

What a tremendous distance it is! It is quite beyond imaginations and it will be absurd to compare this with the distance between two towns on the earth which may be just a few hundred miles or a few thousand at the most and we have got to say that the distance between two such stars is infinite in consideration with the distance between two towns. Similar is the case of $-\infty$ when we talk of this distance in consideration with the distance between the electrons in an atom. Besides these there are clusters of stars to measure the distances of which is beyond the ability of the present scientists. Yet they predict that the nearest globular cluster *centauri* lies at a distance of about 22,000 light years (takes 22,000 years for the light to reach it from the sun). There are innumerable number of stars, so innumerable that mathematical figures will be insufficient to quote the number and we have to resort helplessly to the figure ∞. The same difficulty is found in case of molecules, atoms and electrons. A pint of water contains $1{\cdot}89\times10^{24}$ molecules each weighing $1{\cdot}06 \times 10^{-24}$ ounces. If these molecules are placed end to end they could form a chain capable of encircling the earth over 200 million times. Smaller than these are atoms and electrons which are at present considered as the constituents of molecules. The radius of an atom in 2×10^{-8} cm. and that of an

electron is 2×10^{-13}. The weight of hydrogen atom is $1{\cdot}662 \times 10^{-24}$ gm. and that of an electron is $9{\cdot}1 \times 10^{-28}$. Further analysis of electrons may give us the constituents of still smaller size. Prof. Boys C. V. and his colleagues made an attempt to find the weight of the earth on the basis of gravitational pull. He calculated it to be 6×10^{21} tons. Also the weight of the sun is calculated to be 332,000 times the weight of the earth or approx. 2×10^{27} tons. There are other stars of weight greater than these. As a contrast to this we can give the weight of an electron to be approx. $1{\cdot}662 \times 10^{-32}$ ton, which gives a fair idea of the extremeties of $-\infty$ and $+\infty$.

So far we know 92 elements. The vast field of the science of organic compounds deals only with the compounds of carbon. For the rest of the elements there may be equally vast field of science which still remain obscure.

Water was first considered an element. But the decomposition of it by electrolysis expounded the fact that it is a compound of hydrogen and oxygen. And the new discovery of isotopes (and isobars) opened a new region of scientific research. It has shown that at least three sorts of oxygen and two sorts of hydrogen exist and hence there must be nine possible sorts of water.

Mathematicians are bent on condensing the matter of conveyance by translating the sentences, running for pages together, into a few lines of mathematical figures and scientists are trying their best to avoid the use of $-\infty$ and $+\infty$ by putting the results in concrete terms and figures. These two will be wiped out from the mathematical field only if all the secrets of nature are explored and the obscurities clarified which is merely a case of impossibility and as absurd as to say that an ant is trying to swallow an elephant.

The Art of Essay Writing

BY L. C. MENZIES (Inter Arts Class, A. Divn).

As we seek for a definition of the essay we despair of ever reachieg one which will comprehend all the variety of this form and bring out its central feature. Dr. Johnson's rather negative definition of the Essay as a loose sally of the mind, an irregular, indigested piece, not a regular orderly performance, is perhaps more true to the etymology of the word Essay than to the actual form. The Oxford Dictionary defines it as: "A composition of moderate length on any particular subject, or branch of a subject; originally undigested, implying want of finish, an irregular undigested piece, but now said of a composition more or less elaborate in style though limited in range". The Essay may treat of almost any subject under the sun, be it light or serious according to the mood of the writer.

The true essayist must be something of a tatler, a spectator, an idler and a rambler. Orlo Williams says, "The true essayist handles his subject like an artist and not like a professor. He takes up some pretty crystal of thought not like a chemist to analyse upon its composition and its relations to other chemical bodies but rather as a cunning master-jeweller lovingly polishing each facet, making it glint in the light of his own personality, so that it may attract the lover of beautiful things and live long in their possession,

Virginia Woolf says, "The Essay can be long or short, serious or trifling, about God and Spinoza, or about turtles and cheapside". The essay cannot (nly be written in the form of prose but also poetry.* may here be mentioned: On his "Essay on Man", he says.

Hope springs eternal in the human breast·
Man never is, but always to be blest.
The soul, uneasy, and confin'd from home,
Rests and expiates in a life to come
So, the poor Indian! whose untutored mind
Sees God in clouds, or hears him in the wind.

(Epistle I Line 95).

On his "Moral Essay" Pope says,

Statesman, yet friend to truth! of soul sincere,
In action faithful, and in honour clear;
Who broke no promise, serv'd no private end,
Who gain'd no title, and who lost no friend.

(Epistle V, line 67).

---

* Some stanzas of Alexander Pope who wrote his essays in the form of poetry.

He has also written an essay "On Criticism" just as the present essay is "On Essays". A stanza that is worth quoting here is,

A little knowledge is a dangerous thing;
Drink deep, or taste not the Pierian spring;
There shallow draughts intoxicate the brain;
And drinking largely sobers us again.

(Part ii Line 15).

The Essay like any other form of literature is not a casual thing to be hit off by any one who can write with some facility but it demands a particular frame of mind, a peculiar habit of thought, a special outlook on men and things. It is the outlook of a man who is in no way marked different from the ordinary run of other men, who has many points of deep and vital contact with the rest of the world. He cannot afford to shut himself up in an ivory tower or be always imagining that he is superior to the rest of the species. There is no jealous individuality which he would preserve from the knowledge and taint of the world, no unhealthy contempt for that of other people.

There is a certain mellow and ripe wisdom born of a wide knowledge of men, manners and books, a certain abundance of memories, a fulness of ideas and expression. It is these qualities in the essayist that make for the suggestiveness of what he says, that make him worth reading whatever may be the obvious frivolity of the subjects.

It is the task of the personal essayist to point out to us the things in our own world, which somehow we had never noticed, to reveal to us the magic stores of humour and pathos and beauty lying hidden in a number of little aspects of life; to enrich us with new sensations; to show that nothing is commonplace and to set us if possible, looking upon our everyday experience with eyes of new interest and wonder. And since he cannot do this unless he himself has already seen and felt what he would make us feel and see, it is necessary that he should be very sensitive and perceptive.

Indeed the essayist delights in trifles and is content to throw on these apparently insignificant things, that we pass by, a wisdom and observation of human nature and the world that surprises us. It is rarely that we find him speaking to us of freedom, fate or foreknowledge or discussing the future of the species in any dogmatic fashion. There is such an easy give and take about him, he never repels us by his dogma or authority. He is an amiable talker, he may be rambling, loose and inconsequential; his syntax may be broken, he may but stammer out phrases, but he must always be interesting.

The aim of the essayist, especially a personal essayist, is to reveal not his subject but himself. This does not mean that he must always be writing directly about himself, nor does it imply an incessant use of the first person singular. It means merely that the interest of what he writes is not so much in the thing written as in what he has to say about it. It is like what most of us feel about the conversation of a well chosen friend. Occasionally we may be interested in the actual subject of his conversation but for the most part our pleasure and our interest spiring far more from the fact that he is talking; so it is with a personal essayist. He may be familiar and illogical, we may disagree with half what he says—but what we enjoy is to hear the sound of his voice as the white dog hears his master's voice.

The essay does not treat of minerals or of fossils, of the virtues of plants or system of philosophy, nor launch into the world of spiritual existence; but it makes us familiar with the world of man and woman, records their actions, assigns their motives, exhibits their whims, characterises their pursuits in all their singular and endless variety, ridicules their absurdities, exposes their inconsistencies, holds up the mirror to nature, and shows the very age and body of the time, its form and pressure, takes minutes of their dress, airs, looks, words, thoughts and actions; shows us what we are and what we are not; plays the whole game of human life over before us, and by making us enlightened spectators of its many coloured scenes, enables us to become tolerably reasonable agents in the one in which we have to perform a part. It does not deal in sweeping clauses of prescription, but in nice distinctions and liberal constructions. It does not prove all black on all white as it wishes, but lays on indeterminate colours as it finds them blended with the web of life, which is of a mingled yarn, good and ill together.

A. C. Benson says, "The charm of the familiar essay depends upon the essayists power of giving the sense of a good-humoured gracious and reasonable personality. One does not go to an essayist with the desire for information or with the expectation of finding a clear statement of a complicated theme. What one rather expects to find is the companionable treatment of that vast mass of little problems and floating ideas which are aroused by our passage through the world. The essayist must have a great and far-reaching curiosity and the confessed aim of the essayist is to make people interested in life, in themselves and in the part they can take in life".

The essay too, along with journalism and literature has grown and today its variety is infinite.

Ambitions

BY N. KRISHNA MURTY, M. Sc. Class

Almost all of us have some ambition or other. Petty minds have small ambitions and the more hopeful and enthusiastic have higher hopes and lofty ambitions.

When I was young boy of eight, to be a guard in a Railway train was the very greatest ambition of those days. My village is very near a Railway Station and we can see the railway Track from our House. As a young boy, I used to run to the proximity of the Railway lines, with my batch of urchin friends on hearing the whistle of the engine at a distance. We often used to salute with all the ride of a novice the engine driver, the cleaner, the Guard and all the human heads that peeped out. We thought ourselves to be heroes of the moment and there was always a sort of vanity in us.

I, for one, in those days always envied the guard. How happily he is travelling in the railway train, always enjoying the fast moving scenery outside; whereas I travel in the train only occasionally when we had to go to some marriage with our parents. The driver and the fireman too travel but have to work hard and lose all the interest of a pleasant journey. Whereas the guard, the happy fellow is a lord of himself.

At a latter stage my ambitions changed. They were days of great political activity. The elections of 1937 were fast approaching and it was the talk of those days everywhere. I was about twelve years old and once happened to hear Nehru in December 1936. We waited till about 2 A. M. from about 9 P. M. for the arrival of the great leader with awe and admiration. There were thousands like us waiting in that cold December night. At last he came and spoke in English for half an hour. He was profusely garlanded and there were shouts of political slogans from the throats of those thousands of people. I could hardly understand in those days. What it was all about! Any how I thought it is a very virtue to shout with the others yellow Box ki Jai.

Anyhow I also wanted to be leader like so many that went about lecturing in those days. Seldom did I know the sacrifices the leaders had to make. I often addressed imaginary crowds in fluent tamil! If anyone had heard me it would have sounded to

Happy Retired Life!

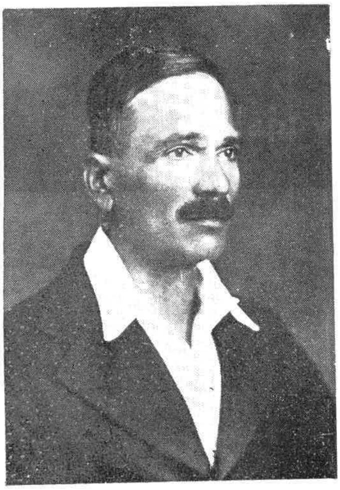

Prof. D. B. Deodhar

Mr. D. K. Bapat

Kho-kho Winners 1946-47

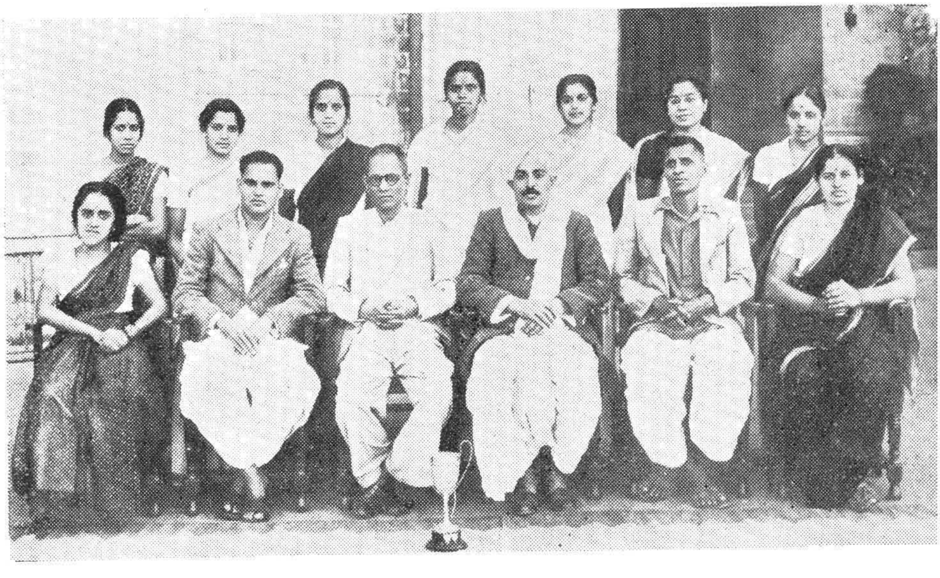

P. T. Instructors 1946-47

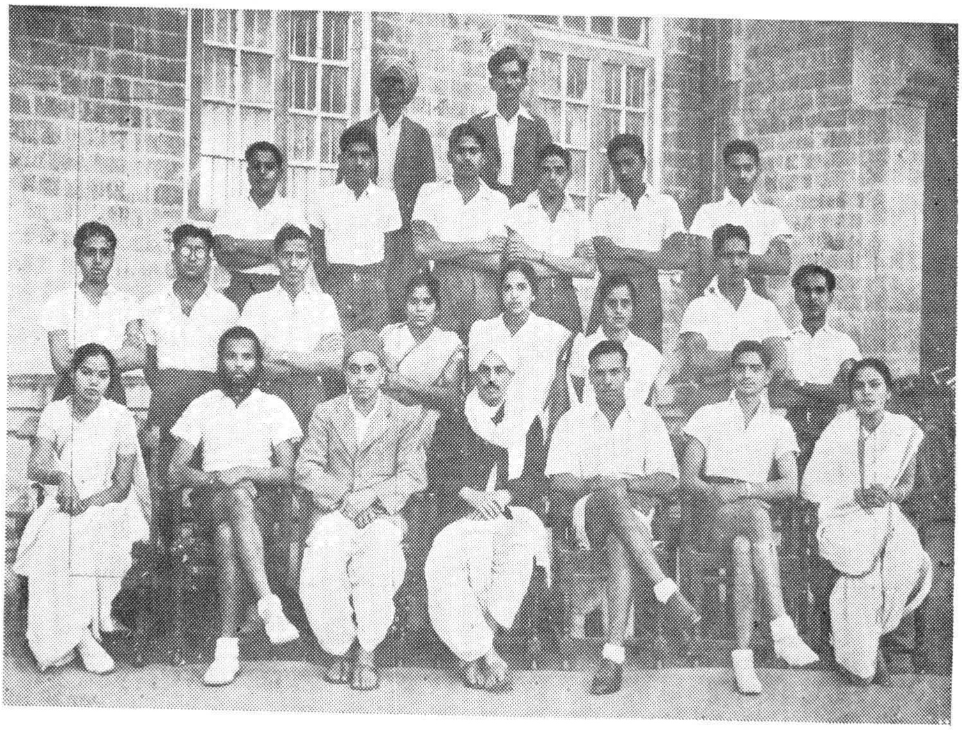

Atya-Patya Winners 1946-47

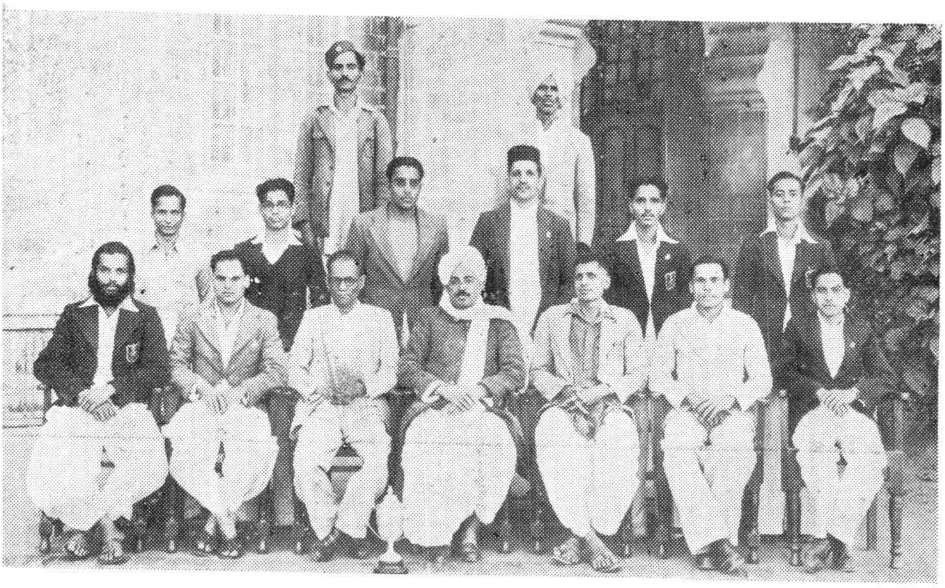

him to be mere nonsense. But, I had been happy with the thought that I was becoming a Leader!

Those were the days of boyhood when I knew little about the world. Any how, as we grow old our ambitions are different.

Even when we grow old we have ambitions. There is a craving to be a C. V. Raman, an aspiration for a nice job or a passion to be lucky enough to get a good partner in life, The oldest of men too are not free from ambitions.

Ambitions always offer an impetus to our progress. It is good to be ambitious as long as it is accompanied by some action. A man without any ideal or ambition before him has only a vacant mind. Such a man always expects time to decide his fate.

Let sincerity accompany ambitions. Such ambitions are sure to be fulfilled.

To Professor D. B. Deodhar

BY Prof. R. K. KHANDEKAR

(Fergusson College).

Hail you Cricketer great, youthful Professor.
Famous bat of Hindus, Captain who brought
Victory glory to his side and fought
With noble grace; who can be your successor?
Masterly skill have you displayed, feats
Memorable achieved in batting, fielding;
Leadership inspiring in hour of yielding,
Captain's innings oft in face of defeats,
Bowling, for change, balls tricky that have deceived
Batsmen careful: wonders these were perceived;
The stance superb, lightning stroke to the bound,
Short runs trim splendid: are things that confound
Your critics beat: with joy they yield the palm
Proclaim you master of the game in calm.

The Mission of a Smile

BY A. PARASHURAMIAN

Down the ages, men and women of every cast of thought and of every shade of intelligence,—down from those colossal names in the litany of the world's immortals who have refined and distilled the world's thoughts to the common man who seldom, if ever soars to the realms to philosophy, have had a definite mission in life, in the pursuit and the realisation of which they have made a supreme sacrifice of their lives. The mission of some was to lay open with the probe and scalpel the hidden mysteries of the living organisms; of others to enlarge with the microscope our sphere of vision, until the tiniest creatures assume the proportions of prehistoric monsters; still of some others to sweep with their telescope the vast expanse of heaven and bring floating into our ken the very stars that hang on the blue fringe of heaven itself; and yet of others to penetrate and study the untutored movements of the human heart—the leapings and friskings, the plunging ard snortings, the sportings and the buffoonings. the clumsy Play and the aimless toil of this noble but lawless savage of God's intellectual creation. But the supreme and the noblest of all missions according to Leo Tolstoi, the Russian Philosopher, is to carry singing heart within oneself and to fill others' luies with stars–to be happy in self and to make others also happy. This was expressed clearly when a famous philosopher advised his pupils as follows ;—

"Live for something, Do good and leave behind you a monument of good deeds that the storm of time cannot destroy. Write your name in kindness, love and mercy on the hearts of thousands you come in contact with. Good deeds shine as the stars of heaven."

There is an unalloyed and unsurpassed happiness in viewing life through glasses of rosy hue and attuning our spirits to the music of beauty and joy about us, thus enabling us to carry singing hearts within us to cheer our fellow-travellers marching by our side. Therefore the great Montague wrote: "The sign of wisdom is cheerfulness and a cheerful man has a creative power".

"The world is to each of us", warns W, M. Thackerey, "as much as we show ourselves to the world".

R. L. Stevenson thus commenting on the lifting power of happiness says " A happy man or a woman is a better thing to find than a £ 5 note. He or she is a radiating focus of a good will, and their entrance into a room, is as though another candle has been lighted ". Those who can make the severities of life to form a beautiful picture between one smile and another, carries out the noblest of missions, performs the most sacred of duties, and is a power for good for all time.

To scatter smiles everywhere that all faces may gather them and wear them up, to fill others' lives with stars, transmitting life into golden radiance until it quivers and pulsates and thrills to its very depths, to gump the racing current of interest and peace through their veins, to bring ready smiles to their lips and gild their failures into shining successes, is the very pleasure of life, a psalm set to the music of our inmost being, a sparkling nipple of the surface of our life's waters, and a dancing of young leaves and opening blossoms in the life's spring. This according to Aristotle " a· chastened love of putting out one's strength upon others ". Majestic in its mercy, venerable in its ministrations, beneficent in each preference. it flows from the heart without effort, and is its delight, its indulgence, its enjoyment.

The fires of rhetoric will pass away into ashes, our stalks of economic plans will grow moss, statesmen will be buried in the limbo of oblivion, but this " beau gusto will remain eternally luminous, grained with a thousand wild memories, scented with a thousand fond recollections ". And on the winding up of the world's drama on the final day of the world's reckoning we will find around us a gathering, a multitude, a generation which will acclaim us as their benefactor, their redeemer.

Post-War England

(BY PROF. D. B. DEODHAR)

Our All-India Cricket Team was invited by the M. C. C. to tour England and play various matches during the last summer against the English Counties and the English Test side. As a special Sports Correspondent of the 'Hindustan Standard,' an English Daily of Calcutta, I travelled to all the centres of Cricket in England and could observe the scars and wounds left by the last Great War. We used to hear during the six years of war, with great interest, all the sensational incidents of the war, particularly in the early days of the Blitz which threatened almost the existence of England, Kreig-centres along with Circket centres proved to be as much interesting and instructive. Did not the Duke of Wellington connect the two in his widely-quoted remark: 'Waterloo was won on the Circket fields of Eton'? Visit to both the type of fields obviously was my main object in undertaking the long and strenuous tour.

The great poet of nature, भर्तृहरि, says in one of his poems शशी दिवसधूसरो गलितयौवना कामिनी ...... मनासिसप्तशल्यानि मे ॥ The moon, pale during the day, a damsel declining in age......are painful eye-sores. England, after the sufferings of the war, presents a similar condition. It is a pitiable sight to see the once mighty nation lying prostrate and panting for breath. The proud 'ruler of waves' appeared to be sinking under them and had to struggle hard to keep her head above water. England no doubt won the war but is still reeling under the blows of the enemy, as it happens in a carteshed and exciting boxing bout.

Life in England at present is none too happy and comfortable In London, 10 p.c. of the houses are completely ruined due to enemy-action and 10 p. c. more are damaged beyond repair. Scenes of devastation meet the visitor's eye so often that he forgets he is in a big city. Flying bombs have laid waste acres of land in some crowded localities; it would take at least ten years more to restore London to its former status. The havoc suffered by industrial centres like Manchester, Sheffield and naval coastal centres like Southampton and Liverpool has been still more severe; hotel and housing accommodation, therefore, in almost all the big cities of England is very scarce and difficult to get. There are many English families

who are homeless and have to pass the days somehow in improvised dwellings. Recently such poor families started what was known as 'squatting campaign' to occupy vacant Government buildings, camps and big hotels. Temporary structures are being erected in all haste for such people; it will however take a couple of years more to accommodate all separately. Indians going from here for the first time, particularly students, must secure lodging in advance of their landing; otherwise, they get stranded and have to live under canvass as some students have been doing at present. I too had an unpleasant experience in this way, when I first entered London. Expecting to get a room in the hotel where our team was to stay, I did not book a seat anywhere else, earlier, and straight away approached the 'Berner Hotel' in the heart of London, with all my luggage. Our team was away at Oxford for a match and I was told that they had vacated their rooms and none was available for me. Accidently I met an Indian there, who happened to know a decent boarding and lodging house, run for Indians by an able Indian named Kanitkar. Luckily I got a room there which I made my head-quarters during my six months' stay in England. In all my travels, I got wiser and used to reserve a room wherever I went, by sending an advance payment and getting a reply from the hotel.

Food is equally scarce and difficult to find in satisfactory quality and quantity. All varieties of food and clothing (shoes included) are strictly rationed; never in any of the biggest hotels more than three courses would be served. For some of us who remained faithful vegetarians, the third and the last course namely the sweet pudding was the main attraction; but owing to severe shortage of sugar, the quantity served could hardly satisfy a baby; like Oliver Twist, we could not ask for more due to fear of breach of etiquette. Getting thus still hungry, the starving Indian players at times had to take supplementary dinner immediately in some next hotel. Milk and sweets were mainly reserved for young growing children—adults getting them only in sufference. Rice, our common food, could not even be seen anywhere and it was our constant endeavour to seek invitations from any Indian who happened to have some rice with him. No variety in vegetables is available; potatoes, cabbage or flower were disgustingly frequent at all tables. With mediocre bread, moistened with watery tea or coffee, middle class and poor people have been stuffing themselves to keep body and soul together. An average dinner or lunch of three meagre courses costs from three to four shillings i.e. about two Rs. and a half. Owing to loss of shipping, in the war and also loss of money and resources, England at present

cannot import food from outside and add to her debts. There is an attempt seriously made to be self-sufficient and satisfied. The so-called austerity diet which was imposed by the war, has been kept up and people patiently have been putting up with it.

Grow more food efforts have been vigorously taken up; not only grazing pastures or garden lawns but even the hills near London have been brought under cultivation. This resulted in the reduction of fodder and consequent scarcity of milk which, I was told, was quite cheap in the whole of England. Now milk is so strictly rationed that adults barely get enough quantity for tea or coffee. When I later went to America in last October, and saw it rolling in wealth and plenty, I felt for the poverty of England all the more by contrast. U. S. A. with its vast land and resources found the war to be a mere flee-bite and there is no shortage of any thing, much less of food. England looked like the *Charudatta* of the play Mrcchakatika, poor and prostrate by circumstances but still patient and disciplined; while America was in the happy and prosperous situation of Vasantasena who would be solicited for help and happiness by all. Whether the old ties of friendship between the two continue as before or new rivalry and jealousy take their place, will be watched with interest by all.

During the war, English women had to help men in all the civil occupations. With the number of men greatly depleted, they have to continue their jobs even after the war. There is at present no walk of life in which women are not working. An eastern visitor gets confounded when he finds himself for the first time with the fabulous Stree Rajya (women's kingdom) of Mahabharat, where there are women in all high and low offices. The strenuous task of a bus conductor or a railway porter or ticket collector is entrusted to them. In no line whether it is manual, intellectual or administrative work, they are found inefficient. Every grown-up woman thus gets an employment to meet the present higher cost of living. We found in many families, both the husband and wife working outside and sending the young children to nurseries until they returned home in the evening.

After the war, England is straining every nerve to build up its trade and commerce and capture the foreign markets, old industries are being revived and new ones started. There is not enough man power to meet this demand and labour is very costly. There are no porters at stations, no peons in offices and no servants in houses or hotels. A foreigner feels it to be a handicap, but it encourages self-help and dignity of labour.

Public restaurants and resting places are considered a prime necessity by the nation due to scarcity of food ; dispensing clean and good food is considered an honourable profession, responsible for public health and happiness. We found fine well-kept hotels everywhere in the nook and corner of England. This convenience helps travel and keeps up the unity and solidarity of the whole nation.

Discipline and patience of the English nation was no doubt severely tested during the war: even after it, the same virtues were prominently seen by us. They would stand ungrudgingly in long rows at Stations, offices, restaurants and public places, each waiting for his turn in orderliness, which made us imagine how they must have stood the showers of bombs in the blitz. 'Nothing but showers of rain from above will disturb our games' said one player then; the same spirit has been keeping up the nation and will restore it to its former strength.

Starved of games and recreation for the last six years, England now has been taking up all her former Sports. In spite of continuous drizzle in last summer, thousands flocked to see the Indians play, even when the game was limited to a couple of hours. Long queues waited outside the ground since the morning for the commencement of the game. At no centre and on no day, the crowds numbered less than five thousand and the maximum in London and Sheffield were forty thousand. This passion for the game enabled our eleven, not only to meet all the expenses of the tour but to save fifty thousand Rs. in spite of continuous rain and the depleted resources of the local lovers of Cricket.

England has been now trying hard to build up its trade and capture foreign market. Most of the articles manufactured are exported and home-consumption is rigorously reduced to a minimum by heavy purchase taxes, particularly on goods for luxury. Some of us wanted to purchase Cricket-bats there, but we had to give up the idea when we were told that we would get them cheaper in India. Articles of necessity, however, such as cloth for daily wear, crockery, bread and vegetables are quite cheap, being taxed less. Fine cloth is mostly sent out and except for a few samples in the outside show cases, the shops were empty of goods. I wanted white flannel for Cricket-dress, but in spite of my continuous search for it in big cities, I could not get any. England is thus studiously going through shortage and starvation, to get over the present difficult days. Dress rules and etiquette, even at big functions are completely removed ; our Cricketers, who were asked to have

special black dinner-suits, never had any occasion to use them at any ceremony.

The present adverse times thus have made the Englishman less conservative and more simple, both physically and mentally. His outlook on life is changed. Adversity has chastened his spirit. He has become more humble and modest and nowhere in all our travels did we meet with any discourtesy, indifference or aloofness towards the coloured people. The superiority complex or the racial pride, which is many times noticed in an Englishman in India was conspicuous by its absence and this will be one of the happy signs of the changing times and ideas in the post-war England.

To The Little Star.

CHAMPA APHALE,
Inter Arts.

O Little Star, guide me through my path
The way is dark, the sky is cloudy.
Around me is the forest wild.
The rain pours in torrents.
The wind comes in gusts.
And I am alone, alone, alone I go.
But show me the way, O, Little Star,
That I can reach my goal.
An unfathomable ocean before me.
But calm ? Oh, no It's wild,
The mountain high waves are rising
Tossing and dashing on the shore
No compass to show me the way
No Light house to show my path.
But show me the way to sail,
With my little boat to my goal.
High, very high is the mountain.
And snow is everywhere,
No Sunshine, but chilly weather,
It's snowing, the wind is roaring.
My-feet are bare, no provender,
It's high to climb, and I am tired,
And I am alone, alone, alone I go,
So, O Little Star, lead me to my goal.

The Mandali and Sister Institutions

S. P. Mandali.

PROF W. M. DABADGHAO, Secretary.

Life-Members:—Prof. N. D. Godbole resigned his Life-Member-ship to join the Tata Institute of Fundamental Research, Bombay, as its Registrar.

Prof. M. K. Paranjape was elected Life-Member. He is a bright Scholar of Physics and Mathematics and had all his education in the Institutions of the Mandali. He has been put in charge of the Mandali's Radio School as its Superintendent.

The Maharashtra Kalopasaka have handed over to the Mandali a sum of Rs. 1,051, in Memory of late distinguished Marathi writer Mr. S. K. Garge. The annual interest on this sum is to be utilised in paying prizes to students of the S. P. College and the N. M. V. High School showing proficiency in Marathi.

Mrs. Radhabai Natu of Jamkhindi has donated 3½ p. c. G. P. Notes of the face value of Rs. 9,000. From the annual interest two Scholarships in the name of her son S. K. Natu—a student of the S. P. College—deceased—are to be awarded every year to students of B. A. Class of S. P. College.

All the Institutions of the Mandali showed a satisfactory progress during the year. As in the previous year there was again a great rush for admission to the Science Departments both in Poona and Bombay; and a large number of students had to be refused admission for want of accommodation. The need for increased Hostel accommodation was also keenly felt.

A plot of land measuring 23,958 Sq. Ft. adjoining the S. P. College Principal's Bunglow was purchased.

Dearness Allowance was paid to all the servants of the Mandali same as last year. A sum of Rs. 1,15,573, was spent on payment of this Dearness Allowance during the year.

R. A. Podar College of Commerce and Economics, Bombay, 19.

PRINCIPAL L. N. WELINGKAR

The College reopened on 20th June 1946, 1100 students were admitted this year as compared to 950 last year.

Results: Out of 147 students sent for the B. Com. degree examination 77 students passed, 14 securing Second Class. Out of 493 students sent for the Inter Commerce examination 204 students passed, 41 securing second class.

Changes in Staff: Professor M. P. Agrawal, M. Com., was appointed Professor of Commerce, in place of Professor S.A, Palekar, M. Com., resigned.

Mr. M. P. Chitale, B. A. (Hons.), R. A., was appointed Lecturer in Book-keeping in place of Mr. P. L. Kapadia, B. Com., R. A., who has proceeded overseas for higher studies.

Mr. M. V. Subbarao, M. A., was appointed Lecturer in Economics in place of Prof. M. P. Argikar, M. A., resigned.

Library: Books worth Rs. 6,000, were bought for the College Library. Students continued to utilise all facilities given to them for reading in the Library as well as at their homes.

Gymkhana: The College entered Inter-Collegiate tournaments for University Championship in Cricket, Tennis and Badminton and the teams gave a creditable account of themselves. In Cricket they won the first round. Mr. Vijay Merchant presided over the Annual Sports Day of the College and distributed the prizes on Thursday 28th November, 1946.

P. T. Department and U. O. T. C.: There were sixteen P. T. Batches and under the guidance of a qualified Physical Training Instructor, who had trained up 16 P. T. Leaders, students were eagerly taking advantage of opportunities provided. The Cadre Course was held in May and June 1946. The following students passed the Military Certificate Examinations as shown below: Cpt. Kuddyadi, V .R. BI, L/Cpt. Adkar, P. D. AII. Cdt. Deshpande, S. V. AII.

Nutan Marathi Vidyalaya High School, Poona.

SUPDT. PROF. B. V. BAPAT.

Our teachers Messrs. R. S. Walimbe, P. R. Bhupatkar and Dr. P. G. Sahasrabudhe were transferreed to the College from June 1946 as lecturers. We congratulate them on this honour secured by them. Our senior most teacher Mr. D. G. Vaidya retired from June last, after a meritorious service of over 35 years.

Out of 337 students sent up for the Matriculation Examination of 1946, 188 passed the percentage of passes being 55. Three of our students stood within the first ten in the order of merit in the whole University—an unprecedented distinction in the history of the School.

Prof. D. V. Potdar was honoured by the school on 23-8-46 on his becoming Mahamahopadhyaya. The Hon'ble ministers Messrs. G. D. Tapase, V. L. Mehta and G. D. Vartak paid a visit to the school on 14-10-46. They were in the school for about two hours and were shown round the various school departments.

The compulsory P. T. Scheme is this year, extended to standard IV. We are looking forward to the celebrations of the school gathering which comes off on the 19th and 20th inst. The chief guest will be Mr. P. H. alias Rao Saheb Patwardhan of Ahmednagar.

School of Radio Physics and Electronics, S. P. College

Supdt.: Prof. M. K. PARANJPE.

The School began its regular work on 1st July, 1946. The strength of the School was 65 in the year under review.

The Examination Results are as following :—

Course	*Appeared*	*Passed*	*I Class*	*II Class*	*III Class.*
Radio Service Work Course :	21	8	...	5	3
Advanced Radio Communication : Jr. Year :—	16	13*	...	...	...
Advanced Radio Communication : Sr. Year :—	13	9	1	6	2

* The result of this course is declared in 'Pass Class' only.

Library :—A large number of components were purchased and added to the Laboratory. About 35 new volumes costing about Rs. 600/- were added to the Library this year. Reading Room facilities were made available to the students. Students continued to make full use of the Library.

Visitors :—Students and Staff of the S. J. C. O. Institute. Bangalore paid a visit to the School during their educational tour. In the month of January, 1946, Dr. M. P. Kanga, Director of Industries, Bombay, and Sardar F. D. Padamji-Ex-managing director of the Deccan Paper Mills Ltd., visited the School and were pleased at the working of the School. Sardar F. D. Padamji has been kind enough to give a Scholarship of Rs. 240/- per year. We are very grateful to him for his generous donation.

Messrs Kirloskar Brothers have generously donated Rs. 1000/- to the School. We are thankful to them for the same.

During this year the students of the School were taken to the following places, (1) Beam Wireless Transmitting Station at Dighi and (2) Beam Wireless Receiving Station at Dhond.

Past Students :—Messrs S. D, Golikery, R. P. Mohindra, T. A. Raju, B. N. Sathaye and N. V, Subaiah passed their M. Sc. with Physics. Prof. V. S. Telang, M. Sc., Dip. Tech. has been finally selected for an overseas scholarship by the Bombay Government. Mr. R. S. Kale has been taken up as a research scholar in the India Meteorological Dept. and has been given a stipend. Messrs. R. S. Hattiangadi, H. L. Rajguru, V. V. Gokhale and S. G. Panse have been absorbed in the Rural Broadcasting Scheme of Bombay Government in the capacity of Technical Assistant. Mr. A. S. Apte has received a permanent commission in the Signal Corps of Indian Land Forces.

Review

Intermediate Logic—BY Prof. V. V. AKOLKAR. Price Rs. 3-12-0.

I have gone through Professor V. V. Akolkar's "Intermediate Logic" with a feeling of satisfaction. I am sure it will prove very useful to the students for whom it is intended. The language of the book is simple and attractive. And, the comprehensive treatment of all topics is quite *fresh*, *up-to-date* and stimulating, and in parts, is marked by a distinct originality of presentation. The author has in many places, freely made use of the teachings of eminent philosophers and psychologists. Thus, the book, besides being merely a text book on logic, is also an introduction to Philosophy. The book is both useful and helpful to all Intermediate Students and I can say without any reservation that it is the *best of its kind* judged from all points of view.

S. G. HULYALKAR

" Mr. Radhanath "

The following is an open letter by the students of our geography group published in the 'Times of India,' and it deserves serious consideration by all.

Sir,—A note headed "Mt. Everest" published in the Current Topics of *The Times of India*, dated December 17, 1946, says that Mt. Everest was discovered in 1852 by a Bengalee, Mr. Radhanath Sikdar. This leads us to believe that great injustice has been done to India in general and to Radhanath Sikdar in particular, in naming the world's highest peak after Sir George Everest.

We feel that Radhanath Sikdar's name should have been associated with the peak as it was he who was the first not only to discover the peak but also to calculate its height.

The plea that Sir George Everest had detected the genius in Radhanath and that he had given the gentleman a lift in the Survey Department of India, does not appear to us to be a sufficient excuse for giving Sir George's name to the peak, particularly in view of the fact that when the discovery was made Sir George was not in India but had retired from the service of the Government of India and was staying in England.

We, therefore, propose, in all fairness both to Sir George Everest and Mr. Radhanath Sikdar, that the peak should now be officially re-named after Radhanath.

We would like to make it clear that our object in making the proposal is in no malice to Sir George who happened to be a foreigner in India, but to see that Radhanath (and through him India) gets the credit that is his.

"GEOGRAPHY GROUP."

Poona, January 7. S. P. College.

Gymkhana Notes.

The G. M. C. consisted of the following members representing the Departments shown against their names.

(1) Prof. S. D. Bhave, (Chairman). (2) Mr. R. P. Gokhale, (General Secretary). (3) Mr. Z. P. Marwadi, (Ex-officio). (4) Mr. C.V. Gadkari, (Cricket). (5) Mr. V. V, Kapade, (Indian Games). (6) Mr. J. G. Pendharkar, (Athletics & Gymnasium). (7) Mr. M.G. Bhalerao, (Volly Ball and Basket-Ball). (8) Mr. D.N. Agashe, (Foot-Ball). (9) Mr. Y. T. Dixit, (Hockey). (10) Mr. M. G. Gupte, (Debating Union). (11) Mr. V. N. Bhatwadekar, (Minor Games). (12) Mr. N. T. Rahatekar, (L. T. M. Library). (13) Mr. V. N. Gadgil, (Student's Library). (14) Mr. P. S. Gokhale, (I. C. S. R.) (15) Miss Madalasa Phatak (Ladies' Games). (16) Miss Shakuntala Patwardhan (Ladies' I. C. S. R.) (17) Mr. D. V. Rajwade, (Tennis).

(1) **Cricket**:—In the David Cup matches we won the first two rounds. Especially Semifinal with Engineering College was very interesting. We lost the final to the N. W. College after a tense fight. Messrs Rege, Deodhar, Gadkari, Shinde, Pradhan deserve special mention for their splendid achievements in the Inter Collegiate Sports.

(2) **Indian Games**:—This year we won the Atyapatya Shield. Thanks are due to Mr. Patankar for his sincere help.

(3) **Volley-Ball & Basket Ball**:—For the Second time in succession we won the Basket-Ball trophy. Thanks are due Mr. M. G. Phadke for his sincere help.

(4) **Hockey** :—The department worked well through out the year.

(5) **Debating Union** :—This year the Union worked quite well. Many discussions and debates were arranged.

(6) **L. T. M. Library** :—The library had its annual function on the 1st Aug. 1946. Bhai N. G Gore was the Chief Guest. Students are taking full advantage of the library. A good addition of books is made this year.

(7) **Students' Library** :—This year we have started Hindi Section. Students are taking full advantage of the Library.

(8) **Minor Games** :—The department worked right from the beginning of the year. Many students and members of the Staff participated in the Badminton tournaments of the College. This year Lighting arrangements are made in the Badminton Hall.

(9) **Ladies Games** :—The department has to be specially congratulated as they have won great honour in the Inter Collegiate Sports. Ladies won the General Championship for the sixth year in succession. Miss Phadke Kamal won the Individual Championship, We came with flying colours both in team events and Individual events. All our players deserve congratulations. Special mention may be made of Deodhar Sisters, Madalasa Phatak, Kamal Phadke, Shakuntala Patwardhan.

(10) **Athletics and Gymnasium** :—All Our Athletes have shown their skill in the Inter Collegiate Sports. Special mention may be made of Mr. Pendharkar, Mr. Kapade, Mr. Varkey for their splendid performances in the Inter Collegiate Sports.

(11) **Tennis** :—This department worked well throughout the year.

Inter Collegiate Sports :—

With a powerful Khoko team, and admittedly good Basket-Ball, Atyapatya and Cricket teams to help our Gymnasts and Athlets, we had at the beginning of the year a fine combination. Our athlet, Mr. Phendarkar deserves to be congratulated on his creation of new records in weight-lifting and Discus throw respectively. Mr. P. O. Varkey made record in timings for 100 in High Hurdles, and this he did twice, but the record was not accepted as

the management could not provide standard conditions for that particular item. Thanks to the able guidance of Mr. Z. P. Marwadi, our gymnasts monopolised weight-lifting.

P. S. GOKHALE,
I. C. S. R. Secretary.

University Sports :—

In the Inter Group Sports of the University of Bombay our Poona Group won the General Championship. Our hearty congratulation to Mr. Dalal and his team ! (Parashuramians played an important part in them) Mr. Pendharkar established an University record in discus throw, (99′–6″) and stood second in Javeline throw. Mr. M. S. Godbole stood second in High Jump. Mr. Shinde is the wreslting welter weight Champion. Mr. P. O. Warkey stood second in 100 M. high hurdles. Mr. S. D. Deodhar was included in the Champian tennis team. Mr. M. R. Rege. Mr. S. D. Deodhar and P. G. Joshi were included in the University Cricket team. In the Rohinton Cup Tournaments Mr. Rege scored two centuries.

Mr. Deodhar lost his finals in the singles but he showed his skill and superiority.

Thanks are due to all the Professors who worked as consulting Professors to all the departments. I must also thank Mr. M. G. Phadke, and Messrs Lagavankar, Patankar, Mohoni, Marwadi, for their help in coaching our students. I must thank my Colleagues in the G. M. C. for their hearty co-operation.

R. P. GOKHALE, B. A. (Hon).

The Philosophy Association.

The Association started its work, this year, on 19th August 1946 with a brief opening talk by Prof. S. G. Hulyalkar on 'Why Philosophy?' Two papers have been read before the Association so far. The first was contributad by Mr. N. V. Patwardhan (Sr, B. A.) wherein he rightly stressed 'the Importance of Philosophy', and the second paper, read on the Geeta-Jayanti day, come from Mr. Deglurkar who sought to bring home to our minds the message of 'ज्ञानेश्वरी'. We had also the good fortune of having many eminent lecturers in our midst. A brilliant exposition of 'Geeta in the light of शांकरभाष्य' was given by Mr. D. V. Joag (Shastri) in his lecture on 26th November, while Mr. J. S. Karandikar, Ex-editor of 'Kesari', interpreted 'Karmayoga in the Geeta' in his talk on 6th December. Another notable lecture was that by Prof. Rao, on 12th December, his subject being 'The Proof of the Existence of God through Logic and Science'. The full four days' trip to Talegaon, in which the majority of students and an unusally large number of the members of staff took part, came out as a total success.

Special mention must be made of two memorable events in the history of Association. We participated in the 'send-off' given to Prin. N. G. Naralkar, under the auspices of the Students' Stores, Poona, on 8th September 1946, and garlanded him on that occasion. In another meeting held on 12th September, Prof. S. G. Hulyalkar, the present President of the Association, was warmly congratulated on his being elected to the Senate of the University of Bombay. Prin. Dandekar was in the Chair.

At present, the members of the Association are keen on Submitting their own essays for the Salvekar Prize competition. 'Pleasure as an ethical subject' is the theme announced and the results will be out presently. We must thank Prin. Dandekar and Prof. Hulyalkar for their guidance in our work.

Miss KUSUM GOKHALE,
Secretary.

P. T. and U. O. T. C. Activities

U. O. T. C.—The muster parade was held on the 26th of June 1946. There was a great rush for admission this year. The plattoons were formed and the training work commenced in right earnest in the first week of July. The training programme was so framed as to prepare candidates for war certificate A and B Examinations. Annual musketry courses for trained cadets and recruits were fired in the 2nd week of December.

We went into Camp from 22nd Dec. 1946 to 5th Jan. 1947. There were revision periods, for boys appearing for A and B certficate examinations. As a special feature of this year's Camp, some very good demonstrations, in Tacties and Signals were arranged by the 4th Madras Regiments. The Brigadier's Inspection came off on the 28th of Dec. 1946. Our Company gave a fine demonstration of 'Platoon in Attack' this was given by No. 8 Platoon and ably conducted by Lieut. Kulkarni. The Brigadier was highly pleased with the performance of our boys. Sgt. Diwekar and his men deserve special congratulations for this brilliant performance. In the Battalion Miniature Range Competition. Our Company stood second, but the best Battalion shot gold medal was won by Cdt. Joshi S. P., of No. 8 Platoon. Cdt. Bhonsale stood 2nd. In the Guard Mounting Competition, No. 8 Platoon stood 2nd. They missed the trophy by a few points. We congralutate Sgt. Diwekar and his men on their splendid effort. In P. T. Competetion, again, we stood second, though we had almost won. C. S. M. Vartak deserves congratulations on his efficient leadership of our P. T. Team.

In Battalion Sports, we won the Tug-of-war championship. Congratulations to C. S. M. Vartak and his team. We were best wrestling company. For this credit, Cpl. Oke, Cdts. Marathe, Sahasrabudhe and Kalamkar deserve special mention. We stood second in Boxing. Both the platoons of our college were qualified in the Cross Country Run. The examination results for AI, held in October 1946, were excellent. The results of AI held in January 1947 were splendid. All our candidates have passed. At the B certificate examination, three out of four candidates have passed. Sgt. Barve S. N. stands 2nd in the Battalion. We heartily congratulate Sgt. Barve and other successful candidates at A_1, A_2 and B certificate examinations.

Our Company has maintained a high standard in military training and sports. This enabled us to win the most coveted 'Padumji Cup' for most efficient company, for the 2nd time in succession. All N. C. O. S., and cadets of our college deserve congratulations for the honour which they have brought to the company and to the college as well. The Company day was celebrated in the 2nd week of Feb. 1947. The C. O. was kind enough to preside over the function and distribute the prizes.

Lieut. RANADE, D. B.

P. T. Department:—

The department started its work with the training of the students for the section of instructors in the month of June and July. Mr. M. D. Gurjar is working honourarily as the P. T. Organizer to carry on the day to day P. T. with the assistance of Mr. B. N. Shrotri, the student-head-instructor and other 13 student instructors. Similarly, Miss M. Dhopeshwarkar is Organizing ladies' P. T. with Miss S. Parande as the head-instructor. All the instructors are from the students. Inter-batch competitions are in progress and as usual rolling trophies will be awarded to the efficient batches. Certificates will be awarded to the students from the efficient batches, to the students attending all P. T. periods, best P. T. students and Instructors.

I thank Principal S. V. Dandekar and Prof. S. D. Bhave for their guidance from time to time. I also thank all the instructors, head-instructors, Miss Dhopeshwarkar and Mr. Gurjar for their hearty co-operation.

Fresh P. T. Instructors' Training course for the selection of instructors for the year 1947–48 will be conducted in the month of June, the details of which can be had from the P. T. office. This class is open to all students, even to fresh students of this college.

Z. P. MARWADI,
Director of Physical Training.

The Physics Association

Great enthusiasm was evidenced by the students of physics of all classes when the academic year 1946–47 began for the association. As many as 150 students enrolled themselves as members of the association thus setting up a new record in its history.

Several new features were introudced this year. Trips to scientific places of interest were arranged. In addition to usual popular lectures of the association, some lectures of an advanced and serious type were arranged to the benefit of our advanced students. Another new feature was the lectures delivered by students themselves which are much beneficial to the student-lecturer giving him a training in gathering good material and training in speaking before an attentive audience.

One of the meetings which deserves special mentioning was the send-off given to our former vice-president Dr. C. S. Karve, M. Sc., Ph. D. who left our college in September as Head of the Physics Dept., Khalsa College, Bombay.

Before this goes to print we have conducted the following meetings:—

(24-8-46)	Prof. G. R. Paranjpe	MICROSCOPY.
(31-8-46)	Mr. M. R. Bhat	ELECTRON MICROSCOPE.
(14-9-46)	Prof. S. V. C. Ayya	COSMIC RAYS..
(28-9-46)	Mr. A. D. Rama Pisharoti	STARS & THEIR COURSES.
(26-10-46)	Mr. J. A. Taraporevalla	SOME ASPECTS OF MODERN ENGINEERING.
(5-12-46)	Mr. N. Krishnamurti	TELEVISION.
(12-12-46)	Mr. B. S. Subba Rao	THE DRAMA OF WEATHER.

A trip to Khadkwasla water works was taken on 3rd October, 1946. We intend arranging a trip to Khopoli Hydroelectric Station and another to the local observatory shortly.

We thank all those who have helped us in various ways in our task. With the co-operation of all we promise to do our best in the coming months.

N. KRISHNA MURTHY
K. W. GORE
Secretaries.

Jamkhandi State Students' Association

The functioning of the association was inaugurated with a meeting to congratulate Prof. S. G. Hulyalkar for being elected to the senate of Bombay University. We had also the honour to have a lively discussion with Prof. S. V. Kogekar on 'The Future of U. N. O.' Our heartiest thanks are due to the President and Vicel-President for their valuable guidance and to the members of the Association for their active co-operation.

N. D. TIKARE. (Jr. M. Sc.)
B. V. PHADKE, (F. Y. Arts),
Hon. Secretaries.

The Poona Central Cooperative Bank, Limited. S. P. College Branch.

(Asstt. Manager: N. V. PANDAV.)

In order to meet the banking requirements of the students of the S. P. College and to give them an easy access to all banking facilities the Poona Central Co-operative Bank, Ltd., opened a branch in the premises of the College, at the hands of the veteran Cooperator Professor V. G. Kale, on the auspicious Padva Day 25-3-1944.

Working of the Branch:—The number of depositors, at present is over 135 and their total deposits in the current account have reached the figure of Rs. 2,34,710/-. Still greater is the number of depositors in the savings account, which is now 580. The total amount in this account is Rs. 1,93,748/- approximately. The position regarding the various accounts is shown below :—

	30-6-1944.	30-6-1945.	30-6-1946.
Current account holders.	39	98	135
Savings bank do	121	363	580
Fixed deposit do	2	3	4.

The Bank also carries on the following, business:—

(i) Collection of pension bills. (ii) Sale of approved gold bars. (iii) Purchase and sale of Govt. Promissory Notes, as also

collection of interest of the same. (iv) Issue of drafts. (v) Issue of overdrafts to account holders against approved security.

Since the opening of the branch the total turnover, is uniformly satisfactory and that it is proving immensely useful to the residents of this area. If the Branch can obtain a more spacious accommodation in the near future, further progress of this new Branch will be more than assured.

The present progress maintained by the Branch augers well for the future.

The Contributors to the Parashuramian 1946-47

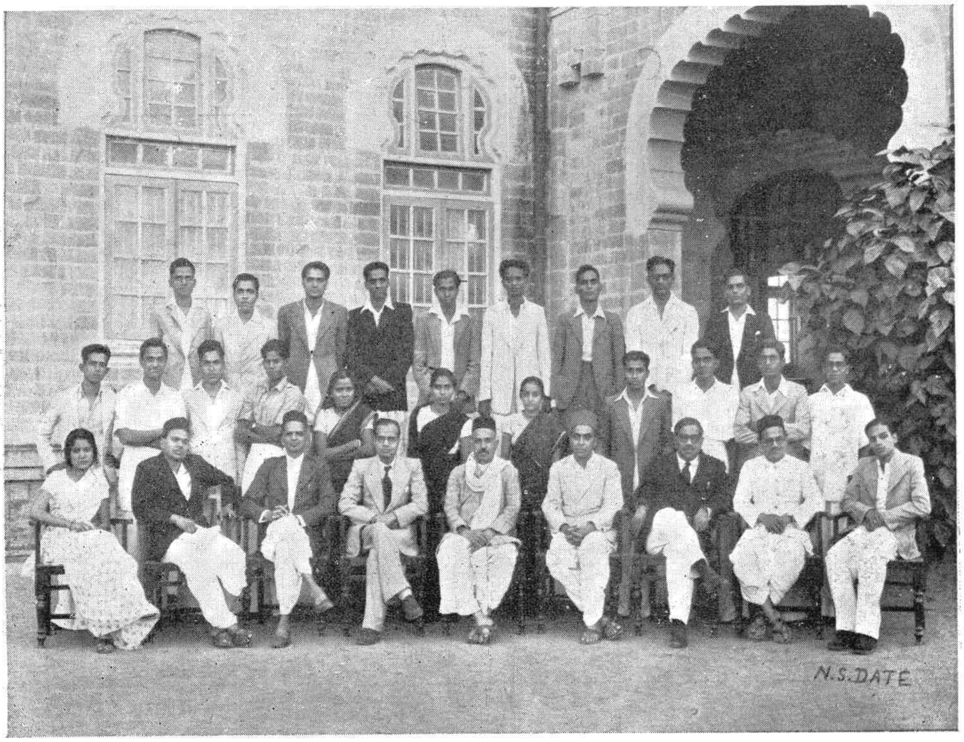

The Three Pillars of the Social 1946

Mr. S. G. Shinde

Who represented India XI in the
recent tour to England

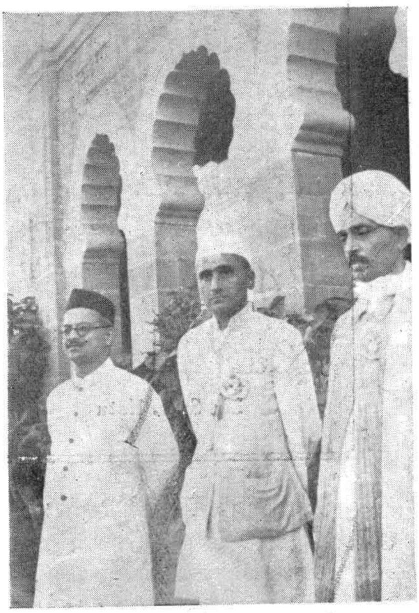

Sit Achutrao (centre)

G. M. C. 1946-47

Never more will be!

Mr. S. K. Natu

Mr. S. S. Gole

हें सारस्वताचें गोड । तुम्हींचि लाविलें जी झाड ।
तरी अवधानामृतें वाड । सिंपौनि कीजे ॥

२४ व्या वार्षिक स्नेहसम्मेलनाचे मुख्य पाहुणे

भाई अच्युतराव पटवर्धन यांचें भाषण

“ देशाच्या स्वातंत्र्यसंग्रामांतील एक कालखंड पुरा होऊन आतां दुसऱ्या कालखंडांत देश पदार्पण करीत आहे. या कालखंडांतील जबाबदारीची धुरा तुम्हां-आम्हां तरुणांच्या खांद्यावर येणार. तेव्हां त्या जबाबदाऱ्या आपण कशा काय पार पाडणार हाच खरा प्रश्न आहे आणि त्याच स्वार्थी बुद्धीनें मी येथें आलों आहें. ”

शुक्रवार ता. २० डिसेंबर १९४६ रोजीं भाई अच्युतराव पटवर्धन यांनीं सम्मेलनाचे मुख्य पाहुणे या नात्यानें भाषण करतांना त्यांनीं वरील शब्दांत तरुणांच्या पुढें आपलें क्रांतिप्रवण हृद्गत व्यक्त केलें.

प्रारंभीं प्राचार्य दाण्डेकर हे अच्युतरावांची ओळख करून देतांना म्हणाले ' सेनापति बापट व वीर सावरकर यांची झगझगीत क्रांतीची परंपरा चालविणारे क्रियावान् क्रांतिवीर अच्युतराव होत.'

भाई अच्युतराव यांनीं भाषणाच्या सुरुवातीस कॉलेजमधील दाते-पेंढारकर वगैरे बेचाळीसच्या आंदोलनांतील हुतात्म्यांना अभिवादन केलें. अच्युतराव पुढें म्हणाले, ' १९३० मध्यें मीं राजकारणांत प्रथम पाऊल टाकलें त्यावेळचा लढा व आजचा लढा यांचें स्वरूप भिन्न आहे. आज आतां प्रत्यक्ष ब्रिटिशांशीं समोरासमोर अशी लढाई नाहीं. ब्रिटिश जातो म्हणून निघून जात आहेत; पण मागील दारानें संस्थानिक आणि इतर प्रतिगामी पक्ष यांच्या रूपानें, नव्या नाना वेषानें तो आपणापुढें उभे राहूं पाहात आहे. आणि त्या शक्तींशीं पुनः आपणास करारी सामना द्यावयाचा आहे. त्याला पूर्वीच्या लढ्यांतील साधनें, जुनी मोर्चेबंदी कांहीं उपयोगी पडणार नाहीं.

मध्यवर्ती सत्ता दुर्बल करून गटागटांत विभागण्याचा इंग्रजांचा उद्देश आहे. आपल्या पॅरमाऊण्टसीचें भूत ते सान्या संस्थानिकांच्या द्वारां नाचवूं पहात आहेत. या दृष्टीनें सान्या घटनांकडे पाहून नव्या पर्वांतील, कणखर वृत्तीचे युयुत्सु, राष्ट्रवादाचे शूर सैनिक तयार व्हावयास हवे आहेत. आणि तसे सैनिक निर्माण करणें, निदान तशी वृत्ति निर्माण करण्याचें कार्य विद्यापीठांचें आहे.

आज घटना-समितीचें कार्य चालू आहे; पण अशा महत्त्वाच्या कार्यात ढिलाई, दिरंगाई मुळींच उपयोगी नाहीं. कोणाच्या मनधरणीसाठीं, मानपानासाठीं थांबून राहणें योग्य होणार नाहीं. **इतिहासनिर्मितीच्या या काळीं आपण इतिहासाच्या पुढेंच असलें पाहिजे तरच इतिहास आपल्या मागून येऊं शकेल!** अन्यायाच्या खाणींतून निर्माण झालेल्या फेडरल कोर्टापासून, त्या विषारी वृक्षापासून, का गोड फळाची अपेक्षा करणार? आम्हांला आमचीं ध्यादीं जोरानें रेट्यानें पुढें सरकविलीं पाहिजेत. अशा वेळीं आम्ही म्हणूं तोच निर्णय नि तोच त्याचा अर्थ. कोणतीहि बाहेरील शक्ति राजघटनेचा दुसरा अर्थ आपल्यावर लादूं शकणार नाहीं! राष्ट्रविरोधी शक्तींना विरोधून त्यांना शह देणारा युयुत्सु राष्ट्रवाद आतां आम्हांला पाहिजे आहे.

या भावी युयुत्सु राष्ट्रवादांतील आपलें कार्य काय? याविषयींच्या माझ्या कल्पना आपणापुढें मांडण्याच्या स्वार्थी हेतूनेंच मी येथें आल्याचें सांगून भाई अच्युतराव पटवर्धन म्हणाले " (१) चालू राजकारणाविषयीं युवकांत जिज्ञासा निर्माण झाली पाहिजे. राष्ट्रकार्यांतील आपलें काम काय याची जाणीव उत्पन्न झाली पाहिजे. हें वैचारिक सहकार्य होय. (२) भारत अखंडच राहिला पाहिजे याच मताचे आपण सर्व आहों. परंतु अखंडत्वासाठीं आपण काय करावयास तयार आहोंत याचा कधींच विचार करीत नाहीं. तो विचार आपण करून त्या अखंड भारतासाठीं झटणान्यांशीं, मग तो कोणत्याहि जातीचा असो-आत्मीयता उत्पन्न झाली पाहिजे. तरच तुमच्या हिंदू संस्कृतीच्या अभिमानास कांहीं किंमत राहील. (३) मोपले, हरिजन, बंगाल्यांतील नामशूद्र इत्यादि लोकांपासून आपण दूर राहतों आणि त्याच कारणानें तेहि आपणांपासून दूर होऊं लागतात. बाटलेला एखादा हरिजन शुद्धिकृत झाल्यावर हिंदु धर्मात येतो, पण त्याला वागणूक कशी मिळते? मग त्यानें परत धर्मात कां यावें? या बाबतचा कधीं तुम्हीं विचार केला आहे का? नुसत्या नेभळ्या देशभक्तींतून राष्ट्र निर्माण होत नसतें. आपल्याच समाजांत चारी बाजूस बंडाची ध्वजा खांद्यावर घेऊन हिंडलें पाहिजे. या सर्वांस समाजवादी अधिष्ठान हवें आहे. नवराष्ट्रनिर्मितीचें तेंच अधिष्ठान होय. आपल्या जन्मजात जातीय संस्कृतीविषयींची उद्दाम निष्ठा आणि मिरासदारी मोडून टाकली पाहिजे.

भागवत धर्माची उज्ज्वल परंपरा समाजवादाची आहे आणि ज्ञानेश्वरी हें त्याचें उत्तम उदाहरण आहे. Socialise the heritage of our Culture समाजाचें धन समाजास देऊन टाकलें पाहिजे.

अशा या नव्या राष्ट्रनिर्मितीच्या कार्यांत यांतील किती लोक येतील असा सहज विचार माझ्या डोक्यांत चमकून गेला आणि ध्येयनिष्ठेची पूजा बांधणारे आपणांत कित्येक निघतील असा माझा विश्वास आहे. आपले प्राचार्य दांडेकर यांनीं मला एकदां तुकारामाचा एक अभंग काढून दिला होता ' एका बीजा केला नाश ' हाच तो अभंग होय.†

त्याचा अर्थ असा कीं, **धान्याचा एक कण जमिनींत जाऊन आपलें व्यक्तित्व गमावून बसतो पण त्यापासून धान्याचे हजारों कण निर्माण होतात.** त्याचप्रमाणें ' तुका म्हणे जीव रणीं ' देतां त्यापासून अनेक प्राण निर्माण होतात. अशा व्यक्तित्व नाशांत एक प्रकारचा उन्माद आहे. अशा उन्मादाचीच मी तुमच्यापासून अपेक्षा करतों. "

आग !!!

शंकर वि. वैद्य. (एफ्. वाय्. आर्टस् बी).

(जाति-**श्यामाराणी.**)

सूर्य तळपला डोईवरतीं
उष्णझळा अंगास लागती
भूमि निखारा गर्मे खालती
या समयाला आग लागुनी झाला हाहाकार
तें गरिबाचें लहानसें घर
क्षणीं भडकुनी ज्वाला भरभर
कशा उफाळुन जाती वरवर
त्या ज्वालांसह लोट धुराचे उसळत अपरंपार
घरांत नव्हतें तेव्हां कोणी
परि निद्रांकित मुलगी तान्ही
आग भडकली चहुबाजुंनी
आगींतुन त्या घरांत जाण्या कोण परी धजणार ?

---

† **एका बीजा केला नाश । मग भोगलें कणीस ॥**
कळे सकलां हा भाव । लहान थोरावरी जीव ॥
लाभ नाहीं फुकासाठीं । केल्या वीण जीवासाठीं ॥
तुका म्हणे रणीं । जीव देतां लाभ दुणी ॥

कमनशिबी तो दीन बिचारा !
क्षणांत सुटुनी भयाण वारा
ज्वाला भिडल्या उंच अंबरा
" त्या ज्वालांसह स्वर्गी जावें " करि तो दीन विचार
मदत कराया कोणी आले
मजा बघाया कुणी पातले
" धावा ! " कोणी वदति त्यांतले
"धावा !" " धावा !! " " पाणी आणा !" करिती जन चीत्कार
कुणि आगीवर फेकी माती
त्यांतच ज्वाला उंच भडकती
मधुनी कोणी पाणी फेकी
पाणी पडतां लोट धुराचे करिती नभिं संचार
त्या गरिबाच्या चित्त–चितेवर
नेत्रांमधुनी ओघळले सर
विचार करुनी परन्तु क्षणभर
कन्येस्तव तो घरांत घुसला भेदुनिया अंगार
त्या वीराच्या पाठोपाठ
जन–दृष्टीही भिडल्या थेट
तोंच कडाडुन घेउन पेट
कड कड कड कड शब्द होउनी कोसळलें घर पार
हाय हाय ! ! जन करुन, गृहाप्रत—
गेले, आले तसे हळाळत
नेत्रांमधुनी अश्रू गाळित
परी कोरड्या अश्रूंनीं त्या आग कशी विझणार ?
रक्षा झाली त्या सदनाची,
संसाराची दोन जीवांची;
करुणा झाली तो देवाची !
पाऊस आला, रक्षेवर त्या सिञ्चन तें निस्सार !!

कदम कदम बढाओे जा –

ले. कु. सरोजिनी बाबर,
बी. अे. (ऑनर्स)

नुकतीच पावसाची एक मोठी सर येऊन गेली होती. साहजिकच हवेंत थोडासा गारवा आल्यानें जिकडेतिकडे प्रसन्न वातावरण निर्माण झालं होतं. भिजलेल्या मातीचा गोड सुवास सगळीकडे दरवळला होता, झाडांच्या पानाफुलांवरचे पावसाचे थेंब घसरगुंडीचा खेळ खेळत घडकन् खालीं ओघळत होते, शेजारच्या शेतांतील हिरवींगार पिकं नुकतंच स्नान झाल्यानं तरतरीत झालीं होतीं आणि मावळत्या सूर्याच्या सोनेरी किरणांचा स्पर्श होतांच शेताच्या बांधावरील लहानशा फुलझाडावरचीं इवलालीं फुलं मनापासून हंसतखेळत आपला सुगंध पसरवीत होतीं. इतक्यांत पाऊस आल्यानं आंब्याच्या एका मोठ्या झाडाखालीं गोंगाट करीत बसलेलीं लहान लहान मुलं उड्या मारीतच शेताजवळच्या उघड्या मैदानावर आलीं. एका क्षणाचाहि विलंब न करतां त्यांनीं आपला थांबलेला खेळ पुन्हां सुरू केला.

एकमेकांसमोर ओळीनं उभीं राहून तीं मुलं हंसत मुखानं गात होतीं –

कदम कदम बढाओे जा –

एकमेकांच्या खांद्यावर हात ठेवून दुडुदुडु धांवत आणि हें गाणं गात त्यांचा खेळ मोठा ऐन रंगांत आला होता. इतक्यांत त्यांच्यापैकींच आज एक गांवांत मागें राहिलेला मुलगा विठू धांवत धांवत तिथं आला आणि ओरडला, ' अरे, थांबा. '

विठूचा हा आवाज ऐकतांच सारीं मुलं एखाद्या कळ दाबलेल्या यंत्रासारखीं एकदम गप्प उभीं राहिलीं. त्यांचा संघनायक जो शिवा होता तो पुढं येऊन विठूला म्हणाला,

' काय भानगड विठू ! '

पळत पळत आल्यानं विठू दमला होता. त्यामुळं आपल्या छातीवरून हात फिरवीत त्यानं उत्तर दिलं,

' पावणा आलाय, चला लौकर. '

विठूचं हें उत्तर ऐकतांच कोण, कुठला, काय इ. ची कांहीं एक विचारपूस न करतां ता सारीं मुलं एकदम म्हणालीं, ' चला रे पळा. '

विठू दमला होता तरी आपल्यामागून यायची सर्वांना खूण करून तो पुन्हां जोरानं पळत सुटला. सारीं मुलं त्याच्यामागून धांवत गेलीं.

ते गांवाच्या वेशीजवळ येऊन पहातात तों एक फाटकेतुटके कपडे घातलेला एक तरणाबांड माणूस गांवांत गडबडीनं जातांना त्यांना दिसला. ' हा इतक्या गडबडीनं कां बरं गांवांत जातोय ! ' अशा शंका आल्यानं शिवानं त्याला बोलावलं, ' ये, थांब जरा. '

शिवाच्या हांकेला न जुमानतांच तो पुढं जाऊं लागल्यानं शिवानं इषारा देतांच साऱ्या मुलांनीं पळत जाऊन एका क्षणांत त्याच्याभोंवतीं गराडा दिला.

एखादं भक्ष्य सांपडल्यावर जसे कोल्हे कुत्रे त्यावर तुटून पडतात तसं ह्या मुलांनीं त्या माणसाला नाहीं नाहीं ते प्रश्न विचारून भंडावून सोडलं. तोही मोठा वस्ताद होता. बराच वेळ थाप

मारून त्यानं त्या मुलांना गप्प बसवलं. पण तीं कसलीं ऐकतात ! दोघातिघांनीं त्याला त्याच्या दोन्ही हातांना धरून ओढतांच त्याच्या काखोटीला असलेल्या बाटल्या एकावर एक घासल्या गेल्यानं आवाज झाला. शिवानं त्या बाटल्या हिसकावून घेतल्या. त्यांत दारू असल्याचं तेव्हांच त्यानं ताडलं आणि त्या माणसाला विचारलं,

'ह्ये रं कशाला न्हेत व्हतास ?'

जणूं कांहीं कांहींच झालं नाहीं अशा आविर्भावानं तो माणूस म्हणाला, 'तूं र कोन मला इचारणार ?'

हें ऐकतांच विठू म्हणाला, 'असं काय ! ठीक! गुमान सांगतूस का पाहिजे काय बोल !'

'काय करशील ?' असं रागानं त्यानं विठूला विचारतांक्षणींच पुढं न बोलतां शिवा म्हणाला, 'अशानं कबूल होनार व्हय त्यो ? बघतां काय ? उचला त्येला न् चला.'

'पऱ्या मारल्यामजी आपल्याआपून सांगशील' असं म्हणत सर्वांनीं त्याला लाथा, गुद्दे मारायला आरंभ केल्यानं एवढ्या सगळ्यांना तो एकटा तोंड देऊं शकला नाहीं. एवढ्या मुलांशीं सामना देण्याचं धैर्य त्याच्यांत नसल्यानं तो घाबरला. पऱ्याचं नांव ऐकतांना तर त्याच्या अंगावर सरदिशी कांटाच उभा राहिला. त्याच्या तोंडाची बोबडी वळली आणि चाचरत चांचरत तो म्हणाला, 'असं...करूं...नका... पायां पडतों...'

त्याच्या म्हणण्याला लक्ष न देतां सगळ्यांनीं त्याला बेदम मार दिल्यावर तो हळूच कबूल झाला, 'पाटलाच्या घरला ···उद्यां ··· नायकीण···'

खऱ्या गोष्टीचा खुलासा झाल्यानं मुलांनीं त्याला सोडून दिलं आणि त्या बाटल्या घेऊन तीं 'जय हिंद' चा जयघोष करीत गांवांत आलीं.

चावडीसमोर येतांच त्यांनीं त्या बाटल्या फोडून रस्त्यावर ओतल्या आणि 'कदम कदम बढाअे जा' हें नेताजींच्या आझाद सेनेचं रणगीत गाऊन त्यांनीं एकमेकांचा निरोप घेतला.

हां हां म्हणतां सगळ्या गांवांत ही बातमी पसरली. ग्रामराज्यांतील तें एक खेडं असल्यानं त्या गांवच्या रक्षणासाठीं या छोट्या मुलांचं जाड चिलखत असल्यामुळं चिटपांखराचं देखील कुणाला भय वाटेनासं झालं होतं. मोठ्या माणसांना देखील न जमणारीं कामं हीं पोरं करूं लागल्यानं अलिकडे मुलांना धम्मक लाडू आाण चापटपोळीऐवजीं घरोघरीं गोड खाऊ मिळत होता.

रात्रीं दहा साडेदहाचा सुमार असेल. घरीं गेलेलीं बहुतेक सगळीं मुलं पुन्हां चावडीसमोर जमलीं. मशाली पेटवून मग त्यांनीं गल्लोगल्लींतून फेरी काढायचा बेत केला. ओळीनं 'जय हिंद' ची गर्जना करीत आणि 'कदम कदम बढाअे जा' हें गाणं गात तीं गांवांतून जाऊं लागलीं. गल्लोगल्लींतलीं मुलं त्यांना येऊन मिळालीं आणि ही लहानशी फेरी पुढं मोठी मोठी होत परत चावडीवर येऊन पोहोंचली.

मुलांच्या या फेरीमुळें आज कांहीं तरी विशेष बातमी असावी या कल्पनेनं झोपायच्या बेतांत असलेले बरेच शेतकरी हळुहळू चावडीवर जमूं लागले. मुलांनीं केलेल्या या पराक्रमाची वर्दी मिळतांच शेजारच्या वाडीवरचा एक प्रमुख कार्यकर्ताहि तेथें आला. त्यानं मुलांना शाबा-सकी देऊन दारूबंदीबद्दल व काळ्या बाजाराबद्दल लोकांना चार शब्द समजावून दिल्यावर ती सभा संपली.

दुसरे दिवशीं दुपारपासूनच कांहीं मुलं पाटलाच्या घराभोंवतीं व कांहीं गांवच्या वेशीजवळ घिरट्या घालूं लागलीं होतीं. संध्याकाळची वेळ जशी जवळ येत चालली तशी मुलांची उत्सुकता वाढली. शिवानं मागच्या दारानं जाऊन हळूच पाटलाच्या मुलाला–सदूला–बाहेर बोलावून विचारलं, 'सदा, आज काय काय बातमी?'

सदू हा त्यांच्यापैकींच एक असल्यानं त्यानं शिवाला सारी बातमी दिली आणि तोही त्यांच्यांत सामिल झाला.

पाटलाच्या घरांतल्या मोठ्या बैठकीच्या खोलींत मोठी ऐटबाज मांडणी करण्यांत आली होती. दरवाजावर तोरणं, छताला झुंबरं, बसायला गाद्या, तक्के, लोड आणि गाण्याचं सारं सामान यांमुळं त्या जागेला शोभा आली होती. रात्रीं नऊदहा वाजण्यापूर्वीच गॅसच्या बत्त्या तेथें आणल्यानं सगळ्या वाड्यांत सारं कसं झकपक दिसत होतं.

ठरल्यावेळीं बकुळा नायकीण आपल्या लवाजम्यानिशीं मोटर उडवीत गांवाजवळ आली. मोटारीचा उजेड लांबून दिसल्याबरोबर वेशीजवळच्या मुलांनीं जोरानं शीट वाजवून मुलांना इषारा दिला. ताबडतोब मुलं जमा झालीं. वेशीजवळ मोटर येतांक्षणींच मुलांनीं रस्त्यावर उभे राहून ती आडवली आणि दार उघडून ड्रायवरला बाहेर ओढला. या अचानक हल्ल्यानं तो फार घाबरला आणि आश्चर्यानं त्यानं आळीपाळीनं त्या मुलांकडे व आंत बसलेल्या मालकिणीकडे पाहिलं.

मुलांनीं जेव्हां आंत डोकावून पाहिलं तेव्हां उंची कपडे आणि दागिने घालून नटून बसलेली बकुळा त्यांना दिसली. तिचा कावराबावरा झालेला रंगीत चेहरा बघून मुलांनीं 'हं!' असं म्हटलं आणि मागचं दार उघडून आंत बसलेल्यांनाही बाहेर ओढलं. 'ही काय भानगड आहे' याची कल्पना न आल्यानं बकुळा मुलांना म्हणाली, 'अरे, हें आहे तरी काय?'

मोटारीच्या दिव्यासमोर उजेडांत येऊन सदूनं तिला सांगितलं, 'अशी ढोंब्यासारखी बघताय काय आमच्याकडे? आल्या पावलीं मुकाट्यानं परत जा.'

हें ऐकून मानेला एक हिसडा देत बकुळेनं त्याला उत्तर दिलं, 'गाण्याला आलोंय आम्ही पाटलांकडे!'

आतां हिची गंमत करावी म्हणून शिवा पुढं येत म्हणाला, 'असं का? बरं बरं, जावा तर मग. पण मोटार इथंच राहूद्या हं!'

होय नाहीं करीत आणि मुलांशीं हुज्जत घालीत शेवटीं हीं सारींजणं गांवांत पायींच जायला निघालीं. इतक्यांत पाटील स्वतः गड्याच्या हातांत कंदील देऊन गडबडीनं तिथं आले. त्यांना ही बातमी समजल्यानं ते रागानंच आले होते हें ओळखून त्यांतलीं बरींच मुलं तिथून पसार झालीं. त्यांत सदूहि होता. उरलेल्या मुलांना पाटलांनीं दरडावून विचारलं,

'काय चावटपणा चालवलाय् हा?'

शांतपणानं न भितां शिवानं उत्तर दिलं, 'कुणाचा?'

तें ऐकून पाटील चांगलेच नरमले. यापेक्षां अधिक अपमान होऊं नये म्हणून त्या मंडळीची समजूत घालीत पाटील कसेतरी त्यांना घेऊन वाड्यावर गेले.

इकडे त्या मघां पसार झालेल्या मुलांनीं सदूबरोबर पाटलांच्या वाड्यांत घुसून गाण्यासाठीं आणलेल्या साऱ्या सामानाची आणि बैठकीचीहि नासधूस केली होती! तें बघून पाटील खूप चिडले. पण रागावणार तरी कुणावर? तीं सगळीं मुलं केव्हांच बाहेर लपून बसलीं होतीं.

बकुळा देखील खूप चरफडली! तिची मनधरणी करतां करतां पाटलांच्या नाकीं नव आले. पण कांहीं केल्या तिचा राग जाईना. ते तिची समजूत घालताहेत तोंच बाहेरून मुलं जोरानं ओरडलीं, 'आम्ही हें होऊं देणार नाहीं.' नाइलाजानं पाटलांना हा कार्यक्रम रद्द करावा लागला. कसातरी चहा देऊन त्यांनीं त्या मंडळींना वाटेला लावलं आणि चरफडत घरांतून येरझाऱ्या घालायला सुरवात केली.

इतक्यांत हळूच सदू त्यांच्यासमोर आलेला दिसतांच त्यांचा संताप वाढला आणि सदूचा कान धरून त्यांनीं त्याला फरपटत ओढीत आणलं. तें बघून बाहेरचीं मुलं पटापट आंत येत म्हणालीं, 'खबरदार त्याच्या अंगाला हात लावाल तर! आमच्याशीं गांठ आहे हें विसरलांत कीं काय?'

सगळीं मुलं पाटलांना असं बोलल्यानं तर पाटील अधिकच चिडले आणि 'काय कार्टीं फाजील झालीं आहेत' असं म्हणून त्यांनीं एकेकाला झोडपून काढण्यासाठीं हात उगारला. शिवानं त्यांचा हात धरून त्यांना विचारलं, 'गांवचा पाटील झाला तरी माणूसच ···'

त्याला पुरतं बोलूं देण्यापूर्वींच पाटलांनीं त्याच्या तोंडावर हात दाबून धरल्यानं सगळीं मुलं त्यांच्यावर धावून गेलीं. त्यामुळं आपली अधिक शोभा होण्यापेक्षां आपण आंतच गेलेलं बरं म्हणून पाटील 'मरा लेकांनो' असं बडबडून आंत गेले. सदूची समजूत घालून मुलं लांबूनच पाटलांना 'रागाऊं नका' असं सांगून आपापल्या घरीं निघून गेलीं.

झाल्या प्रकारानं पाटील फार संतापले होते. पण स्वस्थ बसण्यापलीकडे उपाय नसल्यानं ते अंथरुणावर येऊन विचार करीत पडले. बऱ्याच वेळानं त्यांना झोप लागली.

एक गोड प्रसंग हळुहळू त्यांच्या अंतःचक्षूंसमोरून सरकूं लागला—

सैनिकाचा पोषाख केलेला त्यांचा लाडका सदू त्यांच्याजवळ बसून प्रेमानं त्यांना म्हणत होता, 'काका, रागावलात माझ्यावर? आपल्या देशाची सुधारणा व्हावी, आपल्या देशांतला पैसा अनाठायीं खर्च होऊं नये आणि देशाला सुखाचे दिवस यावेत म्हणून तर काल आम्हीं तसं केलं. देशाला सुखाचे दिवस यावयाचे असतील तर प्रथम आपलं घर सुधारलं पाहिजे, नंतर आपलं गांव, मग जिल्हा, मग प्रांत आणि शेवटीं अखिल देश सुधारला पाहिजे असं आमचे मास्तर आम्हाला सांगतात. म्हणून आपल्या घरापासून मींच सुरवात केली व तसं मुलांना सांगितलं!

'काका, असल्या व्यसनानंच आपल्या महाराष्ट्राचा तेजस्वी हिरा संभू छत्रपति आपल्या घरादाराची आणि देशाची धूळधाण करून हाल हाल सोसून मेला ना?······काका, खरंच मला वाटतं कीं गरिबांच्या झोपड्यांतच देशाचा जीवितप्रवाह अखंड चालू असतो. तुमच्यासारख्यांनीं नको का त्यांत उडी घ्यायला? आपल्या खेड्याची सुधारणा हळुहळू करावी या एकाच हेतूनं आतां आम्ही तुम्हाला सांगणार आहोंत कीं ज्या घरांतलं मूल शाळेंत जाणार नाहीं त्या घरांत रॉकेल व साखऱ्या मुळीं द्यायचाच नाहीं. ऐकाल आमचं? काका, ही एकच खूणगांठ उराशीं बाळगून आम्ही रोज 'कदम कदम बढाओ जा' म्हणत हें सारं करतों. एवढं सांगितल्यावरहि तुम्ही रागावणारच? सांगा...... चुकलं का हो माझं...?...'

'नाहीं...मुळींच नाहीं...मीच चुकलों...' असं कांहींतरी बडबडत पाटील जागे झाले आणि डोळे उघडून त्यांनीं समोर पाहिलं. सगळीकडे शुकशुकाट होता. हळूच ते उठले आणि झोपीं गेलेल्या सदूजवळ जाऊन त्यांनीं त्याच्या हंसऱ्या तोंडावरून प्रेमानं हात फिरवला.

सकाळीं उजाडेपर्यंत पाटील मनाशीं विचार करीत बसले होते. आतां त्यांना समाधान वाटूं लागलं होतं. स्वप्नांतलीं एक न् एक गोष्ट पुन्हां पुन्हां आठवून मनाशी विचार करीत होते. एवढ्याशा पोरांनीं आपले डोळे उघडले म्हणून रात्रीचा त्यांचा राग पार जाऊन त्यांच्याबद्दल त्यांना आतां आदर वाटत होता.

चांगलं उजाडल्याबरोबर मुलांना भेटण्यासाठीं तडक त्यांच्या खेळायच्या मैदानावर गेले. तिथं मुलं कवाईत करीत होतीं. त्यांच्यासमोर जाऊन पाटील त्यांना म्हणाले, 'थांबा.'

पाटलांना पाहतांच मुलं थोडीं चिचकलीं: सदूची तर पांचावर धारणच बसली! पण एका क्षणांत सारा रंग पालटला. प्रेमानं पाटलांनीं सार्‍या मुलांना कुरवाळून शाबासकी दिली. मनापासून सर्वांना आनंद आणि तितकंच आश्चर्य वाटलं! पाटलांनीं मुलांना खाऊ द्यायचं वचन देतांच सर्वांनीं त्यांच्या सभोंवतीं उभें राहून त्यांना 'जय हिंद' ची सलामी आणि दुडुदुडू धांवत 'कदम कदम बढाये जा' हें गाणें गायला आरंभ केला. सारं आसमंत त्या गोड आवाजानं दुमदुमून गेलं.

— जीवन पतङ्ग

शंकर वि. वैद्य. (एफ्. वाय्. आर्टस् बी.)

(सुनीत)

जीवाचा उडतो पतंग गगनीं सैराट वायूवरीं
जाई उंच क्षणीं, क्षणांत भिरकी घेऊन ये भूवरीं
जायाचें जरि उंच उंच अजुनी अत्युच्च ध्येयाकडे
आवर्त—भ्रमणीं परी अडकुनी हा देह माझा पडे
आवर्तास जुमानता न, बवतों मी झेप घ्याया वरीं
संसारांतील मोह खेचून घरीं मातें परी मागुती
नेत्रा स्वर्ग दिसे वरीं, दिसतसे भूलोक हा खालतीं
मी खालीं वरतीं न, अस्थिर परी सैराट वायूवरीं
कालानें घडतें स्थिति—भ्रमण तो उत्साह अंगीं भरे
अन् होता प्रगती परिस्थिति—बळें मी उंच जाई त्वरें
मी पाहीं गत मार्ग जों वळुन तों, तों कालचक्रामुळें
गोता खाउन मी अधोगत असा भूमीवरीं कोसळें
कालावर्त—भवासवें झगडले जे जे स्वध्येयास्तव
त्या स्वर्गस्थ नरां स्मरून झगडें मी ध्येयप्राप्तिस्तव

' सहामाही - वाङ्‌मय '

डॉ. पु. ग. सहस्रबुद्धे.

पेपर तपासण्याचें काम फार कंटाळवाणें व जिकीरीचें असतें अशी एकंदर सर्वत्र समजूत आहे. मला तसें वाटत नाहीं. आपण कोणत्या दृष्टिकोनांतून विद्यार्थ्यांच्या पेपराकडे पहातों यावर हें सर्व अवलंबून आहे. तसें पाहिलें तर मुलांच्या पेपरांत विनोदी वाङ्मय अगदीं भरपूर सांपडतें. आणि या विनोदाचा विशेष हा कीं, तो नकळत झालेला असतो. वाङ्मयांतील कोणीहि प्रथितयश विनोदी लेखक घेतला तरी त्याला विनोद अभ्यासानें, प्रयत्नानें, व हेतुपूर्वक निर्माण करावा लागतो. पण विद्यार्थ्यांच्या पेपरांतील विनोद हा अगदीं सहज, अबोधपूर्व आणि अकृत्रिम असा असतो. परीक्षकांच्या अंगीं तो जाणण्याची रसिकता मात्र पाहिजे. त्याचप्रमाणें विनोदा-शिवाय धाडस, निर्मळपणा, प्रेमळपणा हेहि गुण या वाङ्मयांत दिसतात. हें सर्व जर परीक्ष-कांच्या ध्यानीं आलें तर त्यांचे पेपर तपासण्याचे कष्ट खूपच कमी होतील. म्हणून ही रसिकता त्यांच्या ठायीं निर्माण करून त्यांचे श्रम हलके करावे या हेतूनें पुढील चार ओळी लिहीत आहें.

यंदाच्या सहामाही परीक्षेसाठीं मला एफ् वाय आर्टस्–सायन्स, इंटर आर्टस्–सायन्स असे चार व बी. ए. चे दोन असे सहा पेपर काढावे लागले. निबंधासाठीं विषय शोधणें, भाषांतरासाठीं उतारे निवडणें, पाठ्यपुस्तकांतून प्रश्न काढणें, या सर्व खटाटोपांत खूपच वेळ गेला. १४।१५ तरी तास या सर्व खटपटींत गेले असतील. हें ध्यानीं येऊन मी जरा सचिंतच झालों होतों. पण विद्यार्थ्यांचे पेपर वाचून माझी काळजी दूर झाली. कारण परीक्षेसाठीं पेपर काढ-ण्याची पद्धत यापुढें लवकरच बंद करावी लागेल हें माझ्या लक्षांत आलें. याचें मुख्य कारण असें कीं परीक्षकांनीं पेपरांत जे प्रश्न विचारलेले असतात त्यांच्याशीं मुलांनीं लिहिलेल्या उत्तरांचा क्वचित्‌च संबंध असतो. प्रत्येक विद्यार्थी आपले स्वतंत्र प्रश्न कल्पून त्यांचीं उत्तरें लिहीत असतो. मग प्रश्नपत्रिका काढण्याची जरूर काय ? घटनासमितीची माहिती विचारली असतां पुष्कळांनीं हंगामी सरकारची संपूर्ण माहिती दिलेली आहे. ' सामुदायिक शेती ' हा विषय असतांना कांहीं विद्यार्थ्यांनीं शेतकऱ्यांना एकजुटीचा उपदेश केला आहे. आणि ' पावसाचें भविष्य ' या विषयावर लिहितांना तीनचार विद्यार्थ्यांनीं सध्यांच्या शिधापद्धतीची माहिती दिली आहे. ' शंभर वर्षांनंतरचीं वाहनें ' असा निबंधाला विषय होता. यावर लिहितांना १८४५ च्या दृष्टीनें विचार केला तर आजचीं वाहनें हीं शंभर वर्षांनंतरचींच वाहनें होत, असा पोक्त विचार करून सातआठ विद्यार्थ्यांनीं आजच्याच वाहनांची माहिती दिली आहे. पाठ्यपुस्तकांतील प्रश्नाबाबतहि हा स्वतंत्रतेचा बाणा दिसतो. परीक्षकांच्या प्रश्नावर अवलंबून रहाण्याची दुबळी वृत्ति फारच थोडे विद्यार्थी प्रगट करतात. जहाल मवाळ इ. राजकीय पक्षाची माहिती ' सुशीलेचा देव ' या **कादंबरीच्या आधारें** लिहावयास सांगितली होती. पण असले परावलंबन न खपून विद्यार्थ्यांनीं या विषयावर स्वतंत्र निबंधच लिहिले.

भाषांतराचे उतारे परीक्षेंत घालण्यांत तर कांहींच अर्थ नाहीं. कारण मुलांनीं केलेल्या भाषांतराचा मूळच्या उताऱ्याशीं इतका दूरचा आणि अल्प संबंध असतो कीं प्रत्येकानें स्वतंत्र-पणें एकेक इंग्रजी परिच्छेद स्वतः रचून त्याचें भाषांतर दिलें असावें असें वाटूं लागतें आणि आपण दिलेल्या उताऱ्यामुळें या तरूण मुलामुलींच्या प्रतिभेची कुचंबणा होत आहे हें ध्यानांत

येतें. त्यापेक्षां उतारा मुळींच दिला नाहीं व नुसतेंच भाषांतर लिहा असें सांगितलें तर किती हितावह होईल! प्रत्येकाच्या नवनिर्माण शक्तीला उत्तेजन मिळून त्यायोगें कितीतरी नवें वाङ्मय निर्माण होईल! मुंबईविद्यापीठानें हें ध्यानीं घेऊन प्रश्नपत्रिका काढण्याची पद्धत बंद करावी अशी माझी शिफारस आहे.

व्याकरण शास्त्रांत 'प्रयोगशरणाः वैयाकरणाः' असें एक तत्त्व आहे. 'तुम्ही असें लिहा, अमका नियम पाळा' असें लोकांना सांगण्याचा व्याकरणकाराला मुळींच अधिकार नाहीं. लोक जें लिहितील त्यावरून त्यानें आपले नियम बसविले पाहिजेत असा याचा अर्थ आहे. लोक जो प्रयोग करतील तो व्याकरणकारांनीं शुद्ध मानलाच पाहिजे असा हा दण्डक आहे. आमच्या विद्यार्थ्यांना संस्कृतचा गंध बेताचाच असला तरी त्यांनीं हें सूत्र चांगलें पाठ केलेलें दिसतें. कारण परीक्षेंत भावी पिढीच्या व्याकरणकारांना त्यांनीं अमूप संधि निर्माण करून ठेविली आहे. यापुढें बहुधा प्रत्येक विद्यार्थ्यागणिक एकेक व्याकरणकार जन्माला येणें अवश्य होऊन बसेल. कारण प्रत्येकाची पद्धत स्वतंत्र आहे. व्याकरणाप्रमाणें आपण लिहावें असें कोणालाच वाटत नाहीं. आपल्यावरून व्याकरण व्हावें अशी प्रत्येका-कीची ईर्षा आहे. ही ईर्षा, ही स्वतंत्र वृत्ति पुढील वाक्यांतून व्यक्त होते.

(१) आपण जर दुसऱ्या राष्ट्राची स्वारी झाली आपण सर्व मिळून **त्याला** विरोध केला पाहिजे (इंटर आर्ट्स्) (२) ते देखावे उभे राहून व भुकेनें तरफडणारे ते मानव त्यांच्या-विषयीं आदर मोठाच होय. (एफ् वाय. आर्ट्स्). ऱ्हस्वदीर्घ, वर्णरचना, शब्दयोगीउभयान्वयी अव्ययांचे उपयोग, परिच्छेदरचना या प्रत्येक बाबतींत मुलामुलींनीं चालू रूढीच्या शृंखलेवर असेच निर्भयपणें प्रहार केले आहेत. आणि तरी हे विद्यार्थी प्रगतिमान नाहींत असें पुढारी म्हणतातच !

जें धोरण व्याकरणाच्या बाबतींत तेंच वाङ्मयीन व ऐतिहासिक माहितीच्या बाबतींत दिसतें. कोठेंहि म्हणून ठराविकाच्या मर्यादा पाळावयाच्या नाहींत असें विद्यार्थ्यांचें ठरीव धोरण दिसतें. आणि हें वस्तुस्थितीच्या बाबतींत सुद्धां ! यामुळें पुढीलप्रमाणें माहिती या सहामाही वाङ्मयांत ठायीं ठायीं आढळते. 'टिळकांचा संस्कृत अभ्यास बराच होता. पण त्यांना मराठीचें ज्ञान नव्हतें.' 'आगरकरांनीं संमतिवयाचें बिल पुढें आणलें' 'कथानक म्हणजे कुठलेहि प्रसंग, त्याला वेडेवांकडे वळण देऊन शेवटीं एकत्रित करणें.'

या धाडसी व स्वतंत्र वृत्तीबरोबर प्रेमळपणा, सलगी हेंहि गुण या वाङ्मयांत दिसून येतात. विद्यार्थ्यांनीं ग्रांथिक भाषा लिहावी, 'केलें, म्हटलें, असें, कोठें, तेथें' या प्रकारें लिहावें असा परीक्षकांचा आग्रह असतो. पण असल्या भाषेंत परकेपणा दिसतो. परीक्षक व विद्यार्थी यांच्यामध्यें असल्या भाषेनें कृत्रिमतेची भिंत उभी राहते. सलगीचें वातावरण निर्माण होत नाहीं. म्हणून विद्यार्थी 'असं सांगितलं, तसं म्हटलं, कुठलं धन न् कुठलं धान्य,' अशी अत्यंत प्रेमळ व हृदयाचा ठाव घेणारी भाषा लिहितात. प्रा· फडके यांनीं एके ठिकाणीं म्हटलें आहे कीं, 'सध्यांचीं शाळा-कॉलेजें म्हणजे नुसते पदवीधर तयार करण्याचे कारखाने आहेत.' वरील प्रेमळपणा पाहिल्यावर त्यांना हे बोल मागें घ्यावे लागतील. आणि आश्चर्याची गोष्ट अशी कीं ही प्रेमळ, सलगीची भाषा विद्यार्थ्यांनीं त्यांचेंच अनुकरण करून उचलली आहे.

अनुस्वारांबाबत मुलामुलींचें धोरण काय असावें हें नीटसें कळत नाहीं. लेखनांतील हा एक नक्षीचा प्रकार असावा असें त्यांचें मत दिसतें. म्हणजे लोक, देखावे, सिगारेट, कादंबरी असल्या शब्दावर अनुस्वार दिलेला असतो आणि पुष्कळ ठिकाणीं उच्चारित अनुस्वारहि दिलेला नसतो. त्यावरून ठराविक अंतरानें अनुस्वार दिल्यास लेखनाची शोभा वाढेल, व अक्षर जरी मोत्यासारखें दिसलें नाहीं तरी मधूनमधून हीं मोंतीं नयनाला आल्हाद देतील असाच विद्यार्थ्यांचा हेतु असावा असें वाटतें. किंवा त्यांची ही 'विसोबा खेचर' पद्धति असावी. हा गृहस्थ शंकराच्या पिंडीवरच वहाणांचे पाय ठेवून पडला होता. त्याचा शिष्य नामदेव यानें ते पाय उचलून दुसरीकडे ठेविले. तों त्या पायांखालीं पुन्हां पिंडी निर्माण झाली. असेंच अनेक वेळां होऊन अनेक पिंड्या निर्माण झाल्या. त्याचप्रमाणें लिहितां लिहितां विद्यार्थी लेखणीचा हात जेथें कागदावर टेकतात तेथें तेथें अनुस्वार निर्माण होत असावा; आणि मग खड्डचा खंड्ड व नदीचा नंदी होऊन भाषा नादमधुर होत असावी. या सौंदर्यासक्तीला उत्तेजन देऊं नये असें कोणास वाटेल!

पेपर तपाशीत असतांना विद्यार्थ्यांचे हे बहुविध गुण ध्यानांत येऊन कंटाळा नाहींसा होतो. हे माझे अनुभवाचे बोल आहेत. परीक्षक बंधूंनीं हें ध्यानीं घेऊन या नव्या दृष्टिकोनांतून मुलामुलींच्या पेपराकडे पाहिलें तर त्यांनाहि असा साक्षात्कार होईल अशी माझी श्रद्धा आहे.

— खळबळ —

— बालमाधव —

[जाति-नवाति]

उंच अम्बरीं
चमकतात स्वैरपणें तारका जरी;
माझिया उरीं
अन्धकार पूर्णपणें राज्य कां करी?
पवन अवखळ
तरुततींत वाहतसे करित सळसळ;
मम मनांतिल
वाढतेच कां परि ही सतत खळबळ?
नील गगन तें
शुभ्र अभ्रपंक्तिमधुन त्यास धवलतें;

मम मनाप्रती
कां बरें न उजळते अजुन आस ती ?
शान्त विधुकरीं
विश्व सकल मोदभरें नाहतें जरी;
भडकली परी
आग तीव्र दाहकशी मम मनांतरीं.
उमललीं फुलें,
येथ रातराणिचा सुगंध दरवळे;
मम मनांतल्या
सान, मृदुल सौख्य–कळ्या हाय ! करपल्या.
करित गर्जना
हा मुदें समुद्र करी स्वैर नर्तना;
हृदयसागरीं-
माझिया तुफान महा होत कां परी ?
लोक झोंपती,
शांतता, प्रमोद, सौख्य विश्व शासिती !
मम मनांतिल
शांत हा ! करील कुणी काय वादळ ?

पतंग.

—**अशोक उगले**
इंटर आर्टस् (बी.)

किती सुंदर होता तो पतंग!

त्याचे ते इवले इवले पंख, इवले इवले पाय आणि इवलें इवलें शरीर—जणूं कांहीं एखाद्या सुंदर वेलींची नाजूक पण अति बारीक कळीच ! जेव्हां तो उडायला लागे तेव्हां विमानाच्या पंख्याप्रमाणें हलणारे त्याचे ते सोनेरी पंख आणि क्षणाक्षणाला बदलणारी त्याच्या शरिराची दिशा पहाणाराचं मन किती लवकर आकर्षित होत असे–उडत उडत तो एका तळ्याकाठीं आला. त्याला वाटलं, ' मी या तळ्यापेक्षां किती मोठा. याचं पाणी तर काय नुसतं आरशासारखं स्वच्छ, त्याच्यांत हसणाऱ्या कमलिनी तर मुग्ध कुमारिकाच, आणि भोंवतालचीं झाडं झुडं तर काय नुसती उर्मीच – माझ्यासारखीं फिरत नाहींत, मजा करीत नाहींत, कांऽऽहि नाहीं— "

त्यांना विचारण्याकरितांच कीं काय तो एका वेलीच्या पानांवर बसला इतक्यांत त्याला कुणाचं तरी कुजबुजणं ऐकायला आलं. त्याची नजर तळ्यांकडे गेली. खोडसाळ वाऱ्यानं केलेल्या गुदगुल्यामुळं आलेलं हंसूं कसेंतरी दाबीत दोन कमलिनींपैकीं एक दुसरीला म्हणत होती,

"अजून कसं यणं झालं नाहीं बाई इकडचं! नेहमीं अस्सा उशीर लावतात हे यायला पाहिलंस का ग? संध्येनं तर सूर्याला आपल्या सुंदर सोनेरी मच्छरदाणींत घेतलं आहे. पश्चिमा मंद मंद वारा घालते आहे आणि रजनी तर तारकांची सुंदर नक्षी काढलेलं काळं पांघरूण घालायला किती उत्सुक झाली आहे. पण घाओी अजून कसं येणं झालं नाहीं अिकडचं?"

पतंग जास्तच लक्षपूर्वक ऐकूं लागला–

एक कळी हंसून म्हणाली– "इतकं कांहीं नको बरं उत्सुक व्हायला. कुठं पळून नाहीं जाणार ते!"

दुसरी लगेच लगबगीनें तिला म्हणाली–"अग!ती बघ स्वारी! अगदीं शंभर वर्ष आयुष्य आहे हं!"

त्यानं जिकडे तिकडे पाहिलं. छेः! कुणीच दिसत नव्हतं त्याला. नाहीं म्हणायला अेक भुंगा मात्र मधुर गुंजन करीत डौलानें येत होता. त्याला वाटलं "या खाणींतल्या कोळशासाठीं कां या सुंदरी वाट पहात आहेत? त्या कुठं नि हा कुठं? सोन्याच्या कोंदणाला हिराच शोभून दिसेल; कोळसा नाहीं."

दुसऱ्याच क्षणीं त्याची नजर त्या कमलिनीकडे गेली. एक झोपी गेली होती आणि दुसरी भुंग्याकडं चोरट्या नजरेनें पहात मधुर गीत करीत होती. त्यानें भुंग्याकडं पाहिलं. तिला भेटण्याकरितां आतुर झाल्यामुळचं कीं काय तो तिच्या अंतःकरणांत प्रवेश करीत होता.

रजनी सूर्याच्या अंगावर काळं पांघरूण घालीत होती आणि अिकडे कमलिनीहि आपल्या सुंदर गुलाबी करपाशांत भुंग्याला बद्ध करीत होती. पतंगाला कांहींच सुचेना–तो नुसता पहातच राहिला. त्याला वाटलं—

"त्या काळ्यापेक्षां माझा रंग किती सुंदर, माझं शरीर किती सुंदर– नाहींतर तो रानटी! जगांत देव सोडून लोक दगडाचीच पूजा करतात असं म्हणतात तें कांहीं खोटं नाहीं!"

सर्वजण झोपीं गेले. पतंग तसाच वेड्यासारखा उडत राहिला. कांहींच सुचेना त्याला. तो एका मंदिराच्या गाभाऱ्यांत आला. आणि त्याचे तोंडावर हास्य चमकूं लागलं. कारण त्याची नजर एका सुंदर वस्तूवर खिळली होती.

मंद पण तेजस्वी दिसणारी ती नंदादीपांतली ज्योत, त्याला वाटलं- 'त्या कमलिनीपेक्षां किती सुंदर आहे हें फूल. अगदीं माझ्या रंगासारखेंच जवळ जवळ–किती शान्त पण तेजस्वी. तो रानटी भुंगा' त्यानं एक बिकट हास्य केलं' इतक्यांत दिव्याची ज्योत वाऱ्यानं हलूं लागली. त्याला वाटलं- 'आपल्यालाच हें फूल बोलावीत आहे.' तो घाओघाओीनं तिच्याजवळ गेला– कुणीकडून जावं म्हणून तो गोंधळला. एक दोन चकरा सुद्धां मारल्या त्यानें तिच्या भोंवतीं–आणि दुसऱ्याच क्षणीं– तेलानं डबडबलेल्या त्याच्या शरीरांतून ऊद्गार ऐकूं येत होते—

"हाय! या अंधानुकरणामुळेंच ना मी जगाला मुकलों!!"

तुझी-माझी भेट

यशवन्त दा. वाघ, बी. ए. (ऑ.)
सी. बी. एस्सी.

तुझी माझी भेट झाली— होती अवसेची रात
परी तुझी प्रीतिज्योत— दिव्य फांके । १

तुझी माझी भेट झाली— शुद्ध प्रेमाच्या मन्दीरीं
दिव्य प्रेमाच्या लहरी— उसळल्या । २

तुझी माझी भेट झाली— किर्र आंब्याच्या राईंत
परी प्रेमाचें संगीत— उफाळलें । ३

तुझ्या नील नेत्रामधें— होती प्रणयाची झांक
मला मारली तूं हांक— प्रेमभरें । ४

तुझ्या प्रेमाच्या वर्षावीं— विसरलों दु:खव्याधि
माझी लागली समाधि— ब्रह्मानंदीं ५

तूं हृदयीं मला घेतां— विसरलों द्वैतभाव
फुलावाणी भासें घाव— दु:खाचा तो । ६

मम देह रोमांचला— दिव्य भाव उफाळले
दु:ख तुच्छ लेखिलें— आयुष्याचें । ७

पसरला दाहीं दिशीं— तुझ्या प्रेमाचा सुगंध
हीन वाटला दुर्गंध— दुर्दैवाचा । ८

'माझ्या जीवाचा तूं राजा— तुजविणें विश्व सुनें
मज वाटे हीनवाणें— शीणलें मी' । ९

ऐकुनी ही दिव्य वाणी— माझा देह थंडावला
वरी वर्षाव जाहला— अमृताचा । १०

× × ×

ती रम्य आठवण— आठवून वारंवार
मी जीवन खडतर— कंठीतसें । ११

प्रेम आणि मरण–

विष्णु देशपांडे,
सी. बी. ए.

तारुण्याच्या सीमेवर

मार्गे वळून पाहिलं

प्रीति उभी होती.

तिचं तें उन्मादक दर्शन!

अंगांअंगांतून फुटणारें तारुण्य, काळ्याभोर नेत्रांतील धुंद दृष्टि, अंगाखांद्यावर स्वैरपणें रुळणारा सहस्र तेजस्वी सर्पांसारखा विपुल केशसंभार आणि बेभान करणारें रहस्यमय उन्नत उरोज–

याहून अधिक मोहक काय असेल?

सौन्दर्याचा साक्षात्कार होता तो.

प्रीति अन् जीवन यांच्या मीलनांत सौन्दर्य आहे.

प्रीतीवांचून सौन्दर्य?

जणूं चांदण्यावांचून चंद्रिका?

प्रीतीच्या दर्शनानं–

साऱ्या वृत्ती बहरल्या अन् आनन्दानं बेहोष झालेल्या हृदयांतून काव्य ओघळूं लागलं.

काव्य म्हणजे प्रीति अन् सौंदर्य यांचा संगम.

त्यापासून मिळणाऱ्या आल्हादाचं कारण शोधण्यापेक्षां तो आनंद मनसोक्त लुटण्याकडेच तारुण्याची प्रवृत्ति असते.

सायंकाळीं–

आयुष्याच्या वेशीवर–

मृत्यूची गंभीर चाहूल लागली.

त्यांत संगीत नव्हतं! सौंदर्य नव्हतं!

तें एक कठोर सत्य होतं.

जीवनाची भैरवी सुरू झाली होती.

क्षणांत —

जीवनाचा मागमूसहि उरणार नाहीं.

मृत्यूचा अन् प्रीतीचा झगडा सुरू झाला होता.

कर्दनकाळ मृत्यु अन् बिचारी असहाय प्रीति!

प्रीतीच्या नेत्रांतून अश्रूंचे मौक्तिक ओघळले– सत्याच्या दर्शनानं विचालित झालेली प्रज्ञा जीवनाचा अर्थ शोधूं लागली.

प्रीति भासमय आहे.

जणूं हिंवाळ्यांत पानांच्या टोंकाशीं येऊन थबकणारे दंवांचे थेंब! हात लावतांच नाहींसे होतात. हाताला त्याच्या गारपणाची स्मृति राहील तेवढीच.

त्यालाच अनुभवानं सत्य म्हणतात.
मन तळमळतं-तडफडतं.
जीवनाचा अर्थ काय ?
इतक्यांत—
तत्त्वज्ञानाचे दीपस्तंभ दिसूं लागतात.
जीवनाचा मार्ग दृग्गोचर होऊं लागतो.
मन शांत होतें. पण-
एकच फटका—
शरीराची धडपड थांबली. सर्व शांत झालें.
मृत्यूनं प्रीतीवर मात केली तर ?

* * *

काय आश्चर्य !
प्रीतीच्या कुशींतून रडण्याचा आवाज आला.
त्यांत संगीत होतं, सौंदर्य होतं, अन्
जीवनाचा महान् अर्थ होता.
प्रीतीच्या खिन्न ओठांवर मंद स्मित झळकूं लागलें.
जणूं पावसाची सर कोसळून गेल्यावर पडलेलें कोवळें ऊनच !
मृत्यु हतबुद्ध होऊन उभा होता-
जीवनाचा अखण्ड ओघ अविरतपणें चालू होता.

पिकलीं असतिल

—हेमंत विष्णु इनामदार, सी. पी. ए.

" पडलें होतें स्वातीचें जल
सुरेख मोत्यें पिकलीं असतिल "

* * *

गंभीर, निश्चल, प्रशांत असला
नील समिंदर पुढें पसरला.
पाणबुड्या मी; हरखुन गेलों,
साज चढविला; जलीं उतरलों.
धुंडून सारा रत्नाकर-तळ—
खोल, विचारी, सात्त्विक, सोज्वळ
तत्त्वज्ञाचें शोधावें मन —
वरती आलों घेऊन तें धन.

* * *

मोत्यांवांचुन बघुन शिंपले,
नेत्रीं माझ्या उभीं आंसवें !

वसंतास

[माधव नारायण मराठे, इन्टर सायन्स ए.]

वसंता! वसंता!!

तुझ्या सुखद आगमनाची आशापूर्ण मनानें, धडधडत्या हृदयानें वाट पहात भव्य तरुराजींनीं नटलेल्या, नाजुक तृणांकुरांनीं खुललेल्या शीतल उपवनांतील कुंजांत सुकुमार लतांच्या हिंदोल्यावर, सुमनासनावर—

ही वनदेवता अधिष्ठित झाली होती.

इतक्यांत—

सरिता सखीचं सलिल मंजु निनादलं!

प्रमुदित विहंगांचं कूजन, मंदिर भ्रमरांचं गुंजन—

आसमंतात् गिरिकुहरांतून विस्तारलं!

लाजऱ्या नाजुक कलिकांचे मृदुल अधर हळूंच विलग झाले.

त्यांचं सुगंध-हास्य दिगंतरांत विलीन झालं!

तृण-सागरावर हलुवार लहरी उसळल्या!

आला! वसंत अवतरला!

माझी गौरकाया पुलकित झाली, चित्तवृत्ती थरारल्या!

माझ्या मानी हृदयाला वाटलं—

तूं निभृत मागून येशील—

अन् जसे टपोऱ्या अर्धोन्मीलित कलिकांना तांबूस पल्लव झांकतात तसे माझे विशाल विलोल नयन तुझ्या सुकोमल आरक्त करांनीं बद्ध करशील!

माझ्या अधीर हृदयाचं स्पंदन निरतिशय वाढलं!

पण—

वसंता, तूं माझ्याहून मानी!

तूं आला नाहींस!

तुझें अथांग हसरे नेत्र माझ्या मदिर नयनांस मिळाले नाहींत.

तुझ्या चित्ताकर्षक क्रीडा सुरू झाल्या—

माझं अविचारी मन हें विसरलं कीं—

सुमनगंधांत विरघळलेला तूं—

लताकुसुमांनीं प्रेमभरानें दिलेले सुरस विडे खाऊन आम्रतरूंच्या नवपल्लवांवर पिचकारी सोडणारा तूं—

निर्झराच्या स्फटिकवत् खळाळणाऱ्या मधु जीवनांतून संगीताचे सप्तस्वर उमटविणारा तूं—प्रणयलोलुप भ्रमरांच्या इवल्याशा मृदु व तेजस्वी पंखांवर अनुपमेय रंग चितारणारा तूं—हरित शामल तृणांकुरांच्या भव्य, विस्तीर्ण पडद्यावर चित्रविचित्र बालपुष्पांचा कशिदा काढणारा तूं—अनंताचा प्रवासी आहेस; वाटेचा वाटसरू आहेस.

तूं आलास! — तूं गेलास!—

माझं अन्तर दुःखाभ्रांनीं काळवंडलं!

या मानिनीच्या भालप्रदेशावर स्वेदबिंदू चकाकले!

आम्रवृक्षांनीं पल्लवाश्रु ढाळले –
सुमनें कोमेजून त्यांचें निर्माल्य झालें–
त्यांचं क्षणभंगुर दिव्य जीवित अनंदांत लोपलें.
कोकिलांचे कंठ रुद्ध झाले, – त्यांचें कर्णमधुर कूजन थांबलें!
भग्नहृदय वनदेवतेच्या शोकांत अखिल सृष्टि सहभागी झाली!
तेव्हांपासून —
तुझ्या पुनरागमनाची वाट पहात —
सोत्सुक वनदेवता–
विनम्र होऊन–
अभिमान टाकून–
सतत उभी आहे.

ये!
वसंता!!
झडकरी ये!
वसंता! माझ्या लाडक्या वसंता!

प्रेम तूं देशील का?

वि. शा. काळे. (इंटर आर्टस् ए.)

(गज्जल)

प्रेम तूं देशील कां गे मी करूं कां याचना?
वंचना तूं ना करावी ही जिवाची वासना!
पाहुनी सौंदर्य तूझें चित्त माझें रंगलें
सांगु कैशी अंतरीं जी गूढ हो संवेदना?
थोर तूं साक्षात लक्ष्मी ना कमी कांहीं तुला
रत्न तूं लाभावयाला काय दैवी योजना?
पात्र तूझ्या प्रीतिसाठीं दीन मी होईन कां?
काय सांगावी कुणाच्या ये मनीं जी कल्पना?
ह्या जिवा त्वद्दर्शनाची ओढ लागे सारखी
सांग बोलूं मी कशा गे अंतरीच्या भावना?
मूर्त तूझी अंतरीं मी पूर्ण आहे कोरली
तुष्ट तूं होण्यास देवी नित्य चाले प्रार्थना!
वस्तु सृष्टींतील साऱ्या काय देती सांगुनी
एकटें राहून कांहीं माधुरी ना जीवना!
'ह्या जगीं ज्यां प्रेम लाभे धन्य त्याचें हो जिणें'
गोड हा संदेश आला कां न तुझ्याही मना?
प्रेम सर्वस्वीं जिवाचें मी तुला ना अर्पिलें?
तें नको वेडे! झुगारूं मान्यता दे मीलना!

कलिका

जेरुशा रुबेन ज्यु. एम्. ए.

—त्या फुलाजवळून जाणारीं सारीं माणसं त्याच्या अनुपमेय सौंदर्याकडे पाहून थक्क होत. तें एक नयनमनोहर डौलदार फूल होतें. सारखं हंसत होतं तें फूल! जणूं आपल्या अवर्णनीय रूपाची कल्पना येऊनच त्याचा आनंद गगनांत मावत नव्हता! न् खरंच कुणीहि हेवा करावा इतकं विलक्षण सुंदर होतं तें फूल! एकमेकांपासून किंचित् विलग झालेल्या टवटवीत पाकळ्या–दशदिशा कोंदून टाकणारा विलक्षण मधुर सौरभ–साऱ्यांचीं अंतःकरणें आकर्षून घेणारा चेतोहारी वर्ण! तेथून जाणारा प्रत्येकजण त्या पुष्पाच्या दिव्यत्वानं दिपून जाई. त्याचे नेत्र त्या पुष्पावर कितीतरी वेळ खिळून राहत.

त्याची ती कौतुकानं ओतप्रोत भरलेली दृष्टि!

त्या फुलाजवळच असलेली एक मुग्ध कलिका हें सारं पाहत होती–त्या फुलाच्या सौंदर्यानं आकर्षित झालेली जनता त्या कलिकेची स्वाभाविकच उपेक्षा करीत होती. पुष्पावर रोखली जाणारी प्रत्येक कौतुकाची प्रेमाची दृष्टि त्या कलिकेला विषारी वाटत होती जणूं! त्या फुलाच्या लावण्याकडे ती मत्सरानं पाही अन् आपल्या अविकसित शरीराकडे पाहून तिचं मन वारंवार कष्टी होई. त्या पुष्पाचा तो स्वर्गीय सुगंध तिला अगदीं नकोसा वाटूं लागला. त्या पुष्पाची रसिकजनांकडून होत असलेली स्तुति तिचं अंतःकरण गुदमरून टाकीत होती-वायूच्या हिंदोळ्यावर आनंदानं झोके घेणारं तें फूल तिला एखाद्या शत्रूसमान वाटूं लागलं.

त्या कलिकेच्या अंतःकरणाला हुरहूर लागून राहिली. आपण केव्हां त्या फुलासारखं सुंदर होणार? साऱ्या जगाला वेड लावणारा सुगंध आपल्या गात्रागात्रांतून केव्हां बाहेर पडणार?—केव्हां!

रात्रीं या विचारानं त्या कलिकेला नीटशी झोंपहि लागली नाहीं. पण आपल्या विकासाची वाट पाहत बसण्याखेरीज तिला गत्यंतरच नव्हतं. सूर्याच्या किरणांकडे डोळे लावून ती एका पर्णाआड लपून बसली.

—पहांटेचे शीतल वारे वाहूं लागले. त्या पहिल्या शीतल स्पर्शाबरोबर कलिकेचं सर्वांग आनंदानं थरारलं. कसल्यातरी गोड संवेदना तिच्या हृदयाला गुदगुल्या करूं लागल्या. वाऱ्याच्या झुळुकीवर बसून आलेले वायुदूत प्रत्येक कळीच्या पाकळ्या विलग करण्याचें काम करूं लागले. कलिकेचं अंतःकरण धडधडूं लागलं. तिच्या विकासाची वेळ जवळ जवळ येत चालली होती. तिच्या हृदयांत अनेक सुखद भावनांच्या ऊर्मि उंचबळत होत्या.

—एकदम तिला रसिकांना वेड लावणाऱ्या कालच्या त्या सुंदर पुष्पाची आठवण झाली.

—तिनं चटकन् तिरप्या नजरेनं त्या फुलाकडे पाहिलं—

—तें फूल!!!!

वाऱ्यावर बसून आलेले वायुदूत त्या फुलाची एक एक पाकळी निर्दयतेनें तोडीत होते.

—कलिकेनं चटकन् डोळे मिटले–कालचंच का हें फूल! तिचा विश्वास बसेना! वाऱ्यावर डोलणारं, अभिमानानं ताठर, हंसणारं, स्तुतीनं नाचणारं, कालचं टवटवीत, गोड फूल! आज त्याच्या डौलदार पाकळ्या खालीं मातींत पडत होत्या—कालचा त्याचा नयनमनोहर रंग कुठल्याकुठें लोपला होता, कालचा त्याचा मंद्मधुर सुगंध—सुगंध कसला?- कसला तरी उग्र दर्प च त्या कलिकेला आला...........

—तिला त्या फुलाकडे पाहवेना—

—तिला भीति वाटूं लागली–आज आपण उमलणार, पण उद्यां! त्या फुलासारखीच आपली अवस्था!!!—तिच्याच्यानं पुढें विचार करवेना.

वायुदूत त्या कलिकेचं चुंबन घेण्याकरितां अधीरतेनं आला! कालिका दचकली—नको ग बाई!—आज वैभवाच्या शिखरावर न् उद्यां दुःखाच्या गर्तेत त्यापेक्षां नकोच तो विकास—

पण खट्याळ वायुदूत कलिकेला थोडाच सोडणार होता? त्यानं चटकन् आपले बाहू पसरले तिला कवटाळण्यासाठीं! पण कलिकाहि कांहीं कमी चपळ नव्हती. तिनं झटकन् पर्णा· आड तोंड लपविलें।

वायूचा न् कलिकेचा हा पाठशिवणीचा खेळ कालचं तें सुंदर फूल पाहत होतं.

कलिकेचा फूल न होण्याचा अट्टहास त्याला समजत होता—वेडी, भोळीभावडी कलिका त्या फुलानं घोगऱ्या आवाजांत त्या फुलाला हांक मारली—

" कलिके "

कलिकेनं पर्णांतून हळूंच डोकें बाहेर काढलें, तें विस्कळीत झालेलं फूल! कलिकेनं नाक मुरडलं—

त्या विगलित झालेल्या फुलाच्या नजरेतून कलिकेची नापसंतीदर्शक चर्या सुटली नाहीं.

तें खिन्नपणें हंसलें. " कलिके, माझ्या स्वरूपाकडे पाहून तूं मान फिरविलीस हें कळलं मला–पण तेवढ्यावरून विकास न पावण्याचा वेडा हट्ट तूं करावास हें मला पटत नाहीं! तुझं उमललेलं फूल झालं तर सारा रसिकवृंद, सारे कवि, सारे कलावन्त, तुझ्या विकसित रूपानं वेडे होतील " तें फूल मध्येंच थांबलं न् पुन: बोलूं लागलं, " साऱ्या जगाला आनंदानं डोला-यला लावण्याचं सामर्थ्य तुझ्यांत आहे- तूं अशी घाबरतेस का! तुझ्या आयुष्याचं सार्थक होण्याची वेळ जवळ आली आहे.........

त्या फुलाला परत बोलूंहि न देतां ती कलिका तिरस्कारानं म्हणाली,

" चल उगीच लघळपणा करूं नकोस! म्हणे आयुष्याचं सार्थक! माझ्या सर्वस्वाचा होम करून इतरांना रंजविण्यांत सार्थक काय? "

कलिका हें बोलत असतांना त्या विस्कळीत फुलाच्या मुद्रेवर शान्त तेज विलसत होतं.

" वेडी आहेस तूं! तुला वाटतं तितकी दुःखमय स्थिति माझी नाहीं! कालचं माझं सौंदर्य आज नष्ट झालं, कालचं माझं रमणीय स्वरूप आज पालटून गेलं, कालचा माझा स्वर्गीय सुगंध आज गंधहीन झाला–माझ्यावर लुब्ध झालेला कालचा समाज आज मला विचारीनासा झाला, हें सारं जरी खरं असलं "...... तें फूल बोलतां बोलतां मध्येंच थांबलं. त्याच्या थिजलेल्या नेत्रांत आतां विलक्षण तेज चमकत होतं.

" कलिके, तुला खरं वाटायचं नाहीं कदाचित्, पण कांहीं क्षण मी जगाला आनंदित केलं, कवींना स्फूर्ति दिली, रसिकांच्या हृदयाच्या तारा छेडल्या. माझं सारं सर्वस्व मी माझ्या भोंवतालच्या जगाच्या सुखाकरितां वेंचलं माझ्यांतील सारं चैतन्य मी जगाच्या कारणीं लावलं, ही भावना मला या अवस्थेंतहि जें समाधान देत आहे तें अवर्णनीय आहे, खरोखर! काल माझ्यावर मोहीत झालेला जनसमुदाय आज मला विसरलाहि असेल. पण माझं हें समाधान अमर आहे! माझ्या आजच्या दुर्दशेंतहि या एका गोष्टीचं समाधान मला वाटत आहे–अन् हें दिव्य समाधान मला सुखाचं मरण देईल...... "

त्या फुलाची एक एक पाकळी गळून पडत होती न् धुळीला मिळत होती. त्या कलिकेला मात्र त्या फुलांत विलक्षण तेजस्वी सौंदर्य दिसत होतं!

कलिका हंसली.

अन्—

क्षणार्धांत तिचं एका सुंदर, डौलदार पुष्पांत रूपान्तर झालं!!

बोलून टाक तूं—!

विमला पन्तसचिव
इंटर आर्ट्स (बी)

जाति :भूपति वैभव

बोलून टाक तूं भाव अन्तरामधला
ये, झडकरि दे शब्दता तुझ्या गीताला
या काळराति मेघोदरीं लपले तारे
नव पर्णापर्णामधून घुमती वारे
कच बन्ध मोकळा रुळेल बाहूवरती
अन् गुलाबपुष्पें त्या मधुनी ओघळती
उत्तरीय माझें नीलवर्ण पाहोनी
वाटेल ऊतरती रात माझिया भुवनीं
क्षण ठेविन रोधुन तुज माझ्या हृदयाशीं
त्या मधु अेकान्तीं गूज अैकविन तुजसी
झाकळून नयनें सांठवीन तव बोला
भिडविणार नाहीं नेत्र तुझ्या नयनाला
जैं तव भावांची होअिल पूर्ण समाप्ती
तैं अचल बसूं दोघेहि गूढ निवान्ती
निस्तब्ध भोंवतीं सारें शान्त प्रशान्त
पर्णांची कुजबुज अन्धाऱ्या रजनींत
रे ! अशीच सखया सरून जाअिल रात
येअील दिनमणी उदयाचलि बहरांत
क्षण खिळवूं नयनें परस्परांच्या नयनीं
चालाया लागूं भिन्न भिन्न मार्गांनीं
बोलून टाक तूं भाव अन्तरामधला
ये झडकरि दे शब्दता तुझ्या गीताला

From Speak to me: Gardener
BY R. Tagore

अर्पण पत्रिका-

गो. वा. खरे ज्यू. बी. अे.

—आणि मी ग्रंथ लिहावयाचें टाळतोय् तें बव्हंशीं ह्याच कारणासाठीं! अेक वेळ ग्रंथ लिहिणं फार सोप आहे पण हें अर्पण-पत्रिका लिहिणं महाकर्म कठीण! अेक वेळ अचूक जन्मवेळ माहीत असेल तर जन्म-पत्रिका करणं फार सोपं-आणि बत्तीस गुणी न् छत्तीस लक्षणी पत्रिकेवर लग्नपत्रिका छापण्याचा योग येणंही तितकंस दुरापास्त नाहीं. पण अर्पण-पत्रिका म्हटलं कीं, मला वाटतं तें ग्रंथ लिहिणंहि नको अन् त्या अर्पण-पत्रिका लिहिणंहि नको! हो, सबंध जन्मांत एकादं पुस्तक लिहिणार आपण, त्यानंच मारामारी जुंपायची! आई, वडील, मित्र, रसिक, पत्नी, शारदा, सरस्वती, ह्यांची आपापसांत एकदां कां जुंपली म्हणजे ग्रंथाच्या पत्रावळी व्हायला कितीसा वेळ लागणार?

बाकी ह्या अर्पण-पत्रिका म्हणजे लेखकांच्या मनोवृत्तींचे नि मनोविकासाचे आलेखच असतात जणुं! रोग्याच्या उशागतीं ठेवलेल्या रुग्ण-पत्रिकेवरून जसा त्याचा ताप किती, कोणत्या प्रकारचा इत्यादि सर्व गोष्टींचा तात्काळतोच उलगडा व्हावा-तद्वतच अर्पण-पत्रिकांवर ओझरती नजर टाकली कीं लेखकांचं वय, त्याच्या मनाचा कल, त्याच्या पुस्तकांची संख्या, इत्यादि सर्वच गोष्टींचा सहजच उलगडा होतो! प्रेमपात्रिकेवरून 'पात्राची' (!) कल्पना करणं जितकं कठीण, तितकंच अर्पण-पत्रिकेवरून लेखकाच्या मनोवृत्तीची, व्यक्तिमत्वाची कल्पना करणं सोपं!

एकादां नवशिका लेखक आपले 'वेडवांकडे चार शब्द' 'परमपूज्य मातोश्रींच्या चरणीं अर्पण करीत असतो तर एखादा 'सराईत' प्राध्यापक आपलं पुस्तक 'आपल्या लाडक्या ख्रिश्चन विद्यार्थिनीस अर्पण करीत असतांना दिसतो., एखादा खंदा 'कवी' आपलं महाकाव्य 'महाराष्ट्र शारदेच्या' चरणीं ठेवतो, तर एखादा विश्वबंधु 'शारदेच्या लाडक्या रसिकांस' अर्पण करतो, तर कुणी 'तुलाच'- म्हणून मोघम नांवानें सादर करतो तर कुणी कन्यादान करतांना साऱ्या मागील पिढ्यांचा नामोच्चार करून कन्या अर्पण करावी—त्याप्रमाणं 'विशेषणाच्या लांबलचक मालगाडीनिशीं आपलं पुस्तक अर्पण करतो. एकादा लेखक आपलं पुस्तक 'एखाद्यास' च अथवा 'एकादीसच' अर्पण करतो तर एकादा, पितृपंधरवड्यांत बरासा दिवस पाहून 'चार दोन' पितरांचीं श्राद्ध 'एकांत एक' उरकून टाकणाऱ्या 'व्यवहारी' गृहस्थाप्रमाणं आपलं एकच पुस्तक चारदोन सेठ्यांच्या नांवानें अर्पण करीत असतो. माझ्या एका मित्रानं तर पुस्तक प्रसिद्ध व्हावयाच्या आधीं पंधरा दिवस एक अर्पण-पत्रिकेची पुस्तिका छापली होती, पण ती पुस्तिका कुणाला अर्पण करायची हें मात्र अनिर्णितच राहिलें आहे!

—आणि अर्पण-पत्रिकेचा आवाका तरी केवढा-इंग्लंडच्या सम्राटापासून-छे! त्या निर्गुण, निराकार जगन्नियंत्यापासून तें पाळण्यांतल्या चिमुकल्या छबिल्यापर्यंत कुणालाही!

जेरो-के-जेरोमनें तर आपलें पुस्तक आपल्या लाडक्या 'चिलमीलाच ' (हें पाश्चात्य स्त्रीचें नांव नव्हे !) अर्पण केलें आहे. आणि ' इंद्रधनुष्य ' मधील डॉ. जयंत नाहीं का आपली कादंबरी ' पाशाला ' च अर्पण करीत !

पण माझ्या एका ' पुत्रवत्सल ' मित्राला तर नवं पुस्तक कुणाला अर्पण करावं हा प्रश्नच कधीं पडत नाहीं. कारण त्याच्या नशिबानं पत्रिकेंत ' पुत्रयोग ' आणि व्यवहारांत ' पुस्तक योग ' इतके चांगले आहेत कीं आपलं नवीन पुस्तक तो आपल्या ' नव्या लाडक्यास ' अर्पण करतो-आणि हें असं गेलीं किती वर्षे चाललं आहे हें एक त्याला आणि प्रकाशकासच माहीत !

आणि विसावं शतक व्यापारी म्हणतात तेंही कांहीं खोटं नाहीं- माझ्या एका व्यवहार-कुशल मित्रानं तर पैशासाठीं आपलं पुस्तक ' कुशल-बाबाला ' च अर्पण केलें आहे !

तरी बरं, अजून जी. आय्. पी. चीं रेल्वे-गाईड्स, पोष्टांची पुस्तकं, टेलिफोनच्या डिरेक्टऱ्या, आणि भाजी पाल्याचे कॅटलॉग ह्यांना अर्पण लिहिण्याची प्रथा पडली नाहीं !-नाहीं म्हणायला माझं काव्य—संग्रहाचं नवं पुस्तक मी माझ्या एका स्टेशन-मास्तर मित्रास अर्पण केलं तेव्हां १९४६ चे रेल्वे-गाईड त्यानें मला- ' प्रेमादर पूर्वक ' अर्पण केलं आहे !

आणि तरीसुद्धां ह्या विविध अर्पण-पत्रिका पाहिल्या म्हणजे मानवी मनाचा एक नवीनच पैलू दृष्टीस पडला असं वाटतं-किती तेजःपुंज पैलू आहे हा !-मनाच्या एकाद्या नव्याच दालनांत आपण प्रवेश करीत आहोंत असंच मला वाटूं लागतं, किती विशाल आणि गूढ दालन आहे हें ! ह्या अर्पण-पत्रिका मानवी मनाचे स्वच्छ आरसेच नाहींत का !—आपल्याला मिळालेलं लहान-मोठं यश, आपण केलेलं लहान-मोठं कार्य आणि आपण निर्मिलेली छोटीमोठी कला-कलाकृति-आपल्या प्रिय व्यक्तीला अर्पण करावी असंच नाहीं का आपल्याला वाटत !— ही अर्पण करण्याची प्रथाही कांहीं नवीन नाहीं ! आणि आम्हां हिंदु-संस्कृतीच्या माणसांना तर हें मुळीं बाळकडूच असतं ! आपण लिहिलेलं लहानसं स्तोत्रसुद्धां ' श्रीकृष्णार्पणमस्तु ' अथवा ' ब्रह्मार्पणमस्तु ' असं म्हणून आम्ही तें ' भावाञ्जलीपूर्वक, परमेश्वराचे चरणीं ' निरपेक्षपणें अर्पण करतों. आपण मिळवलेलं अफाट यश, आपण मिळवलेली धवल कीर्ति, गाजवलेली अपूर्व कर्तबगारी, आणि मिळवलेलं विशाल वैभव । इदं न मम । म्हणून परमेश्वराच्या चरणीं अर्पण करण्यांतच आम्हांला धन्यता वाटते. फळाची, यशाची अभिलाषा मनाशीं न बाळगतां निष्काम बुद्धीनें कार्य करायचं हीच आमची शिकवण आणि मिळालेलें यश प्रिय व्यक्तीला निर-पेक्षपणें अर्पण करायचं हीच आमची सफलता. शिवाजी महाराजांनीं नाहीं का आपलं सारं राज्य एका अर्पण पत्रिकेंत रामदासाच्या झोळींत टाकलं !

आणि खरोखरीच आपल्याला मिळणाऱ्या यशाच्या समाधानापेक्षां आपल्याला मिळालेलं यश आपण आपल्या प्रियतम व्यक्तीला अर्पण केलं ह्यांत मिळणारं सात्विक समाधान केव्हांहि अधिक उदात्त नाहीं काय !

कुठें ध्येय

बा. वि. पोतदार
सी. बी. ए.

कुठें ध्येय ?—ध्येय कुठें ?
केली प्रभूच्या चरणीं
माझी कृपेची मागणी
ऐकिली न विनवणी
मना व्यर्थचि लागणी

कुठें ध्येय — ध्येय कुठें ?
आली अस्तित्वाची शंका—
देवाच्याही देवत्वाची.
मग विश्वं संसाराची
सत्यें कोणी सांगील कां ?

कुठें ध्येय — ध्येय कुठें ?
नाहीं शास्त्राच्या सत्यांत
नाहीं कलेच्या रंगांत
ज्ञानानंद — कलानंद
करी हृदय न शांत

कुठें ध्येय — ध्येय कुठें ?
पहाडांत, सागरांत
वसन्ताच्या पालवींत
सौंदर्याची बरसात;
वर्षा — ग्रीष्म — शरदांत

कुठें ध्येय — ध्येय कुठें ?
यौवनाच्या मंदिरांत
दीप तेजाळ पाजळे
मत्त गंध दरवळे
मूर्ति भंगली क्षणांत

कुठें ध्येय — ध्येय कुठें ?
मदिरेच्या माणकांची
राख झाली आंतड्यांत
परी बंकाली धुंदींत
दिशा कोठें अनंताची ?

कुठें ध्येय — ध्येय कुठें ?
गरीबांच्या झोपडींत
नशा सेवेची येतसे
आणि त्यागाचेंही पिसें
कुणा कुणा फसवीत

कुठें ध्येय — ध्येय कुठें ?
जीवनाच्या पलीकडे
चाले मृत्यूचें नर्तन
परी ध्येय माझें तें न
तें तर हक्काचें झोंपडें
कुठें ध्येय — ध्येय कुठें ?

कर्मण्येवाधिकारस्ते.

पां. ल. नागपुरे, द्वितीय कलावर्ग

माणसाला कधीं कधीं असं होतं कीं त्यावेळीं त्याला कांहीं कांहीं करावसं वाटत नाहीं. To kill the time या इंग्रजी वाक्प्रचाराची व्युत्पत्ति कांहीं का असेना पण मला मात्र असं होतं खरं निसर्ग, कला, वाङ्मय, सौंदर्य, आपली मित्रमंडळी यांच्यापासून अगदीं दूर दूर जावं आणि याचं प्रात्यक्षिक म्हणजेच उगीचच एका खुर्चीवरून उठून ' इझी चेअर ' वर बसायचं टेबलांवर व इतरत्र असलेल्या वस्तूंची, उलथापालथ करावी, एक पुस्तक बळेंच पुढं ओढावं नि पुन्हां तें फेंकून द्यावं, सतार घ्यावी, छेडावी पण त्यांतही कांहीं मजा वाटूं नये. गॅलरींत उभें राहून रस्त्यावरून येणाऱ्या-जाणाऱ्या माणसांची गंमत पहा आणि शेवटीं धाकट्या बहीण-भावंडांच्या खोड्या काढ हाच एक उद्योग शिल्लक राहतो. आजहि छोट्या अनिलनें " नाना, मला भूल घेऊन तल नाले " असं म्हटल्यावर मीं त्याचा लाडिकपणानं एक पापा घेतला. पण अनिलनें त्याची परतफेड " हा बघ आमी पुथुन ताकला " असं म्हटल्यावर ' अरे लब्बाडा ' म्हणून त्याच्या गालावर मी हळुवारपणें एक बोटाची चापट मारिली. न आमच्या घराशेजारींच विष्णुमंदिराजवळ शास्त्रीबुवा राहतात त्यांच्याकड जावयास मी निघालों.

शास्त्रीबुवांचें पठन जोरजोरांत सुरू होतें. गीतेच्या दुसऱ्या अध्यायांतील श्लोक होता तो.

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ।
मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते संगोऽस्त्वकर्मणि ॥ १ ॥

एका पथारीवर त्यांनीं आपलें आसन माण्डलें होतें. त्यांच्या भव्य कपाळावरला तो उभट गंध अगदीं रेखीव दिसत होता. सर्वांगावर गन्धाचे पट्टे ओढले होते. तात्त्विक मनोवृत्तीची सार्थ कल्पना देणारे त्यांचे ते टपोरे पण किंचित् किलकिले केलेले डोळे, मनोच्चत्वाची साक्ष पटविणारी त्यांची ती गंभीर परंतु प्रसन्न मुद्रा, ती भव्य व लांबलचक दाढी, किंचित् मान वर करून अनिमिष नेत्रांनीं दूरवर पाहण्याची त्यांची ती विचित्र पद्धति, आणि पूर्वजाभिमानाचें प्रतीक-अशी त्यांची तुन्दील तनु पाहून माझ्या मनांत उच्चत्वाची पिपासा जागृत झाली. त्यांची पठनपद्धतीहि मोठी विचित्र अशीच होती. एका श्वासांत जास्तीत जास्त वेळां तो श्लोक म्हणण्याची त्यांची अहमहिका, मध्येंच डोळे झाकल्यामुळें पूज्यतर नि मङ्गल दिसणारी त्यांची ती आकृति, पुढें मागें डुलण्यांतील त्यांचं वैचित्र्य, सगळंच कांहीं और होतं. पावित्र्यानं हृदय भरून जाऊन तें माझ्या छोट्या अनिलच्या नेत्रांतील निरागसतेशीं स्पर्धा करून बाहेर ओसंडत असावं असा मला भास झाला नि त्या श्लोकाविषयीं मी पुनः पुनः विचार करूं लागलों.

लहानपणीं मीं शास्त्रीबुवांना प्रश्न विचारला होता, "या भगवद्गीतेला शुद्धिपत्रक नाहीं कां हो, गुरुजी ? " यांवर त्यांनीं मला उत्तर दिलें, " ही पूज्य गीता भगवान श्रीकृष्णानं अर्जुनाला सांगितलेली आहे, बाळ. तेव्हां शुद्धिपत्रक कशाला हवंय त्याला ? " आणि आतां ज्यावेळीं मी विचार करूं लागतों तेव्हां ग्रंथांना शुद्धिपत्रक जरी नसलं तरी ' गलितपत्रक ' तरी असावं असं मला वाटतं. महादेवापासून मानवापर्यंत प्रत्येकानं आपापलं एक ' चुकीपत्रक ' तरी करून

ध्यावसं मला वाटतं. तासभर बडबडणाऱ्या प्रोफेसराच्या बोलण्यांत ' I Mean ', प्रियकराच्या प्रेमपत्रिकेंत " चुकलों हं " हताळणारी प्रेयसी, निर्विकार मुद्रेनें बोलणारी व चुकल्यावर जीभ बाहेर काढणारी एखादी परकरी पोरगी, व्यवहारांत ' चूक भूल देणें घेणें ' असें पावतीवर छापून घेतलेला दुकानदार, " क्षमस्व " या मथळ्याखालीं नियमित लिहिणारे वर्तमानपत्रकार आणि " माफ करा हं म्हणजे, तुमचा वेळ घेतोय म्हणून " अशा पालुपदाखालीं जास्तींत जास्त आपल्या प्रेयसीचा वेळ घेणारा प्रियकर अशा जर व्यक्ति जगतांत आहेत तर श्रीकृष्ण या नियमाला अपवाद् असेल असं नाहीं मला वाटत.

आणि त्या श्लोकांतलं तें कटु सत्य मला आवडत नव्हतं तें याच कारणानं. भावी आशेच्या फलावर मनुष्य जगतो हें जर खरं तर त्याच्या वर्तमानकालीन आचारविचारांवर भावी आशेचं पांघरूण कां असूं नये ? मला जर कुणीं सांगितलें, " तूं अमूक गोष्ट कर " तर त्यामागें विशेषणाची अशी कांहीं सरबत्ति झोडीन म्हणताय् कीं त्या गोष्टीला तीं झेंपतील कीं नाहीं याचीच पंचाईत पडावी. कृतकृत्यतेचं कर्म हें एक साधन आहे. पण आशेच्या उग्र दर्पानं कृतकृत्यतेची अपूर्णता होते असें कुणी म्हणणार असतील, ते खुशाल म्हणोत. पण कर्मांचं अधिष्ठान आशेवर करून कृतकृत्यतेचा वर्त्म सोपा होता. आशा ही फाजील आकांक्षा नव्हे. ती गर्वोक्ति नव्हे,— इतिकर्तव्यतेचं तें एक साधन आहे. तेव्हां श्रीकृष्णानें सांगितलेल्या " मा फलेषु कदाचन " ' मा ' ची हाकालपट्टी करण्यास कोणती हरकत आहे ?

कर्मास आपण वर्तमानकाल असं म्हणूं गेलों तर फल हा त्याचा भविष्यकाल होईल. " Think not of Future," असं कुणीसं म्हटलंय पण मला नाहीं तें पटत. असं जर जगांत असतं तर लेखक आपलं नांव लेखांवर लिहिता ना, मोठ्या लोकांचीं हृद्गतं आपणास कळतीं ना, शास्त्रज्ञांनीं, " वस्तूचें अविनाशत्व यावर आपलीं डोकीं खाजविलीं नसतीं " आणि सर्वत्र काव्यात्मक नांवें धारण केलेल्या कविलेखकांचा तांडा आपणास जरूर दिसताना.

" अज्ञातवासींनीं " त्यांच्या अज्ञातवासत्वाचं रहस्य अज्ञात असावं म्हणून यत्न केलाच ना ? भस्मासुरानें शंकराची तपस्या करतांना, " तुशी मला जम्मभर सेवा घडावी म्हणून ज्याच्या डोक्यावर मी हात ठेवीन तो भस्म झाला पाहिजे" हा वरघे तांना त्यांत कितीहि उदात्तता असली तरी पुढें शंकरास जाळून पार्वतीशीं परिणत होण्याची अघोर सुप्त स्वार्थी इतिकर्तव्यता होतीच का नाहीं ? इन्द्रास आपल्या अंगाचं कवच काढून देतांना महारथी कर्णानं शूर दानवीर असा डंका मी वाजवीन अशी सुप्ताकांक्षा मनाशीं बाळगली होतीच कीं नाहीं ?

मरण नि अमरण !
शरीर नि आत्मा !
जुनें जग व नवें जग !

खरोखर ! या जोडयांचा आशय तरी काय असेल ? अर्जुनाला श्रीकृष्णानं आत्म्याचं अविनाशित्व सांगतांना त्याला युद्धकर्माला प्रवृत्त करण्याचा सुप्त हेतु होताच ना ? प्रथम मरण नंतर अमरण, शरीराच्या विनाशांतूनच आत्म्याच्या अविनाशित्वाचा जन्म होतो. जुनें जग नि नवें जग ! तांब्यांनीं एके ठिकाणीं म्हटलेंच आहे ना—

मरणांत खरोखर जग जगतें ।
आधिं मरण अमरपण ये मग ते ॥ १ ॥

मृत्यूचा विचार करतांना तांब्यांची दृष्टि अढळपदाकडे गेली आहेच ना ! कर्तव्य हें सत्यसृष्ट्य असलें तर आशा हें दूर दृश्य आहे. आशा ही इतिकर्तव्यतेला पूरक आहे. मारक नव्हे.

आणि म्हणून मी रोज त्या मन्दिरांत जातों, विष्णूचं दर्शन घेतों नि मनांत म्हणतों, " श्रीकृष्णा, क्षमस्व ".

" वर्षे " चें सौन्दर्यमन्दिर.

—स. ह. देशपांडे, साहित्यप्राज्ञ, ज्यू. बी. ए.

जर्मन भाषेतील एका जुन्या लोककथेंत एका डोंगरदरींत अज्ञातपणानं राहणाऱ्या स्वरूपसुंदरीचं वर्णन मला आठवतं. तिचं लावण्य केवळ अनुपम होतं. तिच्या सान्निध्यानं दरीचा सारा अंतर्भाग जणूं कांहीं उजळून निघायचा. पण ती तिथं राहते हें कुणालाच ठाऊक नव्हतं. अंधाऱ्या गुहा, निश्चल डोंगर आणि निर्बुद्ध वृक्ष हेच तिच्या सौंदर्याचे रसज्ञ !

जणुं कांहीं—

A maid whom
There were none to praise
And very few to love ?

खंडाळ्यांतील सृष्टिरमणीचे विविध विलास पाहून माझी देखील अशीच भावना झाली. हें सौंदर्य काय निर्जन अरण्यांत फुलणाऱ्या दुर्दैवी फुलासारखं सुकून जाण्यासाठीं आहे ! पुण्या-मुंबईच्या लोखंडी रस्त्यावरून जा–ये करणाऱ्या हजारों वाटसरूंना आपण एका दिव्य सौंदर्य-शालिनीच्या माहेरघरावरून जातों हें कितपत ठाऊक आहे कुणास ठाऊक ! गेल्या पावसाळ्यांत मी तिथं गेलों तेव्हां मात्र मी स्वतःला अतिशय भाग्यवान् समजूं लागलों आणि "वर्षा" ऋतूचं समग्र लावण्य इथं मुक्त हस्तानं उधळलेलं आहे असं मला वाटायला लागलं.

खंडाळ्याच्या घाटापासच्या डोंगरप्रदेशाची शोभा ही पावसाळ्याशीं संलग्न आहे. पावसाळ्यांत हें सारं रान एका नव्या जीवनानं फुलून गेल्यासारखं दिसतं. ग्रीष्मांत दरिद्री दिसणारी ही भूमि वर्षासमयीं नऱ्हेतऱ्हेचीं साजलेणीं चढवून बसलेली असते. एक नवयौवन तिच्या अंगप्रत्यंगांत सळसळत असतं. हिरव्या–निळ्या रंगांची लयलूट झालेली असते. डोंगर आपल्या अंगाभोवतीं हिरव्या शालीं लपेटून बसलेले तर दिसतातच पण मैदानेंहि गर्द शेवाळाच्या दाट थरानं आच्छादिलेल्या सरोवरांसारखीं लांबच्या लांब पसरलेलीं दिसतात आणि त्यांवर मधून मधून डोलणाऱ्या नाजूक पिवळ्या फुलांची महिरप तरी किती मजेदार दिसते.

ह्या मोकळ्या वातावरणांत एकदां आलं कीं, सगळे खेद पार लयाला जाऊन मन स्वच्छ होतं. सगळीं दारं, खिडक्या सताड उघडून, जाळ्या-जळमटं झाडून टाकून, घासून-पुसून स्वच्छ केलेल्या आरसेमहालासारखं मन प्रसन्न होतं. संस्कारक्षम मनावर येथली भूमि आपल्या चैतन्याचे फवारे न उडवील तरच आश्चर्य !

चैतन्य !

" चैतन्य " हा इथला जणूं कांहीं परवलीचा शब्द आहे. पाण्यानं भिजून निघालेला प्रत्येक पाषाण जलबिंदूंनीं नटलेली प्रत्येक वनस्पति हीच एक साद देईल. भूमि आणि वातावरण यांचं कांहीं एक विराट् मंथन चाललं असून त्यांतून केवळ चैतन्याचं अमृत पाण्याच्या रूपानं उकळ्या फोडीत बाहेर येत आहे असं वाटतं. त्या मंथनांतून कांहीं हालाहल बाहेर पडत नाहीं आणि इथले विरागी पर्वतरूपी शंकर हीं अमृताची स्वर्गंगाच आपल्या शिरावर धारण करतात आणि सहस्र वाटांनीं त्यांच्या जटाजुटांतून, अंगाखांद्यावरून, तट-कटींवरून अवखळपणानं खळाळत जाते.

ही सर्वच धरित्री कांहीं एका प्रचंड विवक्षेनं भरलेली आहे असं वाटतं. आठ महिने उरापोटाशीं धरलेले हर्षखेद, आशा-आकांक्षा आणि हितगुजं आतां एकदांचीं मनमोकळेपणीं बोलून टाकावीत यासाठीं सारं रान मुखर झाल्यासारखं वाटतं. संततधार धरून राहिलेला पाऊस, अष्टौप्रहर दुथडी भरभरून वाहणारे ओढे आणि कॅनॉलच्या चिरेबंदींतून वेगानं धावणारं पाणी यांच्या संकलित स्निग्धगंभीर घोषांत या धरित्रीचं जीवनसंगीत अखंड चालू आहे !

मृगाच्या सुरवातीस विजांच्या कल्लोळांत पावसाचा तर समरचमत्कार दृष्टीस पडतो. विजेचा विलास अनंत प्रकारांनीं चालू असतो. अजस्र काळेंनिळं आकाश एकाच कोपऱ्यांत कुठंतरी अकल्पितपणानं दांत विचकून जातं. फत्तराला हसूं फुटावं तसा हा विलक्षण देखावा दिसतो. दुसऱ्या वेळीं एखाद्या जादूगारानं तोंडांतून राळ फुंकून आगीचा भडका सोडावा तशी ती दिसते. तिसऱ्या वेळीं लांबच्या लांब पसरलेल्या ढगाच्या आड क्षणमात्र फटफटून असंख्य अरुणांच्या दीप्तीची खूण पटवून ती लुप्त होते. विद्युल्लतेचा यांपैकीं एखादा विलास तुम्ही पाहिलात नि त्याच जागीं जर डोळे लावून बसलांत तर ती तिथंच पुन्हां प्रकट होईल असं नाहीं. बरं, रेंगाळत सारं आकाश जर डोळ्याखालीं आणलंत तर तुमचा डोळा चुकवून ती खट्याळ पोर त्याच ठिकाणीं नाचून जाईल ! कांहीं वेळां तर एकाच विशिष्ट जागीं आणि सधारणपणें तेवढ्याच अंतरानं ढगांच्या तटबंदीच्या आडून एक अदृश्य तोफ सारखी सशब्द आग ओकीत आहे, असं वाटतं व ही गोलंदाजी मग बराच वेळ अंतरा-अंतरानं चालूं राहते.

विद्युल्लतेचं हें नृत्य तिच्या मृदुल आणि रौद्र अशा दोन्ही रूपांत प्रकट होतं. त्या नाचांत कधीं एखाद्या कामिनीच्या मुरडून कंप पावणाऱ्या देहलतेची चेतोहरता, तर कधीं डमरू घोषाच्या तालावर आकांड - तांडव मांडणाऱ्या भैरवाची रक्तलांच्छित रौद्रता दिसून येते; एखाद्या वेळीं सारं आकाशच्या आकाश पेटून शत्रूंनीं जाळपोळ केलेल्या राजनगरीच्या भीषणतेशीं स्पर्धा करूं लागतं.

जणूं कांहीं, विश्वकर्म्याची तरल प्रतिभा विजेच्या रूपानं निरनिराळ्या रस-रंगांत आपला आविष्कार इथं करते !

गोपाळकाल्याच्या दिवशीं आमच्या गांवच्या देवळावर दहींहंडी टांगलेली असते. गांवचा देशमुख वाजत गाजत येऊन तीवर काठीचा फटकारा देतो. त्याबरोबर शुभ्र लाह्यांची केवढी तरी बरसात होते. अशासारखं दृश्य मीं एकदां इथं पाहिलेलं आहे. पाण्यानं तुडुंब भरलेल्या घटासारखा एखादा प्रचंड काळाकभिन्न ढग डोंगरमाथ्यावर लोंबत आलेला असतो. अशा वेळीं वरुण देव अशा कांहीं अवसानानं विजेच्या काठीचा त्यावर प्रहार करतो कीं, जणूं काय तो तडकून दुभंगतो आणि आभाळांत समुद्र उपडा झाल्यागत दणकून पाऊस पडूं लागतो.

पाऊस आणि खंडाळा हीं एकमेकांपासून वेगळीं करतांच येणार नाहींत. पाऊसकाळ म्हणजेच खंडाळ्याचें सर्वस्व. आणि खंडाळ्याचा खरा सौंदर्यशोध त्याच्या असंख्य पाणलोटांतच केला पाहिजे. मी ज्या ठिकाणीं बसून इथलं सौंदर्य न्याहाळीत होतों तिथून चार हातांवरच एक झरा उंच डोंगरावरून खळाळत येत होता. या दिवसांत या भूमीच्या विस्तीर्ण देहावरून अमृताचे अनेक निःस्यन्द चाललेसे असतात. पण या प्रवाहाची शोभा कांहीं विलक्षणच होती. खंडोगणती पाणी बेफाम वेगानं त्यांतून धावत आहे. एखाद्या किल्ल्याच्या दरडीवरून वारा प्यालेलं घोडदळ न संपणाऱ्या रेषेंत धांवत, होलपडत, उड्या घेत बेलगामपानें शत्रूच्या अंगावर चालून जावं त्याप्रमाणें जणूं कांहीं तीव्र ईर्षेनें पाण्याचे लोंढेच्या लोंढे एकामागून एकसारखे धावत आहेत. प्रत्येक बिंदूला कसली तरी अज्ञात ओढ लागलेली आहे. एक अदृश्य शक्ति त्याला वायुवेगानं कुठं तरी ओढीत आहे. पुढं आणि पुढं जाणं आणि जीव मुठींत धरल्याप्रमाणें पुढं जाणं एवढंच त्या पाण्याला माहीत. हें एवढं पाणी कुठून येतं नि कुठं जातं कुणास ठाऊक! पाहाणाराला मात्र तें एका मोठ्या थोरल्या प्रश्नचिह्नाच्या संभ्रमांत टाकतं खरं. त्याच्या आदि–अंताचा शोध घेणं आणि जगाच्या उत्पत्ति–लयाविषयीं विचार करणं हीं दोनहि सारखींच फलदायी आहेत, असं मला वाटलं.

पण जगत्कारणाचा शोध घेण्याची गूढरम्य आकांक्षा नाहीं का एकाद्या वेळीं, माणसाला बेचैन करीत? तशीच त्या ओढ्याच्या उगमाकडे जाण्याची प्रबळ इच्छा मला झाली नि त्या पाण्यांतून मी आपला आकाशाभिमुख प्रवास चालू केला. होय, आकाशाभिमुखच नव्हे तर काय? ज्या डोंगरांत त्याचा उगम असेल असं मला वाटलं तो समोरच आपल्या शिखरानं मेघांचं आवरण कुरतडीत होता.

हें स्वर्गारोहण कांहीं सोपं नव्हतं. निसरडे झालेले दगड एकसारखे साष्टांग नमस्कार घालायला लावीत. कांहीं अणकुचीदार सुळे पायाला रक्तस्नानहि घालीत. वरून आपल्या संपूर्ण सामर्थ्यानिशीं कोसळणारं पाणी पाहून मन स्तंभित होई आणि वर चढण्याचं राहूनच जाई. पण दर पावलाला नित्यनवं दृश्य भेटत असल्यानं तें चुकू नये म्हणून मी पुढं जाई. कित्येकदां एकसारखं बराच वेळ चढून जावं तों एखाद्या वळणाच्या आड असं कांहीं अनिर्वचनीय दृश्य दिसे कीं नेत्रांची शतजन्मांची तहान फिटावी. हेंच दृश्य पाहायला आपण जन्माला आलों होतों; आपलं निधान आपल्याला आतां सांपडलं असं वाटे. सुमारें दहा फूट उंचीवरून एका ठिकाणीं पाणी कोसळत होतं. निरनिराळ्या अवस्थांत पाण्याचं सौंदर्य किती निरनिराळ्या प्रकारांचं असतं! धबधब्याचं सौंदर्य हें त्यांतल्या त्यांत जास्त उन्मादकारी असतं. त्यांत अशी कांहीं जादू असते कीं मंत्रमुग्ध होऊन त्यावर नजर रोखून पाहात राहावंसं वाटतं. धबधब्याच्या तळाशीं साबूच्या फेसासारखा फेस तयार होत होता. दर पळाला जन्मून विरणारे ते असंख्य बुडबुडे कितीही वेळ पाहिले तरी डोळ्यांचं पारणं फिटत नाहीं. डोंगराच्या उदरांतला अमाप चांदीचा रस भूगर्भ-

संशोधकांच्या हातावर तुरी देऊन इथून निसटून चालला आहे असं वाटतं. त्याचं खट्याळ आणि मिष्किल हास्य अखंड कान देऊन ऐकत राहायला हवं!

यांतच क्षणभरच चकाकून सूर्यकरांनीं या सर्व ऐश्वर्याला सोनेरी जिल्हई दिली आणि इंद्रधनुष्यांच्या कमानी उभ्या केल्या म्हणजे जी शोभा दिसते तिचं वर्णन करतां येणें शक्य नाहीं.

आणि ऊन–पावसाची मजेदार संगत हा तर मी इथल्या सौंदर्य–मंदिराचा सोनेरी कळसच समजेन. ढग सूर्याच्या मुखावरून जरा बाजूला होतांच एखादा जगड्व्याळ गरूड पक्षी आपले तळपत्या सोन्याचे पंख पसरून भूमीवर अलगद उतरल्यासारखा वाटतो. क्षण दोन क्षण हें सोन्याचं मायाजाळ टिकतं न टिकतं तोंच हर्षालाहि पुरेसा वाव न देतां आपले पंख सावकाश पोटांत घेत. हा गरुड आकाशाच्या काळ्या पोकळींत शिरून दिसेनासा होतो.

" मात्र सुवर्णक्षणिं त्या एका
उजळून गेलें अवघें जीवन "

असं वाटायला लागतं.

सृष्टिसौंदर्याचीं शेलकीं ठिकाणं योगिजन तपःसाधनसाठीं निवडतात असं म्हणतात.. ब्रह्मचिंतनासाठीं एखाद्या तापसी विश्वामित्रानं हें स्थळ पसंत केलं तर त्याची फसगत मात्र होईल. घटकेघटकेला नवे नवे विभ्रम दाखवून येथली रमणीय सृष्टिरूप मेनका त्याचं तप ढळवील; असं वाटतं.

* * *

धूमधार पावसांत खंडाळ्याचे ते डोंगरनाले पायाखालीं तुडवीत असतांना मनाची कांहीं अभूतपूर्व अवस्था अनुभवाला येते. कारंज्याच्या धुईधुई उडणाऱ्या धारांवर रबरी फुगे ठेवले म्हणजे त्यांचं जसं स्वच्छंद नर्तन होतं तसं कांहीं एका सूक्ष्म अंतःप्रवाहावर मनाचं फूल उंचबळत झोके घेत असतं. मनावरचा धोंडा उचलून दूर फेंकून दिल्यासारखा वाटतो. वाऱ्याच्या प्रत्येक निःश्वासपर झोके घेणाऱ्या रुईच्या फुलासारखं तें तरल आणि हलकं होतं. दैनिक आधिव्याधींनीं कळंजून गेलेल्या मनाला जो असं नवजीवन देत नाहीं तो करंटाच म्हणायचा!

इथं एका जागीं बसून मीं कांहीं तास घालविले, पण तेवढ्या अवधींत या भूमीशीं कांहीं ऋणानुबंध जुळविल्यासारखं मला वाटलं. म्हणून तिथून पाय काढतांना तो किंचित् जड झाल्यासारखा वाटला. संध्याकाळ होणार म्हणून मी परत निघालों. परत जाण्याचा रस्ता कॅनॉलच्या उंच नि अत्यंत चिंचोळ्या अरुंद भिंतीवरून होता. उजवीकडे पाटांत माजून राहिलेलं खोल पाणी आणि डावीकडे खालीं पाहिल्याबरोबर पोटांत धस्स होईल अशी खोल दरी! त्यामुळं या जेमतेम दोन फूट रुंदीच्या रस्त्यावरून चालतांना तो लांबच लांब रस्ता पुढून बाणासारखा येऊन आपल्या पायाखालून जोरानं पळत चालला आहे असा भास होई.

डोंगरांतला रस्ता संपून मी मैदानाला लागलों. रेल्वेलाईन डोळ्यांपुढें दिसूं लागली. काळसर छाया हळूं हळूं जमून येत होती. ढगांच्या विस्तीर्ण काळ्या पडद्याला मध्येंच एखाद्या ठिकाणीं भोंक पाडून यांतून चुकूनमाकून निघालेला एक किरण लांब कुठंतरी झेप घेत होता. दूर कुठंतरी एखादं खेडं त्याच्या टप्प्यांत येऊन त्यांतलीं उंच झाडं, त्यांच्या आड दडलेलीं तांबूस छपरं आणि घरांच्या पांढुरक्या भिंती त्या प्रकाशानं धुवून निघत होत्या. त्या निःस्तब्ध-

तेंत जणूं कांहीं दुसऱ्या जगांतून आल्यासारखे बासरींचे सूर मधूनमधून कानावर येत होते. रेल्वेलाईन ओलांडल्यावर मीं मागें फिरून त्या सृष्टिसुंदरीकडं एक शेवटचा साभिलाष दृष्टिक्षेप टाकला नि तिला म्हटलं,

"मला पुन्हां एकदां तुझी एकांतांत गांठ घ्यायचीय."

थोरली आई

–हेमंत विष्णु इनामदार, सी. बी. ए.

सातारा जिल्ह्यांतलि नदीकांठचें एक खेडें, उन्हाळ्याचे दिवस नि दुपारची वेळ.

माझें दुपारचें आरामशीर भोजन आटोपलें होतें. जरा विश्रांति घ्यावी म्हणून माडीवर गेलों व थोडा वेळ लवंडलों.

—पण पंधरा मिनिटें झालीं असतील नसतील. शेजारच्या गृहस्थानीं मला कांहीं कामासाठीं हांक मारली. डोळ्यांना पाणी लावून जावें म्हणून मी, स्वयंपाकघराकडे वळलों.

—झोंपाळ्यावर पाठमोरी बसून माझी आई कांहींतरी वाचत होती. काय वाचते आहे तें पहावें म्हणून मीं जरा डोकावून पाहिलें.

सांगलीच्या महाविद्यालयाचें मासिक होतें तें. मी शीर्षकावरून नजर फिरविली—

"आई तुझ्याच पायीं" ...लेखक बिंदुमाधव कुलकर्णी."

क्षणमात्र मी अविचलपणें उभाच राहिलों. बिंदुमाधव माझा सुहृद् त्याचा तो लेख मीं यापूर्वींच वाचला होता. पण आत्ता, या क्षणाला, आईविषयींचा आपला दृष्टिकोण स्पष्टपणें मांडणाऱ्या एका मुलाचा लेख एक आई वाचत होती...आणि...आणि तिचा मुलगा तें उभा राहून पहात होता !

शेजारच्या घरचें काम संपवून
"आई तुझ्याच पायीं मजला सुखें मरूं दे
यशमाप हे भरू दे......
तव पुत्र कोटि कोटी
परि भाग्य ना ललाटीं......
तव सावली असू दे
यशमाप हें भरूं दे"

या ओळी गुणगुणत मी परत आलों तरी प्रयत्न करूनहि माझ्या मनांतील विचार थांबले नव्हते. उलट जास्तच गर्दी करूं लागले होते ते. कोळ्याच्या जाळ्यांत अडकलेल्या

माशीनें चुळबूळ करतांच ती अधिकच गुरफटली जाते. नाहीं ! उसळत्या विचारांचेंहि तसेंच आहे.

माठांतलें गार पाणी प्यायलों नि माडीवर आलों. समोरच नदी व तिच्या आसमंतात वासंतिक हिरवी हिरवी झाडी. दृश्य मोठें मनोहर होतें यांत शंकाच नाहीं. मनाला जरा विरंगुळा लाभावा म्हणून विवेकानंदांच्या छायाचित्राजवळ एक उदबत्ती लागली नि समोरचें दृश्य न्याहाळूं लागलों. कवींच्या खजिन्यांतल्या कोणकोणत्या उपमा व उत्प्रेक्षा या दृश्यास लावता येतील याचा डोकें खाजवून विचार करण्याचा प्रयत्न चालवला.

—पण छट् ! १ पोत्यांत घालून दूरवर सोडून दिलेलें लबाड मांजर नेमकें घराचा मार्ग काढीत परत येतें ना ! मघाशीं हुसकावून लावलेला तो खश्याल विचार नेमका पुन्हां मनांत गर्दी करूं लागला—बिंदुमाधवचा तो लेख—

बिंदुमाधवची गोष्ट तशी हृदयस्पर्शी होती. गोष्टींतल्या शरद्‌ची प्रेमळ आई नुकतीच दिवंगत झाल्यामुळें त्याला सारें जग शून्य भासत होतें; परंतु आपल्या एका मित्राच्या पत्रानें त्याला दिव्य दृष्टि लाभून तो आपलें दुःख विसरूं शकला.

" एका व्यक्तीची प्रेमळ माता मृत झाली तर त्याला अवर्णनीय दुःख होतें. पण त्या मृत मातेचीहि आणि उरलेल्या सर्वांची वत्सल माता, ही आपली भारतमाता आणि वर्षानुवर्षे दुःखांत नि दास्यांत आहे. त्याचें आम्हाला दुःख झालें पाहिजे. तिच्या सेवेंत आपण समाधान मानायला शिकलें पाहिजे " असा त्या पत्राचा आशय होता.

" तुझी आई गेली. पण आतां त्याची खंत करीत बसूं नकोस. दुःख करीत बसूं नकोस कारण ती कांहीं जन्मभर पुरणार नाहीं. लाभली असती आणखी चार दिवस तर बरें झालें असतें. दुसरी एक थोरली आई आहे. तिच्यावर प्रेम कर. तिची सेवा कर. " हा संदेश अभिनव नसला तरी मौलिक आहे. तसांत बिंदुमाधवनें तो सुरम्य भाषेंत व्यक्त केला होता. सोनें जुनें असलें म्हणून काय झालें ? त्याच घाटदार अलंकार चेतोहर असतातच कीं !

पोरक्या झालेल्या शरद्‌ला त्याच्या मित्रानें दाखवलेली ही दृष्टि यथायोग्य आहे. " जननी गेली... वाईट झालें, आतां जन्मभूमीला तिच्या ठिकाणीं मानावयाला शिकलें पाहिजे " हें सांगणें कोणताही विचारी माणूस मानेल.

पण... पण ज्यांना आई आहे त्यांचा प्रश्न कांहीं यानें सुटत नाहीं; नि तो तर याहूनी किती तरी बिकट व गंभीर आहे. ' जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी ' हें म्हणणें रास्त आहे. जेथें जननी आणि जन्मभूमि या दोन्ही गोष्टी प्रत्यक्षांत लाभताहेत तेथें कवि कल्पित अशा स्वर्गाला तुच्छ लेखणारा कवि हा खरोखर मोठा व्यवहारी असला पाहिजे. ' हातचें सोडून पळत्याच्या पाठीस लागूं नये ' ही म्हण त्याला पुरेपूर पटली असावी. एरवीं जन्मदात्या आईचें अतुल प्रेम नि स्वदेशापासून होणारे सर्व लाभ या गोष्टी मरणोत्तर मिळेल न मिळेल अशा स्वर्गापेक्षां निःसंशय श्रेष्ठ होत हें त्यानें प्रतिपादिलेंच नसतें !

परंतु जननी **आणि** जन्मभूमि यांची सेवा करण्याचा आनंद लाभणें हें फारच थोड्यांच्या ललाटीं असतें.

जे ठराविक चाकोरींतून आयुष्य कंठणारे सुखवस्तु लोक असतात त्यांना केवळ आईचा सहवास, तिची सेवा व तद्‌जन्य सुख लाभतें. परंतु जन्मभूमीची सेवा करण्यापासून लाभणाऱ्या

अपरिमित आनंदाला व सात्विक समाधानाला हे लोक पारखे असतात. अशा लोकांना जननी ही प्रत्यक्षांत चालती व बोलती दिसत असते. उलट जन्मभूमि ही सुद्धां आपली माता आहे, आपली थोरली आई आहे हें कल्पनाचक्षूंनीं पहावयाचें असल्यामुळें तिची एवढी ओढ सामान्य माणसांना वाटत नाहीं. जे जन्मभूमीची प्रामाणिकपणानें व पराकाष्ठेनें सेवा करूं इच्छितात व ज्यांना जन्मदात्री आई आहे त्यांची तर अगदींच चमत्कारिक स्थिति होते. काल्पनिक आणि प्रत्यक्ष (ॲबस्ट्रॅक्ट ॲन्ड कॉंक्रीट) यांचा एवढा मोठा झगडा अन्यत्र क्वचितच असेल.

युद्धावरून पळून आलेल्या संजयाची निर्भत्सना करून त्याला पुन्हां लढावयास पाठवणाऱ्या विदुलामाता आतां औषधालाहि सांपडणें कठीण. एवढें तरी कशाला, पण समोरच्या घरांत साप निघाला नि आपला मुलगा तो मारायला निघाला तर त्याचा हात धरून त्याला घरांत कोंडून ठेवणाऱ्या आयाच कितीतरी सांपडतील. असला साधा शेजारधर्म, इतकें सोपें समाजकार्य करण्याची जेथें पंचाईत तेथें देशासाठीं वणवण करीत हिंडणें नि प्रसंगीं प्राणार्पण करणें, इच्छा असूनहि दुष्कर होय.

जन्मभूमीची सेवा करावी तर जननी तुटते, " पोरानं तोंड काळं केलं, माझा मुलगा मला मेला " असें म्हणते, न करावी तर जन्मभूमीच्या सेवेस अंतरावें लागतें अशी ज्याची स्थिति आहे त्यानें काय करावें हा मोठा प्रश्न आहे.

एखाद्या चिमणीला दोन गोजिरवाणीं पिलें असावींत, नि काळानें तिला विचारावें, " बाई तुझ्या या सानुल्यांपैकीं एक मी नेणार आहे. कोणतें नेऊं तेवढें मात्र तूं सांग. "

—या प्रश्नाला त्या बिचारीनें काय उत्तर द्यावें ! देशभक्ताच्या मनाची अगदीं अशीच स्थिति होते !

प्रश्न मोठा गंभीर आहे खरा. परिस्थितीनुसार त्यास वेगवेगळीं उत्तरें द्यावीं लागतील. अशा माणसानें आपणास राष्ट्रप्रेमाची जी दिव्य दृष्टि लाभली तिची महती आपल्या जननीला युक्तिबुद्धीनें व सहजपणें पटवून देण्याची कोशिस करावी. नाहीं म्हटलें तरी त्याचा थोडाफार उपयोग होईल. दुसरें असें कीं देशभक्ताच्या आयुष्यांत असे अनेक लहानमोठे प्रसंग येतात, अशी बरींच छोटीं कामें असतात कीं त्याकडे थोडें दुर्लक्ष केल्यानें जर जननीचें समाधान होत असेल तर चालण्यासारखें असतें. हें विधान स्पष्ट करण्यासाठीं आपण तरुणांच्या एकाद्या संघटनेंत भाग घेणाऱ्या एका सेवकाचें उदाहरण घेऊं. सदरहू सेवकास आपल्या संस्थेच्या दैनंदिन कार्यक्रमांत भाग घ्यावयाचा असतो. त्याच्या रोजच्या ठराविक वेळेस त्याच्या आईनें त्याला कांहीं काम सांगितलें नि तें तसें महत्वाचें असलें तर " आतां माझी वेळ झाली, मी नाहीं करणार, हा मी चाललों " असें म्हणून चालणार नाहीं. झटकन् तें काम व्यवस्थित उरकून, पांच मिनिटें उशीरां जाण्यानें, " माझा बाळ देशभक्ति करून अगदींच नाचत नाहीं बरं का, त्याचें घरांतहि लक्ष आहे हं " असा निर्भेळ आनंद त्या माऊलीच्या वेड्या मनाला होत असेल तर संस्थेचें तात्कालिक काम बाजूस सारून आईस सुख देणें हेंहि देशकार्याचाच एक भाग आहे असें मानावयास त्यानें शिकलें पाहिजे म्हणजेच दोहोंचाहि मेळ घालण्याचा आटोकाट प्रयत्न करावयास हवा.

आणि जेव्हां, स्वदेश स्वतंत्र करण्यासाठीं आत्मसमर्पण करण्याचा तो अंतिम क्षण येईल तेव्हां राष्ट्रसेवकानें सारे मायेचे पाश झुगारून, सारीं नाजुक बंधनें तोडून हंसत हंसत

त्या प्रचंड होमकुंडांत उडी घेतली पाहिजे. कारण असें केल्यानें माझी एक जन्मदात्री आई जरी दुःखी झाली तरी तिच्यासारख्या अनेकींना मी सुखी करीत आहें ही भावना त्याच्या मनांत हवी. यांतच त्याचा खरा उन्मेष आहे.

" कशास आई भिजविशि डोळे
उजळ तुझें हें भाळ
रात्रीच्या गर्भांत उद्याचा
असें उषःकाल
सरणावरती आज आमुची
पेटतांच प्रेतें
उठतिल त्या ज्वालांतुन भावी
क्रांतीचे नेते
लोहदंड तव पायामधले
खळाखळा तुटणार
आई खळखळा तुटणार
गर्जा जयजयकार क्रांतिचा
गर्जा जयजयकार

धोरल्या आईनें हांक मारली आहे नि धाकटी आई नको म्हणते आहे अशा वेळीं थोरल्या आईचेंच ऐकण्याचें अवधान राखलें पाहिजे कारण—

——कारण मोठ्या आईचा मान मोठा !

सिंहगडचा संदेश

—श्री. कृ. ठकार, प्रथम वर्ष ब.

वर्गबंधूंनो आणि भगिनींनो,

दीपावलीच्या प्रदीर्घ सुटीनंतर अनेक गोष्टींमुळें आलेला शिणवटा कमी करण्याकरितां, मैत्रीचे संबंध जास्त निकटवर्ती आणण्याकरितां व फिरून नव्या जोमानें व उत्साहानें कार्यतत्पर होण्यास आज आपण सिंहगडची सहल काढली.

जिजामातेच्या दृष्टिक्षेपानें, शिवबाच्या पादस्पर्शांनीं व नरवीर तानाजी नि इतर शेंकडों मराठी मावळ्यांच्या पुण्यपतनानें पावन झालेल्या या पवित्र भूमीवर आपण आज हंसलों, खिदळलों, रमलों, बागडलों, जीवनांत एका नवानंदाची भर घातली.

सारीपाटाचा डाव खेळत असतां परक्यांच्या ताब्यांत असलेला कोंडाणा जिजामातेच्या डोळ्यांत सलत होता. मातेच्या इच्छापूर्तीसाठीं शिवबानें तानाजीस निरोप कळविला. एकादा असतां तर गुंतला असता लग्नाच्या भाऊ गर्दींत मजा मारीत व मेजवान्या झोडत, पण परिस्थितीची व पारतंत्र्याची जाणीव झालेल्या शिवाजीचा उजवा हातच धांवून आला व कोंडाण्याशीं लग्न करता झाला. शिवबाच्या मनोमय गुहेंत वास करून असलेला सिंह जरी शरीरानें जिवंत नसला तरी दिसणाऱ्या पारतंत्र्याविरुद्ध नादान व कर्तव्यपराङ्मुख बनलेल्या बांधवाकडे, अजूनहि चवताळून डरकाळ्या फोडत असतो. आसमंतांतील सारा प्रदेश अजूनहि एकनादें घुमत आहे कीं,

" कशाला पारतंत्र्यातें दऱ्याखोऱ्यांत या थारा—" येथील भूमि, वीरांचें रक्तप्राशन केलेली भूमि दृष्टिक्षेपानें पवित्र व पावन झालेलीं सह्याद्रीचीं बछडीं डौलानें व मानानें डोलणाऱ्या वृक्षराजी बेधडकपणें व निर्विकारपणें उभे असलेले तट, कोंढणपूर, मोरदरी, कल्याण, खामगांव, डोणजें आदि दऱ्याखोऱ्यांत वसलेल्या खेड्यांतील मातेच्या पोटांत असलेल्या मुलापासून तों चितेवर ठेवलेल्या जरठ म्हाताऱ्याच्या शवापर्यंन्त, या प्रदेशावरून वाहाणारी वाऱ्याची प्रत्येक झुळूक, संथपणें वहात असलेली शिवगंगा नदी, सळसळ व मंदपणें डुलक्या घेणारें गवताचें प्रत्येक पान—नव्हे येथील प्रत्येक चराचर गोष्टींतहि पारतंत्र्याचा तिटकाराच तुम्हांस दृष्टीस पडेल.

स्वदेशाकरितां, पारतंत्र्याची बेडी तोडण्याकरितां, आमच्या जनतेला पारतंत्र्याच्या मोहनिद्रेंतून जागृत करण्याकरितां, शिवबालाहि आपल्या कर्तव्याची जाणीव करून देण्याकरितां, स्वातंत्र्याचें सुंदर व मोहक पण चिरकाल चियाणें पेरण्याकरितां आलेल्या अंकुराचा वृक्ष कसा होईल व वाढीस लागेल अशी अहोरात्र काळजी वाहून त्या दृष्टीनें केवळ महाराष्ट्रांतच नव्हे तर साऱ्या भारतभूमीची मशागत करणाऱ्या राष्ट्रगुरु समर्थ रामदासांनीं अर्पण केलेला व शिवबानें आदर्श राष्ट्रध्वज मानलेला ' भगवा ध्वज ' वाऱ्याच्या प्रत्येक झोताबरोबर भारतवासियांना पुढील संदेश देत आहे:—

" उत्तुंग हिमगिरी, हिंदी महासागर, अरबी समुद्र व बंगालचा उपसागर यांच्या हातानें परकीयांना दूर लोटणाऱ्या जुलूम, असूया, मत्सर, यांचें उच्चाटण करणाऱ्या भारता, तूं प्रत्येकवेळीं जुलमाविरुद्ध बंड उभारलें आहेस. गंगा, सिंधु, सरस्वती, यमुना या नद्यांनीं सिंचित झाल्यामुळें तुला पावित्र्य व तेज आलें आहे. अनेक कलावंत, योद्धे, राजकारणी, मुत्सद्दी यांना तूं जन्म दिलास. ज्ञानेश्वरांच्या पवित्र कलशांतून तुला गीतामृत पाजलें आहे, तुकारामाच्या अभंगवाणीनें जीवनाचें तत्त्वज्ञान तुला जाणतां आलें, समर्थांच्या प्रभावी वाणीनें तुझ्यांत कर्तव्य—जागृति झाली, शिवबाच्या अधिवासानें तूं परकीय सत्तेविरुद्ध बंड उभारलें आहेस, सिराजउद्दौला टिपू सुलतान, नानासाहेब, मर्दानी झांशीवाली, तात्या टोपे, वासुदेव बळवंत आदि वीरांच्या पुण्यपतनानें तुला चेतना व स्फूर्ति मिळाली आहे. अन् इतकेंहि करून तूं पारतंत्र्यांत कां खितपत पडलास ! लोकमान्य, गांधीजी, केशवरावजी, स्वातंत्र्यवीर नेताजी, कॅ. लक्ष्मी, जयप्रकाश, इत्यादि अनेकांच्या वक्तृत्वानें, कृतीनें व लेखणीनें आजतागायत परकी सत्तेविरुद्ध प्रयत्न केले गेले. इतके असूनहि तुम्ही पारतंत्र्यांत कां ! कर्तव्यपराङ्मुख व त्यामुळें नादान बनलेल्या हिंदी समाजा हो कार्यतत्पर, संस्कृति, भाषा, स्वदेश यांच्याविषयीं अंधश्रद्धा न बाळगतां घे वाहून या साऱ्या गोष्टींना, तुझें स्वातंत्र्य आज मोलाचें आहे. " India freed is

humanity saved," कारण खरी मानवता तुजजवळ आहे, अमानुषता, बेकी, ढोंग यांचीं पाळेमुळें खणून काढल्याशिवाय तुझ्या उत्कर्षाचा मार्ग मोकळा होणार नाहीं आणि म्हणूनच अनाथांच्या रक्षणाकरितां, दुर्बलाच्या सहाय्याकरितां व सत्यधर्मांच्या प्रस्थापनेकरितां उपस आपल्या कर्तृत्वाची तलवार, हो पुढें, व कर ' हरहर महादेव अशी गर्जना !"

" हे सुशिक्षित तरुणा, तूं भारतीय आधारस्तंभ म्हणवतोस. पण फार मोठी जबाबदारी तुजवर आहे. कुले कश्चिद् धन्यः प्रभवति नरः श्लाघ्यमहिमा" या उक्तीला कां नाहीं अपवाद होत? हिंदभूतील प्रत्येक व्यक्ति कां नाहीं होत नांव कमावून जाणारी ? तुजवरील जबाबदारी ओळखून तूं कार्यतत्पर हो. एकमेव आदर्श असे सुभाषचंद्र तुझ्या हृदयासिंहासनावर विराजमान होऊं दे. माझी आई शृंखलांनीं गांजलेली हिंददेवी–पाशांतून कशी सुटेल अशी ज्याला अहोरात्र काळजी तो भारताचा कलिजा तुझे दृष्टीसमोर सदैव असूं दे. स्वातंत्र्याची जिवंत व ज्वलंत ज्योत, मूर्तिमंत त्यागाचा पलिता सतत तेवत राहूं दे. मायभूचें रक्त शोषण करणाऱ्या पाशवी सत्तेचा नायनाट करणें हेंच ज्याच्या आयुष्यांतील महान् स्वप्न होतें व त्या दृष्टीनें ' चलो दिल्ली 'चा मार्ग ज्यानें आक्रमिला तोच तुझा आदर्श असूं दे. परकीय सत्तेला तूं कायमचा सुरुंग लाव. बंधुता, ऐक्य, स्वदेश, स्वभाषा, संस्कृति यांचा उगम होऊं दे.—तुझ्या हृदयांत उतरूं दे, कल्पनेंत येऊं दे. भारतीनों आतां खुशाल गा मंगलगीतें व रिझवा भारतमातेला एकसमयावच्छेदेंकरून येऊं द्या एकच निनाद—

" कशाला पारतंत्र्यातें इथें या भारतीं थारा ?—"

क नु ते गता धर्मधौरेयाः पण्डितमालवीयाः ?

कु. सुलोचना अनंत नाचणे,
ज्यूनियर एम्. ए.

'हा गता बत पण्डिता मदनमोहनं-मालवीयमिश्राः' इति कालकूटसंनिभया पटुप्रसरया भीषणया शोकावेगवहया च वार्तया सर्वमेव भारतं वर्षं संमूर्च्छितम्। प्रावर्तत च महान् सम्भ्रमस्तत्सत्यासत्यपरिच्छेदार्थम्। "किमहो भारतवर्षस्वातन्त्र्यावाप्तये तैराङ्ग्लभूमिं गतमाहोस्वित् कार्यान्तरबाहुल्याद्धास्तिनपुरम् ? उताहो शरच्चन्द्रप्रतिमाः सुभाषचन्द्रा इव ते निभृतं निःसृता यत्र कुत्रापि ? किं वा भारतभुवं दास्याद् विमोचयितुं तपसा च नारायणमाराधयितुं बदरिकाश्रमं गतवन्तः ? आहोस्विद् धनदेन स्वकोषविभवक्षीणतां वीक्ष्य बहुरत्ना वसुन्धरेति कृत्वा महदेतद्रत्नमपहृतमस्मत्तः। को नु खलु ज्ञातुमर्हति हतविधेर्लसितम् ? कुत्र नु बत वयं पश्यामः सनातनधर्माश्रयम्" इति बहुशो व्याहरन्तः सम्भ्रान्तचेतसो मानवाः स्वैरं विचेरुः। दृष्टानि तैर्नैकशः पुराणि। अन्वेषितानि सर्वाणि विपिनान्यपि। किन्तु न दृष्टा कैरपि कुत्रापि ते। अतोऽतीव व्याकुलीभूतं जनेन।

एतस्मिन्नन्तरे महानेकश्चर्यस्त्विषामाकाशे समदृश्यत। 'किमेतदहो' इति विस्मयविस्फारितलोचनं निध्यायितं सर्वैः। अधोऽधो निःसरितुं च प्रचक्रमे स प्रभापुञ्जः। 'स्वर्गमपि विधूय सञ्चितबला आर्यावर्तस्वातन्त्र्याय कृतोद्यमाः किमेते पण्डितमालवीयवर्याः पुनः समागच्छन्ति' इत्येकस्य संशय उदपादि। 'अहोऽयं तेषां श्रवणसुभगः सुमञ्जुलनादोऽपि श्रवणपथमापतति' इत्यपरेणोद्घोषितम्। अत्रान्तरे समीपतरमुपगतस्स तेजोराशिः। गीतानुसृतेन वीणाझङ्कारेण चाज्ञासिषुः सर्वे 'अयि भोः भगवतः परमभक्तो नारदोऽयम्' इति। सपद्येव फलिताः शालय एव सादरमवनताः सर्वे। सम्भ्रान्ताञ्शोकावेगाकुलांश्च तान् दृष्ट्वा किमभवदिति पृष्टं तेन। तत एकेनेरितम्-- "महाराज, श्रूयतेऽस्मत्संस्कृतिसारभूताः सनातनधर्मप्राणभूता देशललामभूताश्च बताहो विनष्टाः पण्डिता मालवीया इति। तन्मार्गणपरा न वयं कुत्रचिदपि तानासादितवन्तः। तत्किं गतास्ते भवद्दृष्टिगोचरम् ? यदि ज्ञायते तेषां वृत्तान्तो भवद्भिस्तदस्मभ्यो निवेदयितुमर्हन्ति भवन्तः" इति।

नारदेनाभाषि-- "गतोऽस्मि विहरन्नद्य कुसुमधन्वारिसद्म। अवलोकितश्च तत्र मया कस्यापि भविष्यत उत्सवस्य महान् संभारः। स्थाने स्थाने स्थापितै रत्नप्रभाशबलैः सिंहासनैः, इन्द्रचापमनुकुर्वाणैः समुच्छ्रितैः कुसुममयतोरणैः, शिवभक्तानाह्वयद्भिरिव वातावधूतैरवरोपितैर्ध्वजैः, विरलविगलं धवलज्योत्स्नांशुकं वसानेन कामपि शोभां गतेन प्रभामत्तेन चन्द्रशेखरशिरःस्थेन सुधांशुना, शितिकण्ठकण्ठस्थपन्नगैः स्वचूडामणिभिः प्रदीपैरिव प्रकाशितेनास्थानमण्डपेन, स्वयं ब्रह्मसमाधिसुखमनुभवता भगवता चन्द्रचूडेन च कामप्यपूर्वां मनोज्ञतां भेजे तत्कैलासमन्दिरम्। सर्वत्रैयती त्वराऽदृश्यत यत्पृच्छतेऽपि महामुत्सवकारणं निवेदयितुं न कोऽपि शशाक" इति।

अत्रान्तरे समधिकतरामिव कुर्वंस्तां त्वरां संप्राप्तः पृथिव्या धवलचतुरस्त्रयानास्थितः सितवासाः स्वधर्मरतधुरीणो वाराणसीस्थहिन्दुविद्यापीठप्रस्थापको वाग्विलासनिःस्पर्धीकृतभारतीयसभाजनोऽश्रुजलाप्लुतेक्षणो महामनाः पण्डितो **मदनमोहनो मालवीयः**। आसीच्च मे

मनसि– 'अहो, कृतापराधजातानुतापानलेन पुनरपि दग्धो धवलीभूयायाति क्षमामिवोपयाचितुं साक्षान्मदनो मदनान्तकम्' इति। ततो नीतश्च स महाभाग आस्थानमण्डपं सिंहासनोपशोभिनम्। यथाविधि संमानितः सपर्ययोक्तश्चापर्णया– "वत्स, धन्योऽसि यत्स्वदेशबान्धवानां कृते क्षपयित्वाऽऽयुः समागतोऽस्यत्र। किन्तु किमिति पुनः समासाद्यापि भगवतः कैलासनाथस्य चरणकमले न प्रमोदविकसितमास्यं धत्से? किमर्थमिमां दुःखासिकां वहसि? अशेषं तन्निःशङ्कं निवेद्यताम्" इति। अनेनाप्यभिहितम् "अम्ब, नूनं न मे किमपि त्वत्प्रसादादृत आमोदावहम्। किन्त्वतिदुष्करा खल्ववस्था मेऽद्य बान्धवानाम्। अपि न भवत्याः श्रुतिविषयमापतितश्चण्डः स जगत्संघर्षः। लोकेऽस्मिन् सर्वेऽपि जना लोभाक्लिन्नचेतसः परस्परविद्वेषेणैव प्रायं आत्मन आयुरतिवाहयन्ति। विशेषतो जानिवाई पुरस्कृत्यार्यावर्तेऽस्मिन्नन्योन्यजीवितविद्विषामाविर्भवन्ते विविधचेष्टितानि। निष्कासितास्तैर्नीतिनियमा मनसः। न नामापि श्रूयते समरनीतेः। उररीकृतास्तैः सर्वेऽपि दण्डप्रकाराः। अङ्गीकृतो मात्स्यन्यायो जनैः। दारिद्र्यावपीडिताः स्वर्णभूवासिनो भारतीयाः हा कथं कथमपि प्राणान् धारयितुमलम्। ऐहिकसुखपरतैव तेषामादर्शः। सुखेनैव ते लोभानले जुह्वति प्राणान्। परा ह्येषा काष्ठा लोलुपतायाः। एतादृगवस्थस्य मामकीनस्य देशस्य स्मृत्वा कथं नामाहमुत्सहेय भवतां सर्वेषामत्सवस्यानन्दमनुभवितुम्" इति।

निशम्य चैतत् करुणार्द्रमानसा भगवती भवानी क्रोधताम्राक्षी भगवन्तं पिनाकपाणिं प्रोवाच– "आर्यपुत्र, किं नामैतत्? कथं मे वराका दारकदारिकाः पीड्यन्तेऽद्य" इति।

तदात्व एव सर्वत्र कैलासेऽपूर्वोऽमर्षः कश्चिददृश्यत। तथाहि, उत्पतितं शूलेन शूलिनः। चलितं स्वकोषान्निस्त्रिंशेन। फूत्कृतं फणिभिः। टङ्कृतं पिनाकेन। गृहीतः पाटलिमा मन्दाकिनीपयसा। अपूर्वमौष्ण्यं भेजे शीतांशुना। सर्वज्ञेनापि भगवता समाधिर्विजहे। वात्सल्यपुरःसरं चानुयुक्तः पण्डितो मालवीयः। — "तात, प्रीतोऽस्मि ते भ्रातृप्रेम्णा। तद्याच्यतां कोऽपि वरः" इति।

ततः सोऽवादीत्—

"भवान्यहं प्रभो नित्यं मातृसेवांशभाग्यभाक्।
एषैव हृदये वाञ्छा साक्षी सर्वात्मकः प्रभुः॥" इति।

तदाकर्ण्य दृढमवगूहितः स सुपुत्रो जगन्मात्रा अभ्युदैरयच्च सा शर्वाणी–धन्याऽस्मि यन्मयैतादृशाः कुलदीपका लब्धाः" इति। ततस्तद्वचनसुधासिक्तेन भगवता भूतेशेन पण्डितो मदनमोहनोऽभिहितः — "जात, प्रतीक्षस्वात्र तावद्यावत् त्वन्मनोज्वरो व्यपेयात्। अनन्तरं च विश्रम्य कञ्चित्कालं यास्यसि त्वं पुनः स्वर्णभुवं शान्त्यवस्थापनार्थैभिस्त्वत्सुहृद्भूतैः प्रमथप्रभृतिगणैः साकम्" इति।

अहमपि भगवता देवदेवेन 'हरहर महादेव' इति मन्त्रादृशाय भवद्भ्यः प्रेषितः। अतः परं भवन्त एव प्रमाणम्" इत्यभिधाय महर्षिर्नारदोऽन्तरधात्।

कॉलेजांतील स्वावलंबी विद्यार्थी

कॉलेजांतील स्वावलंबी विद्यार्थी हा समाजाच्या सहानुभूतीचा व कौतुकाचा विषय असला पाहिजे. अशा प्रकारच्या विद्यार्थ्यांची शिक्षण संपादण्याची तळमळ व त्यासाठीं ते करीत असलेली धडपड, त्यांच्या मार्गांत येणाऱ्या अडचणी व त्या निवारण करण्याचे त्यांचे यत्न, आशानिराशेचे झगडे यांचें हृद्य चित्र त्यांच्या मनाचा ठाव घेऊन पहाणारास सहज पहावयास सांपडेल. 'कॉलेजच्या विश्वां'तील ही वास्तवता चित्रित करावयाचें सोडून अनेक साहित्यिक कॉलेजांतील तथाकथित रमणीय व रोमांचकारी बाह्य सृष्टीवर विशेष भर देत असतात. बरो-बरच आहे. स्वावलंबी ध्येयवादी विद्यार्थ्याचें चित्र रंगवावयाचें तर त्यासाठीं उद्योग, सूक्ष्म-दर्शन व व्यापक सहानुभूति लागते. बाह्य सृष्टीचें वर्णन सूक्ष्म अवलोकनावाचूनच, नुसत्या कल्पनाशक्तीला बसल्याजागीं करावयास वाव मिळतो. प्रेमवीर नायक असलेल्या अशा रमणीय रोमांचकारी कथांस व कथानकांस बाजारभावही असतो म्हणून साहित्य हें जीवनाचें मूलग्राही चित्रण करण्याऐवजीं आर्थिक सिद्धांताचें दास्यत्व पतकरून रहातें.

मी स्वतः साहित्यिक नाहीं. याचा अर्थ मला गोष्टी लिहितां येत नाहींत व कवितेच्या चार ओळी जुळविण्यांत मला कधीं यश आलें नाहीं. मला प्रयत्नही करावासा वाटला नाहीं. पण ज्यांना आपण शिकवितों त्यांचें मनोगत समजून घेण्याची मला आवड आहे व त्या हेतूनें कॉलेजच्या सूचना फलकावर पुढील नोटीस लावली.

कॉलेज नियतकालिकासाठीं : 'आपल्या कॉलेजांत नोकरी करून अगर अन्य मार्गानें निर्वाह करून शिक्षण घेणाऱ्या स्वावलंबी विद्यार्थ्यांची माहिती मिळवून त्या आधारें कॉलेज मासिकासाठीं मी एक लेख तयार करूं इच्छितों.

तरी अशा विद्यार्थ्यांनीं मला २० डिसेंबरपर्यंत आपलें नांव, वर्ग, नंबर, कामाचें स्वरूप, तास, अंदाजें प्राप्ति अशी माहिती बंद पाकिटांत माझ्या नांवें लायब्ररींत द्यावी. जरूर त्यांनीं समक्ष भेटावें. कुणाचेंही नांव प्रसिद्धिलें जाणार नाहीं.'

या उद्योगांत मला म्हणण्यासारखें यश आलें नाहीं. कारण जितके विद्यार्थी माहिती देतील अशी अपेक्षा होती तितक्यांनीं ती दिली नाहीं. पण कांहीं विद्यार्थ्यांची आलेलीं माहिती-रूपपत्रें अर्थपूर्ण आहेत. त्यांतील निवडक उतारे पुढें देत आहें.

१

'मॅट्रिक झाल्यावर शिकण्याची इच्छा सोडून दिली असती तर मला येथील कुठल्यातरी ऑफिसमध्यें नोकरी करावी लागली असती. परंतु पुन्हां पशूचा जन्म घेऊन शेवटपर्यंत एका अरुंद पायवाटेनें जाणें मी पसंत करीत नाहीं. तेव्हां नोकरी मिळवितांनासुद्धां मी चहूंबाजूंनीं विचार केला. प्राप्ति कमी झाली तरी चालेल पण कॉलेजमध्यें शक्य तितके चारी तास हजर राहतां येईल, (मी चारी तास हजर राहतों.) व हसत खेळत दिवस जाईल अशीच मी नोकरी निवडली. मी म्यु. स्कूल बोर्डांत प्राथमिक शिक्षकाची नोकरी करीत आहें. शाळेची वेळ ११॥ ते ५ पर्यंत आहे. मला कांहीं अनुभव नसतांनासुद्धां मी त्या ठिकाणीं चांगली प्रगति दाखविली. सीनियर ट्रेंड शिक्षकांच्या वर्गापेक्षां माझा वर्ग सहामाही परीक्षेच्या वेळीं सरस ठरला. मला २५

+५+२४=५४ रु. एकूण पगार मिळतो. माझा खाण्यापिण्याचा, कपड्यालत्त्यांचा, शिक्षणाचा सर्व खर्च माझ्याच अंगावर आहे.'

२

मी एफ्. वाय. एस्सीचा विद्यार्थी. मॅट्रिकची परीक्षा संपल्यानंतर–एकसारखे विचार येत असत कीं, माझें पुढील शिक्षण होईल...नाहीं! मॅट्रिकच्या परिक्षेंत पास होईनच याची खात्री होती. म्हणून पुढील विचार जास्त जोरानें मनांत घोळू लागत. इंग्लिश ४ थ्या इयत्तेपासून तों ७ वी पर्यंत उद्योग मिळत गेला. म्युनिसिपल कमेटीचे—बाजारांतील कर गोळा करण्याचें काम मला मिळालें. शिकवण्या मिळाल्या व सुरळीत गाडी ७ व्या इयत्तेपर्यंत येऊन ठेपली. पुढें–कॉलेजचा खर्च जास्त--घरची परिस्थिती अनुकूल नाहीं. पण माझ्या हितेच्छूंनीं मला प्रोत्साहन दिलें. पुण्यांत आल्याबरोबर त्यांनीं बिनव्याज १०० रु. दिले व नांव दाखल केलें. राहण्यास जागा, जेवण्याची व्यवस्था यांची चिंता होतीच व एकसारखा उद्योगाच्या शोधांत होतों. आगस्ट महिन्यांत–श्री० अण्णासाहेब सहस्रबुद्धे (अखिल भारतीय ग्रामोद्योग सेवासंघाचे सदस्य) यांनीं मला दरमहा १५ रु. देण्यास सुरवात केली व मामुली काम करूं लागलों.

दुसऱ्या टर्ममध्यें एक सुदैवाची गोष्ट अशी झाली कीं, श्री० भाऊ धर्माधिकारी (सुलभ राष्ट्रिय ग्रंथमालेचे संपादक) यांनीं मला 'महाराष्ट्र राष्ट्रभाषा सभा' याच्या वाचनालयाचें काम श्री० नेनेकडून द्यावयास लावलें. व विद्यापीठ वाड्यांत रहावयासही परवानगी दिली. रोज सायंकाळीं ३ तास काम करून २० रु. दरमहा मिळूं लागले. अशा प्रकारें आज सर्व प्रकारें सुरळीत व्यवस्था लागून आतां अभ्यासांत लक्ष्य लागूं लागलें.

३

'मी बी. ए. (तत्वज्ञान) चा विद्यार्थी. इ. स. १९३८ सालीं मॅट्रिक पास झालों. कॉलेज शिक्षण घ्यावें ही मनापासूनची इच्छा. परन्तु घरची साम्पत्तिक स्थिती समाधानकारक नसल्यामुळें तें अशक्यच होतें. कुठेंतरी शिष्यवृत्ती मिळेल या आशेनें पण फार प्रयत्न केले. परन्तु मॅट्रिकमध्यें गुण फक्त ४५%च मिळाल्यामुळें तेंही शक्य झालें नाहीं. शेवटीं नाइलाजानें १९३९ सालीं फोटो रजिस्टरच्या ऑफिसमध्यें ३० रु. पगारावर कारकुनाची जागा पत्करणें भाग पडलें. आजारीपणामुळें ती नोकरी गेली. ता. ९।५।४२ रोजीं मिलिटरी अकाउंटस् डिपार्टमेंटमध्यें ३६ रु. पगारावर कारकुनाची जागा मिळाली. सकाळचें कॉलेज होणार असल्याची बातमी कोणीतरी मित्रानें सांगितली. प्रथम त्यावर विश्वासच बसेना. नन्तर त्याची सत्यता पटल्यावर आयुष्यांतील एक महत्वाकांक्षा पूर्ण होणार या आशेमुळें अतिशय समाधान वाटलें. ता. २१।६।४३ ला कॉलेजमध्यें येण्यास सुरवात केली. प्रथम पाऊल टाकतांना एकप्रकारची भीति आणि अनेक प्रकारच्या शंकांनी मन व्यग्र झालें होतें. ५ वर्षाच्या दीर्घावधीनन्तर आपण आज कॉलेजमध्यें प्रथम प्रवेश करीत आहोंत. इतर विद्यार्थ्यांच्या मानानें आपण किती मोठे दिसत असूं; पाऊल टाकलें आहे खरं, परन्तु अभ्यास वगैरे जमणार का? इ. इ.' परन्तु जसजसे दिवस जात चालले तसतशी त्यांत जास्तजास्तच गोडी वाटू लागली. प्रथम वर्षी माझा ऐच्छिक विषय 'जगाचा इतिहास' होता. इन्टरची परिक्षा उत्तीर्ण झाल्यानन्तर विषय कोणता घ्यावा हा मनापुढें एक प्रश्नच होता. डोळ्यासमोर दोन विषय दिसत होते. १--तत्वज्ञान आवडीचा म्हणून व २–

इतिहास व अर्थशास्त्र- पुढील आयुष्यांत जास्त उपयुक्त ठरेल म्हणून. शेवटीं तत्वज्ञानाकडेच ओढा जास्त असल्यामुळें तोच विषय B. A. साठीं निवडला आणि आज मी Senior B. A. (Philosophy) चा अभ्यास करीत आहें.

शिक्षणानंतर पुढें काय ?—ह्याचा अजूनपर्यंत गम्भीरपणें मी कधीं विचारच केला नाहीं. नोकरीत राहाण्याचा विचार नाहीं, हें निश्चित. संधि मिळाली तर कोणता तरी व्यापार करावा अशी इच्छा आहे. कोणता तो मात्र अजून निश्चित नाहीं. परिस्थिती अनुकूल राहिल्यास B. A. नंतर M. A. होण्याचा पण विचार आहे. '

× × × ×

वर दिलेले नमुने थोडक्यांत कल्पना येण्यास पुरेसे आहेत. स्वावलंबनाचा मार्ग बिकट खरा, पण खूप धडपडणारास अखेर मार्ग सांपडतो. एका विद्यार्थ्यास आर. एस. एस. च्या प्रचारार्थ तो एका गांवीं जाऊन राहिला असतां तेथें उद्योग मिळाला. एका विद्यार्थ्यानें अद्ययावत पद्धतीची लॉंड्री काढण्याचा विचार चालविला आहे. पुण्यांत पुष्कळांस माणसें हवीं असतात व मुलांस काम हवें असतें. या उभयतांचा मेळ घालण्याची कांहीं योजना निघणें अवश्य आहे. किंबहुना अशी कांहीं योजना हवी असें कित्येक विद्यार्थ्यांनीं पत्रांतूनच सुचविलें आहे.

—रा. वि. ओतुरकर

पोंच व अभिप्राय

दाशराज्ञ-युद्ध

लेखक अ. ज. करंदीकर.

मंगल साहित्य प्रकाशन, पुणें ४. किंमत १-१४-०

भौगोलिक दृष्टीनें इतिहास लिहिण्याच्या आधुनिक तत्त्वानुसार ऋग्वेदावर नवीन संशोधक दृष्टीनें लिहिलेला हा प्रबंध स्वागतार्ह आहे. भाषापंडित वैदिक संशोधकांच्या अनैतिहासिक दृष्टीमुळें भारतीय इतिहासांतील अनेक क्रान्तिकारी घटना दुर्लक्षिल्या गेल्या आहेत. भारतीय संस्कृतीचे साम्राज्यपिपासू झरतुष्ट्री आक्रमणापासून संरक्षण करण्यासाठीं वेदप्रसिद्ध दाशराज्ञ-युद्ध लढलें गेलें; असा इतिहास ऋग्वेदांत आलेला आहे. भाषापण्डितांच्या म्हणण्याप्रमाणें ऋग्वेद हा निव्वळ स्तोत्रसंग्रह नसून महाभारतासारखाच सांस्कृतिक इतिहास आहे ही गोष्ट सदर प्रबंधावरून स्पष्ट होते.

सदर प्रबंधावर अनेक आक्षेप घेतां येण्याजोगे आहेत. प्रत्येक ऐतिहासिक नांव हें भौगोलिक आहे हें दाखविण्याचा लेखकाचा प्रयत्न सदोष आहे. लेखक आपल्या विधानांच्या पुष्ट्यर्थ जेव्हां आधुनिक अक्षरसादृश्याचा उपयोग करूं पाहतो तेव्हां त्या अक्षरसादृश्याची जुनी परंपरा अव्याहत आहे हें दाखविण्याची जबाबदारी त्याजवर नाहीं कां ? या नामसादृश्याच्या प्रयत्नांत अनेक गोष्टी समकालीन होतात अशी अनाहूत कबुली लेखकाला द्यावी लागणार आहे. पण ऐतिहासिक दृष्ट्या त्या समकालीन आहेत असें अद्याप तरी सिद्ध झालेलें नाहीं. एकाच नांवाच्या अनेक व्यक्ति भारतीय ज्ञात इतिहासांत होऊन गेल्या ही गोष्ट प्राचीन इतिहास-ज्ञानें तरी विसरतां उपयोगी नाहीं. घुणाक्षर न्यायाविरुद्ध कितीही कडकडाट केला तरी आपल्याच असहायतेचा तो पुरावा आहे ही गोष्ट लेखकाच्या लक्षांत आलेली नाहीं. विरोधी उल्लेखांना अनुल्लेखानें मारण्याचा आरोपही दोन स्थलीं येणार आहे. सामान्य वाचकाच्या दृष्टीनें उद्धृत केलेल्या ऋचांचा पारंपरिक अर्थ व स्वाभिप्रेत अर्थ दिला असता तर उत्तम झालें असतें. कारण त्यामुळें तारतम्य ठरविण्यास ठीक झालें असतें.

सदर प्रबंध वैदिक संशोधनास नवीन दिशा लावणार आहे याबद्दल लेखकाचें अभिनंदन करतों. या दृष्टीनें सर्व वैदिक वाङ्मयाचा तर्कशुद्ध अन्वयार्थ प्रसिद्ध झाल्याशिवाय सदर प्रबंधास आपलें मौलिक स्थान प्राप्त होणार नाहीं ही गोष्ट सत्य आहे. तेव्हां यांत उपस्थित केलेले मुद्दे विस्तारशः प्रस्थापित करण्याचा प्रयत्न करावा अशी लेखकास प्रेमाची सूचना आहे. सदर पुस्तक विद्यार्थ्यांना अभ्यसनीय, पंडितांना विचारप्रवर्तक आणि सामान्य जनांना संग्राह्य आहे.

रं. ना. गायधनी.

भारतीय उद्बोधन माला भाग ७ व ८

मंगलसाहित्य प्रकाशन, पुणें ४. किंमत १२ आणे.

संपादक **अमरेन्द्र गाडगीळ.**

चार विविध निबंध व राजपूत इतिहासांतील राखीचें महत्त्व सांगणारी एक गोष्ट यांत संकलित केलो आहे. पहिल्या दोन निबंधांचा उपदेश आव आणून केलेला म्हणूनच कडवट लागतो. श्री. रानडे यांनीं हिंदुस्थानांतील लोकशिक्षणामध्यें गुरफटलेल्या स्वार्थी इंग्रजी दृष्टीवर अनेक उतारे देऊन झगझगीत प्रकाश पाडला आहे. श्री. आपटे यांचा ' प्रापंचिक वाङ्मयावरील निबंध स्वतंत्र व वैचारिक आहे. मराठी वाङ्मयाला वास्तववादी व समाजधारणेला उपयुक्त होण्यासाठीं त्यांनीं केलेलें आवाहन क्रमप्राप्त व समयोचित आहे. हिंदूंना सामाजिक रक्षाबंधनाचा आदेश सद्यःस्थितींत आवश्यकच आहे. भारतीय संस्कृतीचा पुरस्कार करणारी विचारसरणी ग्रंथ नामावरून अन्वर्थक वाटते.

रं. ना. गायधनी.

अनामिका : (लेखक व प्रकाशक-प्रो. **श्री. म. माटे**, टिळक रस्ता, पुणें २. किं. रु. ३)

महाराष्ट्रीय समाजाच्या खालपासून वरपर्यंतच्या सर्व थरांशीं समरस होऊन त्याच्या जीवनाच्या वाढीवर व तनदुरुस्तीवर जिव्हाळ्याची नजर ठेवणारे जे कांहीं थोडे विद्वान् महाराष्ट्रांत आहेत त्यांत प्रो. माट्यांची गणना प्रामुख्यानें आहे. या समाजाच्या खालच्या थराला उपेक्षेची कीड त्यांतल्यात्यांत जास्त लागलेली असल्यानें त्याकडेच प्रो. माट्यांच्या सक्रिय सहानुभूतीचा ओघ प्रथम वळला व त्यांनीं आपलें ऐन उमेदीतलें तनमनधन त्या कामीं खर्चिलें, आपली वाणी आणि लेखणी त्या कामीं लाविली, सामाजिक विषयांवर गंभीर व संशोधनात्मक निबंध त्यांनीं लिहिले. व तसलींच व्याख्यानें दिलीं. त्यामुळें माटे म्हणजे गंभीर संशोधनात्मक व जिव्हाळ्याचा सामाजिक विचार असें समीकरण रूढ झालें.

पण अलीकडे कांहीं वर्षांत त्यांच्या मनाला एक नवीन वाङ्मयाचा धुमारा फुटलेला दिसूं लागला आहे. याचें बरेच जणांस आश्चर्य वाटलें. इतकेंच नव्हे तर खुद्द माट्यांनीं आपल्या ' उपेक्षितांचें अंतरंग ' या पहिल्या ललितकलाकृतीच्या प्रस्तावनेंत ' ललित वाङ्मय लेखनाची ही नवीन रेषा माझ्यांत उमटली ' असें कांहींसें म्हटलें आहे. माझ्यामतें ही प्रवृत्ति त्यांचे ठायीं नवीन **निपजली** किंवा **उमटली** नाहीं. ती नव्यानें **दिसली** येवढेंच. ती प्रथमपासूनच त्यांच्यामध्यें होती. समाजाविषयीं सहानुभूति, तळमळ, जिव्हाळा ही माट्यांच्या मनाची मूळ बैठक आहे. तिनेंच त्यांना समाज विचाराला जोरानें प्रेरिलें. व तीच आतां समाजाच्या प्रत्यक्ष निरीक्षणानंतर त्यांजकडून ललित वाङ्मय लिहवून घेत आहे. प्रकट रसिकता, सौंदर्यान्वेषक दृष्टि व विद्याव्यासंग यामुळें तिला आतां पैलू पडले आहेत येवढेंच.

माट्यांचें ललित लिखाण म्हणजे कोणत्यातरी एका सामाजिक विचाराचे सगुण, साकार, व कलामंडित रूपान्तर. ' अनामिकें 'त कांहीं कथा, कांहीं लघुनिबंध व कांहीं गोष्टींचें रूप घेतलेलीं कल्पनेचीं परिभ्रमणें आहेत. मांगवाड्यांतला सगाजीबोवा असो, डाळ मुरमुरे पोहेवाला असो, भिवा असो, भागी असो कां उच्च थरांतले श्रीमंत म्हातारे असोत; माटे सर्वांचीं सुखदुःखें जिव्हाळ्यानें समजावून घेत आहेत. ते त्यांच्या सुखानें पुलकित होत असून त्यांच्या जखमांना अश्रूंनीं शीतळाई आणीत आहेत. ' अनामिका ' म्हणजे एका समाजाभ्यासकाबरोबर वाङ्मयोद्यानांत केलेला एक फेरफटका आहे.

के. ना. वाटवे

मृत्यु

चम्पा आफळे (इंटर आर्ट्स् ए.)

वह पौर्णिमाकी अंधेरी रात थी । पौर्णिमा और अंधेर ! हाँ । वह पौर्णिमाकी रात होकर भी अंधेरा छाया हुआ था । क्यों कि वे वर्षाके दिन थे । वह सावनकी पौर्णिमा थी । चंद्रसे मिलनेके लिये सागर उत्सुक था । लेकिन चंद्रको देख भी नहीं सकता था । दिनभर वर्षा हुआी थी । अब रातका समय था । यही कोई १२॥–१ बजा होगा । सिनेमा वगैरा बंद हुये थे । रास्तेपरकी आमदरफ्त बंद हुइ थी । चारों ओर निस्तब्धता फैली थी । सारी दुनिया सपनेके साम्राज्यमें सुख-दुखका अनुभव ले रही थी । मैं अभी सिनेमासे आकर सोना चाहती थी । लेकिन नींद नहीं आती थी । मैं खिडकीमें बैठकर बाहर देखने लगी ।

सारा शहर निर्जन लगता था । आसमाँमें काले बादल छाये थे । चांदका कहीं पता न था । चकोरके आर्तरव शायद उसके कानोंतक न पहुंच गये होंगे । तारकायें भी न जाने कहाँ लुप्त हुइ थी । उस काले साम्राज्यमें बडे बडे वृक्ष भी भयानक दिखाइ देते थे । दिशाअे लुप्त हुइ थी । प्रकृति सुंदरीको न जाने क्या हुवा था कि उसने काला बुरखा पहन लिया था । मत्त हाथियोंकी तरह एक दूसरोंसे टक्कर लेकर वे काले मेघ भयानक गर्जना करके उस भीषण निस्तब्धताका भंग कर देते थे । बादमें बिजली चमककर क्षणभरके लिये अपने दीप्तिसे उस घने अंधकारका नाश करके पातालामें––लुप्त होती थी । उस निस्तब्ध निशाके समय मेरे मनमें भावनाओंके बादल घिरे थे । मैं देख रही थी । मैं सोच रही थी । अभी देखे हुअे चित्रपटके दृश्य मेरे मनःचक्षूओंके सामनेसे चल रहे थे । मातृदेशकी सेवामें, उसका सम्मान बडानेके लिये अपने प्राणोंकी आहुति देनेवाला वह वीर मेरे मनमें बरबस विचार खींच लाता था–। " क्या है आखिर यह मानवी जीवन ? यह कैसी उलझन है ? किसने उसे इस उलझनमें डाला ? क्यों डाला ? क्या इस उलझनसे वह अपने को सुलझा नहीं सकता ? क्या वह इतना कमजोर है ?

" दुनियाकी उत्पत्तिसे लेकर अभीतक उसने कइ अवस्थाएं पार की है । आदम–इव्ह दो सुखी जीव परमात्माके आशीर्वादसे नंदनवनमें सुखसे क्रीडा कर रहे थे । ज्ञानफल चखनेसे उन्हें नंदनवनसे निकालकर इस सृष्टीके सहारामें लाकर छोड दिया । क्या सचमुच ज्ञानफल चखकर आदमीने अपना नंदनवन खोया ? या ज्ञानफल खाकर उसने पृथ्वीको नंदनवन बना दिया है ? उस समयसे आजतक कितने बदल हो गये ! कितनी हलचलें हो रही हैं । आज दुनियामें भयंकर कांड मच गया है । एक देश दूसरेसे लड रहा है । दूसरोंको गुलाम बनाकर अपनी प्रतिष्ठा, वर्चस्व स्थापन करता है । दूसरोंको दबाकर अपनी राक्षसी विजय स्थापना चाहता है । एक राष्ट्रमें भी एकता नहीं । एक घरमें भाइ भाइ झगड रहे हैं । धर्मके नामपर लड रहे हैं । प्रेमके नामपर भी लड रहे हैं ! प्रेम, महत्वाकांक्षा, लोभ, मोह, माया, ममता, अहंकार ये भावनाअें नहीं है ! ये पिशाच हैं जो हमें घेरे रहते हैं । हम उनके अधीन है, गुलाम है । वे हमारे मालिक हैं ! हमें अपनी अंगुलियोंपर नचा रहे हैं ! यह सब मृगजल है । अिसके पीछे दौडकर आदमी अपना सर्वस्व खो बैठता है ?

" फिर आदमी जीता क्यों है ? वह कहता है अिसतरह जीनेसे मरना अच्छा " लेकिन उससे कहो " यह लो जहर का प्याला ! पी लो ! लेकिन वह पीनेका नहीं ! कह दो चलो मैं तुम्हें समुद्रमें डूबा देता हुँ ! कुअेंमें गिरा देता हुँ ! लेकिन वह तुम्हारा कहना माननेका नहीं ! बच्चेसे लेकर बुढेतक गरीबसे श्रीमंततक, काले-गोरे, सभी धर्मोंके, सभी जातियोंके सभी पृथ्वीपर रहनेवाले लोक जीना चाहते हैं ! क्यों ?

" जरा देखो तो ! एक अपने देशको पारतंत्र्यकी जंजीरोंसे गुलामीकी बेडियोंसे मुक्त करना चाहता है ! वह कठिनाईयोंके समुद्रपार करता है ! दुःखोंके परवत लांघता है ! आपत्तियोंके आंधीसे डरता नहीं ! विषओंके तूफानसे डिगता नहीं ! वह अपने पथपर अटल है ! क्या होगा अगर वह इसी हालतमें रहेगा ? किसीतरह क्यो न रहे अगर आखिर उसे मरनाही है ? वह विज्ञानके सहारे सृष्टीके चमत्कारोंको खोजता है ! नये धर्मोंकी स्थापना करता है ! क्या हुआ होता अगर यज्ञमें पशुकी जलि दी जाती ? आखिर तो इनको मरनाही है ! फिर बुद्धने अपना धर्म स्थापन क्यों किया ? वह चाहता है अपना समाज अच्छा बने ! वह सुधार करना चाहता है ! क्यों ? क्यों ? इससे क्या मिलेगा अगर आखिर सबको मृत्युपथकी राह लेता है ? ओफ् ! "

विचारोंकी आंधी बहती थी ! मैंने आँखे खोल दीं ! बाहर देखा ! अब बादल स्थिर न थे ! अब तूफानके चिन्ह स्पष्ट थे ! जोरसे वायु वहने लगी थी ! वह मेघोंके ऐक दूसरोंसे भिड़ा देती थी ! भयंकर गर्जना हो रही थी ! बिजली चमक रही थी ! उसके कडकडहटसे जान पडता था कि सारी पृथ्वी हिल रही है ! और न जाने किसपर गिरकर उसे मृत्युकी राह दिखला देगी ! बडे बडे वृक्षभी इस भयंकर आंधीमें जोरसे हिलाये जाते थे और कल्पना नहीं कर सकती थी कि कब ये पृथ्वीसे उन्मूलित होकर गिर पडेंगे ! उस तूफानमें वृक्षोंपरके पंछियोंकी दयनीय दशा हुई होगी ! वायु उन्मत्त आदमीकी तरह बहती थी ! क्षणभरमें वर्ता शुरू हुई ! उसका आवाज भी कर्णभेदी था ! मैंने आँखें बंद कर लीं !

" नहीं लेकिन आदमीका ध्येय केवल मृत्यु नहीं। अंतमें उसकी मृत्यु होगी। किन्तु इसलिये क्या वह अभीसे निराश होवें ? नहीं कदापि नहीं। वह अपूर्ण है। हाँ, जरूर। लेकिन इसकी अपूर्णता विशाल है। वह अपूर्णतासे पूर्णताकी ओर बढ़ रहा है। उसका जीवन दुखी है। किन्तु वह सुखका मार्ग खोज रहा है। उसका मार्ग अंधेरा है। किन्तु बीचबीचके चमकनेवाली बिजली उसे रास्ता दिखाकर उसके ध्येयतक पहुँचा सकती है। वह रास्ता भूल जाता है। लेकिन वह अपनी भूल सुधर सकता है। जंगली अवस्थासे उसने कितनी उन्नति की है। वह चाहता है कि यह सुख ज्यादह बढ जाय। उसके बच्चे उससे ज्यादह सुखी हो। वह इस चमत्कारपूर्ण पृथ्वीमें आतेही घबरागया था। लेकिन धीरे धीरे उसने इन चमत्कारोंको जानलिया। अब वह उन्हें देखकर दिङ्मूढ नहीं होता। निसर्गने उसे बुद्धि दी है। उससे सहोर वह अपना मार्ग सुखी करना चाहता है। उसने कइ खोजें कीं। हवाई जहाज बनाकर उसने पंछीसे स्पर्धा करना शुरू किया। जहाज बनाकर वह मछलीको भी नीचा दिखा सकता है। वह धर्म स्थापन करके अपनोंको सुखी करना चाहता है। यद्यपि अभी तक यहाँ झगडे है यथापि एकदिन ऐसा आवेगा जब वह एकही मानवधर्मकी स्थापना करेगा। वह गुलामी बरदाश्त नहीं कर सकता। अपने देशको मुक्त करनेके

लिये वह अपने प्राणतक निछावर करता है। वह दुष्ट रूढियोंको तबाह कर देना चलता है। वह इस मृत्युलोकमें आकर अमर बनना चाहता है।"

"तुम कहोंगे अभीतक जिन्होंने इतने परिश्रम किये है वे कहाँ हैं? बुद्ध, ईसा, महंमद, शंकराचार्य, कहाँ हैं? न्यूटन, एडिसन, गॅलिलिओ कहाँ है? टागोर, शेक्सपिअर, कालिदास, गटे वगैरा आज कहाँ हैं? शिवाजी, उसके भोले बहादूर साथीदार, चांदबिबी, वॉशिंग्टन, नेपोलियन, सिकंदर, प्रतापी, राम, पांडव, कृष्ण कहाँ हैं? अपने देशके नेता तिलक, आगरकर, सुभाष, झाशीकी रानी आज कहाँ हैं? नहीं हैं। वे यहाँ नहीं हैं। वे तो मर गये। नहीं, वे मरे नहीं। वे अबभी जिन्दा हैं। लेकिन अगर वे लोग कुछ न करले तो मर जाते, सचमुच मर जाते। वे मानवजातिका उद्धार करना चाहते थे। वे अपने बालबच्चोंका मार्ग सुखी करना चाहते थे। उन्हें यह दिखाना चाहते थे। उस मार्गपरके काँटे 'उठाना चाहते थे। इसलिये वे मरे। और मरकर भी हममें' वो किसी न किसी तरह जिन्दा हैं। वे हमें आशाका संदेश देनेवाले हैं। वे हमारे मार्गदीपक हैं। और आगेभी वे ऐसाही करते जायेंगे। ज्ञानफल खानेसे कोई कहेगा कि हमने नंदनवन खोया। फिर उसीके सहारे हम इस पृथ्वीको नंदनवन बना देंगे। इसलिये मानव मर्त्यलोकमें प्रयत्न करेंगे।

अब वार्ता हो चुकी थी। काले बादल एक एक करके अपना जलभार पृथ्वीपर बहाकर नष्ट हो रहे थे।

थोडे ही समयमें आकाश नीला हो गया। हँसता हुआ मेघोंसे निकलकर बाहर आया था। तारकाऐं चमकने लगीं। सभी पृथ्वी अब तक पानीमें नहा गयी थी। अब फिर दुग्धधवल ज्योत्स्नामें नहा रही थी। अमरताकी प्राप्ति करने चलनेवाला मर्त्य मानव मेरे मुँहसे बोल उठा

"Death thou shalt die"

हमारी प्यास

--पां. धों. पानसे, 'इंटर आर्टस्' 'अ'.

इतिहास कह रहा है
हम थे आज़ाद इक दिन,
क्या आज़ाद बनायेगी
कोरी स्मृति हमें, जन ?
लड़नाही है हमें ही
और हम लड़ेंगे वह जंग,
चलता है जो दिलोंसे
आत्माके सिर्फ बलोंसे ॥
सामर्थ्य यह हमारी
अब कौन तोड देगी ?
चेष्टा करे ' गर कोई
दुगुनी ही बढती जाये ॥
पूकार हिन्दियोंकी
कुटियोंसे उठ रही है,
मीलें, यहाँके खेतही
उसको बढ़ा रहे हैं ॥
हम बन गये दिवाने
पहनाने भूको गहना ,
जिसका बना हुआ था
अबतक ही सिर्फ सपना ॥
चालीस करोड भूके
हैं प्यासे हम कभीके ,
कुर्बान होंगी जानें
उस प्यास को बुझाने ॥

' ಸಿರಿಗನ್ನಡಂಗೆಲ್ಗೆ '

ಸಂಪಾದಕೀಯ

ವಾಚಕರೇ, ವರುಷ ಹೋಗಿದೆ, ಅದೆಷ್ಟೋ, ವರುಷ ಬರುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿಯ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಜಾಗೃತಿ ಮಾತ್ರ ಬಾರದಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿವರುಷದಂತೆ ಈ ವರುಷವೂ ಒಳ್ಳೇ ಲೇಖಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸುವದು ಪರಾಕಷ್ಟವಾಯಿತು, ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಅಷ್ಟಕಷ್ಟೇ. ನಮ್ಮ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಓದಿ, ಬರೆದು, ಮಾತಾಡಲು ಬರುತ್ತಿರುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೦೦ ವರೆಗೆ ಇದ್ದರೂ ಈ ಹಾಡು ವರ್ಷ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಕೆಲವು ಪಾನು ತುಂಬುವದು ಕೂಡ ಭಗೀರಥ ಪ್ರಯತ್ನದ ಮಾತಾಗುವದು ; ಕನ್ನಡಿಗರೆ, ಏಳಿರಿ, ಜಾಗೃತರಾಗಿರಿ ; ನಿಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವ ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಿರಿ : ಅಂದರೆ—ಕೆಲವೇ ಪುಟಗಳು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೂಡಾ ಆಗಬಲ್ಲವು.

ಸಂಪಾದಕ.

ಸ್ಫುಟ ವಿಚಾರ

(ವಾಸುದೇವ ಮುದ್ಗಲ್, F. Y. Arts (B)).

ಪ್ರದೀಪ್ತ ಸುರಚಿರವಜ್ರ ಶರಧಿತಳದಲ್ಲಿಹವು
ಮುತ್ತುಗಾರನು ಬೇಕು ಮೇಲೆ ತರಲಲ್ಲವೇ ?
ಸುಮನ ಪುಷ್ಪಗಳೆಷ್ಟೊ ಅನಘ್ರಾತಬಾಡುವವು
ಹಾಯ್ ತಿಳಿಯೆ ನಾ, ಜಗದಿ ಸತ್ಯಮುಂಟೇ ? ೧

ಹುಟ್ಟುವಾಗಲೇ ದೇವ ಬಡವ ಬಲ್ಲಿದರೆಂಬ
ಭೇದ ಮಾಡುತ ದೇವ ಹುಟ್ಟಿಸಿಹನೇ ?
ನರನು ಮಾಡುವ ಭೇದ ನೋಡುತ್ತ ನಿಷ್ಕರುಣಿ
ಎಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿಹೆ ದೇವ, ನಿನ್ನಿರವು ನಿಜವೇ ? ೨

ಕೂಗಿ ಕೊರಲುತ್ತಿಹವು ಸಹಸ್ರಾರು ಜೀವಗಳು
ಹಸುಳೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತಲೇ ತೆರಳುತಿಹವು.
ರುದ್ರತಾಂಡವ ' ಧಿಮ್‌ದಿಮಿ ' ಎಂದು ನಡೆದಿಹುದು
ನೀನು ಇದ್ದುದಾರೆ ದೇವ ನಿನ್ನರವ ತೋರು ೩

ತಂದೆ ತಾಯಿಯುನೀನು ಬಂಧುಬಾಂಧವನೀನು
ಎಂದೆಂದು ಹೊಗಳಿದುಕೆ ನೆತ್ತಿಗೇರಿದುವೇಕಣ್ಣು
ಬಂದುದಾದರೆ ಬಾ, ಬಾರದಾದರೆ ಬಿಟ್ಟೆ
ಬಂದು ಮಾಡುವದಾದರೂ ನೀನ ಏನು ? ೪

ಮೂಕನಾಗಿಹೆ ಏಕೆ ಪರಮಾತ್ಮ ನೀ ಹೇಳು
ಸಾಕುಬೇಕಾಗಿಹುದು ನೀನಿಲ್ಲದಿರವು
' ಬಾ ' ಎಂದು ಕರೆದುದಕೆ ' ಓ ' ಎನ್ನು ಎನದೊರೆಯೆ
' ಕಾಳ ' ಜೀವನವ ಜಗದಿ ' ಬಾಳು ' ಮಾಡು ೫

ಚಿರಂಜೀವಿ

ಅಷ್ಟಪುತ್ರೆ ಜಯತೀರ್ಥ, ಜ್ಯು. ಬಿ. ಎಸ್. ಸಿ.

ರಾಯರ ಮನೆಯಲ್ಲಂದು ವಿಶೇಷ ಸಂಭ್ರಮ. ಕಕ್ಕುಲಾತಿಯ ಓರ್ವಳೇ ಮಗಳು– ಸರೋಜ—ಗಂಡು ಮಗು (ಚೊಚ್ಚಿಲ) ವನ್ನು ಹೆತ್ತಿದ್ದಳು. ರಾಯರಿಗಾದರೋ ಏತರದೂ ಕೊರತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇರಬೇಕಾಗಿದ್ದರಕಿಂತ ಒಂದು ತೂಕ ಹೆಚ್ಚೇ ಇತ್ತು— ಸಂಪತ್ತು. ಕೇಳಬೇಕೇ? ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ದೇವರುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವ್ರುಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರಗಳು, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭೋಜನ, ಊರವರಿಗೆ ಫೇಡೆ ಪ್ರಸಾದ ...... ಇತ್ಯಾದಿ ಕೈಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದವು.

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಿನ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡುವದು. ರಾಯರ ಮಗಳು—ಸರೋಜಳೇ ಸ್ವತಃ ಪತಿದೇವರಿಗೆ ಪತ್ರಬರೆದಿದ್ದಳು—"ಶಕ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ರಜೆ ದೊರಕಿಸಿಕೊಂಡು ಹನ್ನೆರಡನೆಯದಿನ ಬರಬೇಕೆಂದೂ, ಮಗುವಿಗೆ ಹೆಸರೊಂದನ್ನು ಸೂಚಿಸಬೇಕೆಂದೂ ......".

ಹತ್ತುದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಚನ್ನಾಗಿದ್ದ ಮಗು ಹನ್ನೊಂದನೆಯದಿನ—ಏನಾಯಿತೋ ದೇವರೇಬಲ್ಲ—ಏಕಾಏಕಿ ಮುಖವಿಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟು—ಪರಂಧಾಮವನ್ನೇ ಸೇರಿತು. ಡಾಕ್ಟರು—ವೈದ್ಯರುಗಳನೇಕರ ಮನಸ್ವೀ (!) ಪ್ರಯತ್ನವೂ ವಿಫಲವಾಯಿತು.

ರಾಯರು ಅಳಿಯನಿಗೆ ತಂತಿ ಕಳುಹಲು ಭಾರವಾದ ಹೃದಯದಿಂದ ಅಂಚೆ ಆಫೀಸಿಗೆ ಹೋದರು. ಅದೇ ಆಗ ಅಳಿಯನವರಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದ ತಂತಿಯೊಂದನ್ನು ಪೋಸ್ಟುಮಾಸ್ತರು ರಾಯರ ಕೈಲಿತ್ತರು. ರಾಯರು ಒಡೆದು ಓದಿದರು. "...... ಆಫೀಸು ಕೆಲಸ ವಿಪರೀತವಾದುದರಿಂದ ಬರಲಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಮಗುವಿಗೆ 'ಚಿರಂಜೀವಿ' ಎಂತ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿ ......"

ಹಿಂದೆ–ಇಂದು–ಮುಂದೆ

(ಮಧ್ವ ಕಣಬೂರ, ಜ್ಯೂ. ಬಿ. ಎ.)

ಹಿಂದಿನದದೆಲ್ಲವೂ ಹಳೆಯದಾಗಿಹ ಮಾತು
ಎಂದೆಂದು ಮರೆಯ ಬಹುದೇ ನಿನ್ನ ಹಳೆಯದಿನಗಳನು?
ಮುಂದೆ ಸಾಗಲು ಮನವು ಹಾತೊರೆಯು ತಿರೆ
ಹಿಂದೆ ನೋಡುವದೇಕೆ ಎಂದು ಕೇಳುತಲಿಹೆಯಾ?
ಹಿಂದಿನಾ ಥರದ ಮೇಲೆ ಇಂದಿನ ಅರಮನೆ ನಿಲ್ಲಲಿಹುದು.
ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪು ಇಂದು ತಿದ್ದಲು ಬಹುದು.
ಇಂದು ನೀನಿರುವ ಪರಿ ಹಿಂದಿನಾ ಪರಛಾಯೆ
ಇಂದಿನವನೇ ಮುಂದಿನವನಾಗುವನು ಅರಿಯಾ?

The Smile Divine

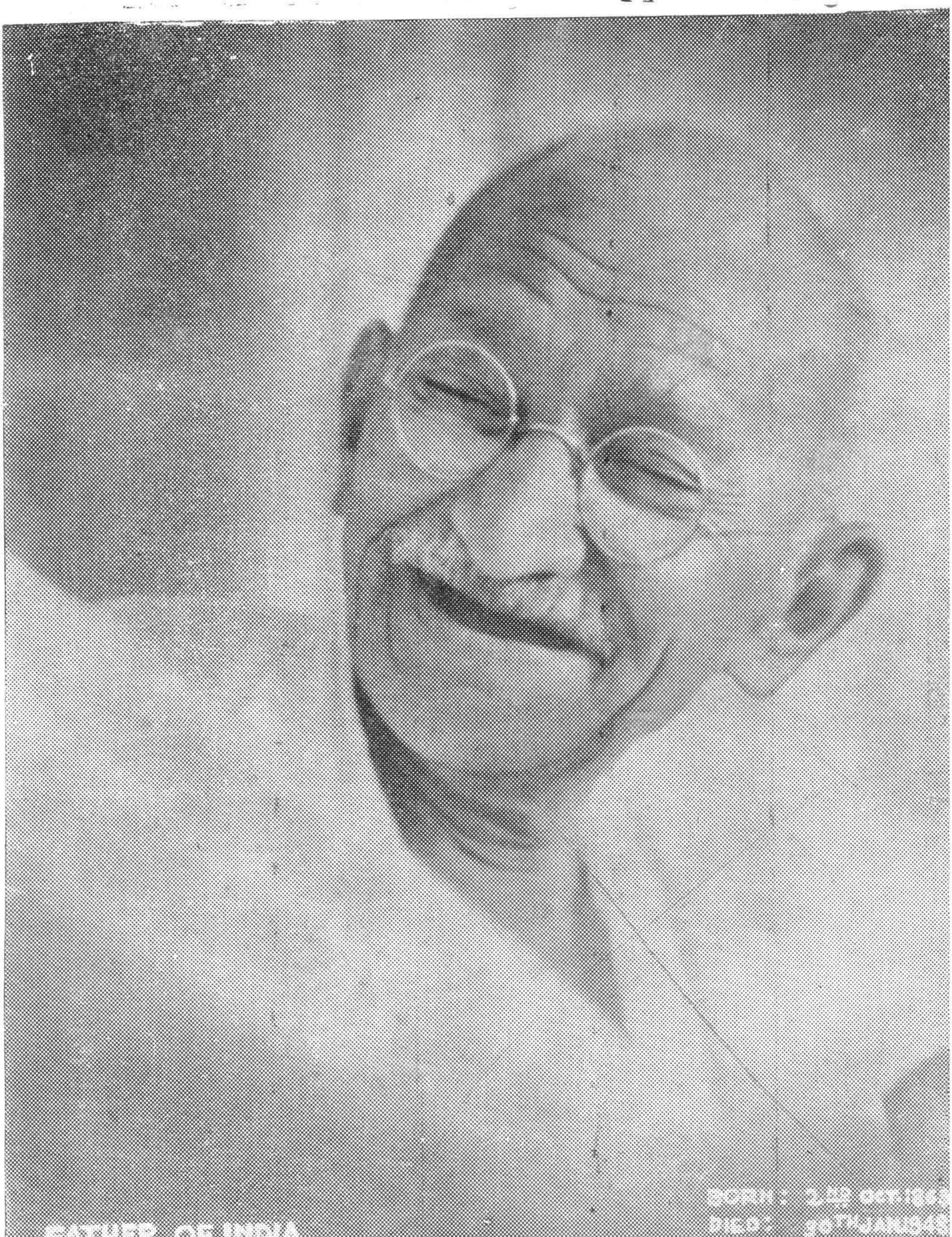

" In the midst of Death, Life persists ;
In the midst of Untruth, Truth persists ;
In the midst of Darkness, Light persists."

(MAHATMA GANDHI

IN MEMORIAM

Late Rajasaheb of Jamkhandi
(*President, S. P. Mandali*)

Late Tatyasaheb Kelkar
(*Chairman, Managing Council, S. P. Mandali.*)